ปทสาธนํ

ฯนโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

พุทฺธมฺพุชํ นมสฺสิตฺวา สทฺธมฺมมธุ ภาชนํ,
คุณโมปทปทํ สงฺฆมธุพฺพตนิเสวิตํ;

โมคฺคลฺลายนาจริย จรณฺจ เยน ธีมตา,
กตํ ลฆุมฺยนฺทิทฺธมนฺนํ สทฺทลกฺขณํ;

อารภิสฺสํ สมาเสน พาลตฺถํ ปทสาธนํ,
โมคฺคลฺลายนสทฺทตฺถรตนากรปทฺธติํ;

สณฺญาปริคฺคเหเนว ลกฺขเณสุ สราทโย,
ญายนฺติติ ตเมวาโท ทสฺสยิสฺสํ วิภาคโต;

ออาทโย ติตาฬีส วณฺณาฯ

ชินวจนานุรูปา อการเทโย นิคฺคหิตนฺตา เตจตฺตาฬี สกฺขรา ปเจฺจกํ วณฺณา นาม โหนฺติ ยถา - อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ก ข ค ฆ ง จ ฉ ช ฌ ญ ฏ ฐ ณ ต ถ ท ธ น ป ผ พ ภ ม ย ร ล ว ส ห ฬ อํ อิติ-กการาทิสฺวกาโร อุจฺจารณโตฺถ = วณฺณียติ อโตฺถ เอเตหีติ วณฺนา-ออาทิ มริยาทา ภูโต เยสโนฺต ออาทโยฯ

ออาทโยติ วตฺตเต ยาว ‘‘พินฺทุนิคฺคหีต’’นฺติ-ตณฺจโขอตฺถ วสา วิภตฺติจีปรินาโมติ สตฺตมฺยนฺตมภิสมฺพนฺธียเตฯ

ทสาโท สรา

ออาทิสฺวาทิมฺหิ นิทฺทิฏฺฐา โอทนฺตา ทสวณฺณา สรา นาม โหนฺติ-ยถา-อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ = สรนฺติ ปวตฺตนฺตีติ สรา-ทสา โทติ วตฺตเต ตีสุ จกฺกมาเนสุฯ

เทฺว เทฺว สวณฺณาฯ

ออาสฺวาทิเมสุ ทสุสุ เทฺว เทฺว สวณฺณา นาม โหนฺติฯ ยถากฺกมํ-ยถา-ออา อิติ, อุอู อิติ, เอ อิติ, โอ อิติ = สมานา สาทิสา วณฺณา สวณฺณา-สมานตฺตญฺจ ฐานโตฯ

ฉ วณฺณานํหิ อุปฺปตฺติฏฺฐานานิ กณฺฐาตาลุมุทฺธทนฺตโอฏฺฐานา สิกาวเสน-เตสุ อวณฺณกวคฺคหานํ กโณฺฐฐานํ-อิวณฺณ จวคฺคยานํ ตาลุ-ฏวคฺครฬานํ มุทฺธา-ตวคฺคลสานํ ทนฺตา-อุ วณฺณปวคฺคานํ โอฏฺฐา-เอวณฺณสฺส กณฺฐตาลุ-โอวณฺณสฺส กโณฺฐฏฺฐํ-วการสฺส ทโนฺตฏฺฐํ-นิคฺคหิตสฺส นาสิกา-งญณนมานํ สกฏฺฐานํ นาสิกา จ-เทฺวเทฺวติ วตฺตเตฯ

ปุโพฺพ รโสฺส

เตเสฺจว ทสสุ เย เทฺว เทฺว สวณฺณา เตสุ โย โย ปุโพฺพ โส โส รสฺสสโญฺญ โหติ-ยถา-อ อิ อุ เอ โอ-เตสุ สํโยค ปุพฺพาจ ทิสฺสนฺติ เทฺว ปนนฺติมา ทีเปตุํ ตตฺถ สาธุตฺตํ เตสมฺปิ อิธ สงฺคโห = รสฺสกาลโยคา ตพฺพนฺตตาย วา รสฺสา-ตถา ทีฆา-อิธาปิเทฺวเทฺวติ วตฺตเตฯ

ปโร ทีโฆฯ

ออาทิสฺวาทิภุเตสุ ทสสุ เย เทฺว เทฺว สวณฺณา เตสุ โย โย ปโร โส โส ทีฆสโญฺญ โหติ-ยถา-อา อี อูฯ

กาทโย พฺยญฺชนาฯ

ออาทิสุ กาทโย นิคฺคหีตปริยนฺตา เตตฺตึส พฺยญฺชนานาม โหนฺติ-ยถา-ก ข ค ฆ ง จ ฉ ช ฌ ญ ฏ ฐ ฑ ณ ต ถ ท ธ น ป ผ พ ภ ม ย ร ล ว ส ห ฬ อํ = พฺยญฺชียติ อโตฺถ เอเตหิติ พฺยญฺชนา-กาทโยติ วตฺตเตฯ

ปญฺจ ปญฺจกา วคฺคาฯ

ออาทสุ กการาทโย มการนฺตา ปญฺจ ปญฺจกา วคฺคา นาม โหนฺติ-ยถา-กขคฆง, จฉชฌญ, ฏฐฑฒณ, ตถทธน, ปผพภมฯ = วเชฺชนฺติ ยการาทโยติ วคฺคาฯ

พินฺทุ นิคฺคหิตํ

อการาทีสุยวายํ วโณฺณ พินฺทุมโตฺต โส นิคฺคหิตสโญฺญโหติ = รสฺสสรํ นิสฺสาย คหิตมุจฺจาริตํ นิคฺคหีตํฯ

สญฺญา วิธานํฯ

สนฺธิ วุจฺจเต-ปุริส อุตฺตโม, ปญฺญา อินฺทฺริยํฯ สติอารโกฺข,โภคิ อิโนฺท, จกฺขุ อายตนํ, อภิภุ อายตนํ, ธนเมฺม อตฺถิ, กุโต เอตฺถา’ ติธ-สโร โลโป สเรฯ

สโร สโร โลปนีโย โหติ-สเรโตปสิเลสิกาธารสตฺตมี ตโต วณฺณกาลวฺยวธาเน การิยํ น โหติ-ตฺวมสิ, กตมา จานนฺท อนิจฺจสญฺญา’ติ-อญฺญตฺถาปิ สํหตายโมปสิเลสกาธา เรเยว สตฺตมี-วิธีติ วตฺตมาเนฯ

สตฺตมิยํ ปุพฺพสฺสฯ

สตฺตมีนิเทฺทเส ปุพฺพเสฺสว วิธิติ ปุพฺพสรโลโป-ปุริสุตฺตโม,ปญฺญินฺทฺริยํ, สตารโกฺข, โภคิโนฺท, จกฺขายตนํฯ อภิภายตนํ, ธนมฺมตฺถิ, กุเตตฺถฯ ปุพฺพสฺส การิยวิธานา สตฺตมีนิทฺทิฏฺฐสฺส ปรตาว คมฺยเตติ ปเรตฺปริวจนมฺปิ ฆฏเต-โส อหํ, จตฺตาโร อิเม, ยโต อุทกํ, ปาโต เอวํ’ตีธ-‘‘สโร โลโป สเร’’ติ วตฺตเตฯ

ปโร กฺวจิฯ

สรมฺหา ปโร สโร กฺวจิ โลปนีโย โหติ-โสหํ, จตฺตาโรเม, ยโตทกํฯ ปาโตจ-กฺวจิติกึ?-ปญฺญินฺทฺริยํ-อสฺสาธิกาโร สพฺพสนฺธิสุ-ตสฺส อิทํ, ตสฺส อิทํ, วาต อีริตํ, วาต อีริตํ, สีต อุทกํ,

สีต อุทกํ, วาม อูรุ,วาม อูรุ, อิติธ-ปุพฺพสร โลเป-สเร เวติ จ วตฺตเตฯ

ยุวณฺณานโมฺญ ลุตฺตาฯ

ลุตฺตา สราปเรสํ อิวณฺณวณฺณานํ โญ โหนฺติ วายถากฺกมํฯ

วณฺณปเรน สวเณฺณปิฯ

วณฺณสโทฺท ปโร ยสฺมา เตน สวโณฺณปิ คยฺหติ สยํ เจติ อี อู นมฺปิ เอ โอ-ตเสฺสทํ, ตสฺ สิทํ-วาเตริตํฯ วาติริตํ-สีโตทกํ, ‘‘พฺยญฺชเน ทีครสฺสา’’ติ ทีฆ-สีตุทกํ-วาโมรุ,วามูรุ-ลุเตฺตติกึ-ทส อิเมฯ

อติปฺปสงฺคพาธกสฺส กฺวจิสทฺทสฺสานุวตฺตนโต น วิกปฺปวิธี นิยตา-เตน อุเปโต’ติ เอวมาทีสุ วิกเปฺปา นารกิตาทิสุ วิธิ จ น โหติ-จิ อกาสิ, จิ อกาสิฯ สุ อาคตํ, สุ อาคตํ’ติธยุว ณฺณานํ เว’ติ จ วตฺตเตฯ

ยวา สเรฯ

สเร ปเร อิว ณฺณุวณฺณานํ ยการวการา โหนฺติ วา ยถากฺกมํ-อการสฺส ทีฆ-วฺยากาสิ, ‘‘วนตรคาวา คามา’’ติ ยาคเม-วิยากาสิ-สฺวาคตํฯ สาคตํ-กฺวจิเตฺวว-ยานีธฯ

เต อชฺช, เต อชฺช, โส อยํ, โส อยํ, อิตีธ-‘‘ยวาสเร’’ ‘เว’ติ จ วตฺตเตฯ

โญนํ

โญนํ ยการวการา โหนฺติ วา สเร ปเร ยถากฺกมํฯ

ตฺยชฺช, เตชฺช-‘‘พฺยญฺชเน ทีฆรสฺสา’’ติทีฆ-สฺวายํ, โสยํฯ

กฺวจีเตฺวว-ธนมฺมตฺถี-โค เอฬกมิติธ-สเร’ติ วตฺตเตฯ

โคสฺสาวงฯ

สเร ปเร โคสฺส อวง อาเทโส โหติ-สจ‘‘ฎนฺพนฺธาเนก วณฺณาสพฺพสฺสา’’ติ สพฺพสฺสปฺปสเงฺค-อนฺตเสฺส’ติ วตฺตมาเนฯ

งนฺ พโนฺธฯ

งกาโรนฺพโนฺธ ยสฺส โส เนกวโณฺณปิ อนฺตสฺส โหติติ 3ก็การเสฺสว โหติ,-‘‘สเงฺกโตนวยโวนุ พโนฺธ’’ติวจนา งการสฺสาปฺปโยโค-ปโยชนํ‘‘งนุพโนฺธ’’ติ สเงฺกโต-คเวฬกํฯ

อิติ เอว, อิติ เอวา ‘‘ตีธ-

วิติเสฺสเว วา

เอวสเทฺท ปเร อิติสฺส โว โหติ วา-สจฯ

ฉฎฺฐิยนฺตสฺสฯ

ฉฎฺฐินฺทฺทิฎฺฐสฺส ยํ การิยํ ตทนฺตสฺส วิเณฺญยฺยนฺติ อิการสฺสาเทโส โหติ = ฐานีนมามทฺทิยทิสฺสติ อุจฺจาริยติ'ติ อาเทโส-อิเตฺวว, อญฺญตฺร ยาเทเส-''ตวคฺควรณนํ เย จวคฺคพยญฺา''ติ ตการสฺส โว-''วคฺคลเยหิ เต''ติ ยสฺส จ จกาโร, อิเจฺจว-ทฺ องฺคิกํ, จิ อิตฺวา, อชฺช อเคฺค, ปาตุ อเหสุํ, ปา เอว, อิธ อิชฺฌติ, ปริ อนฺตํ, อตฺต อตฺถมิติธ-''มยทาสเร''ติ วตฺตเตฯ

วตตรคา จาคมาฯ

เอเต มยทา วาคมา โหนฺติ วา สเร กฺวจิ,-อาคมิโน อนิยเมปิ สโรเยวาคมี โหติ วนาทินนฺตุ ญาปกา-อญฺญถาหิ ปทาทีนํ ยุกฺวีธาน มนตฺถกํ-ทฺวงฺคิกํ, จินิตฺวา, อชฺชตเคฺค, ปาตุรเหสุํ, -''พฺยญฺชเนทีฆรสฺสา''ติ รเสฺส-ปเคว, อิธมิชฺฌติ, ปริยนฺตํ, อตฺตทตฺถํ-วาเตฺวว-อตฺตตฺถํฯ

ฉ อภิญฺญา, ฉ อภิญฺญา,'ตีธ-วา สเร อาคโม'ติ จ วตฺตเตฯ

ฉา โฬฯ

ฉ สทฺทา ปรสฺส สรสฺส ฬกาโร อาคโม โหติ วา-ฉฬภิญฺญา, ฉอภิญฺญาฯ

สรสนฺธิฯ

กญฺญา อิว-กญฺญา อิวา ตีธ-ปุพฺพปรสรานํ โลเป สมฺปเตฺต-สโร ปโรติ จ วตฺตเตฯ

นเทฺววาฯ

ปุพฺพปรสรา เทฺวปิ วา กฺวจิ น ลุปฺยเนฺต-กญฺญาอิว, กเญฺญว, กญฺญาวฯ

สรสนฺธิ นิเสโธฯ

ตตฺร อภิรติ, ขนฺติ ปรมํ, สมฺมา อกฺขาโต'ตีธ-

พฺยญฺฉเน ทีฆรสฺสาฯ

รสฺสทีฆานํ กฺวจิ ทีฆรสฺสา โหนฺติ พฺยญฺชเน-ตตฺราภิรติ, ขนฺตีปรมํ,' สมฺมทกฺขาโต' ติ ทาคเม รโสฺส-กฺวจีเตฺวจ-ตฺยชฺช-กถํ ยานิว อนฺตลิเกฺข'ติ -ทีฆรสฺสาติ โยควิภาคาฯ

จิ คโห, ตติย ฌานํฯ วิ โขโป, อิติธ-พฺยญฺชเน'ติ วตฺตเตฯ

สรมฺหา เทฺวฯ

สรมฺหา ปรสฺส พฺยญฺชนสฺส กฺวจิ เทฺวรูปานิ โหนฺติ-วิคฺคโหฯ

จตุตฺถ ทุติเยเสฺวสํ ตติย ปฐมาฯ

จตุตฺถทุติเยสุ ปเรเสฺวสํ จตุตฺถทุติยานํ ตพฺพเคค ตติย ปฐมา โหนฺติ ปจฺจาสตฺยาติ ปุพฺพฌการขการานํ ชการกกรา-ตติยชฺฌานํ, วิเกฺขโป-สรมฺหา’ติกึ?-ตํ วนํฯ อกรมฺภเสเต, อกรมฺภเสเต, เอโส อโตฺถ, เอโส อโตฺถ, อิติธ-เจ’ติวตฺตเตฯ

เอ โอ น ม วเณฺณฯ

เอ โอ นํ วเณฺณ กฺวจิ อ โหติ วา-อกรมฺภสเน, อกรมฺห เสเต-เอสอโตฺถ, เอโสอโตฺถ-วเณฺณติกึ?-โสฯ

สรพฺยญฺชนสนฺธิฯ

อต ยนฺตํฯ ตถ ยํฯ มท ยํ, พุธิ ยติ, ธน ยํฯ เสว โย, ปเยสนา, โปกฺขรณ โย, อิติธ-

ตวคฺควรณนํเย จวคฺคขยญาฯ

ตวคฺควรณนํ จวคฺคพยญา โหนฺติ ยถากฺกมํ ยกาเร, ‘‘วคฺคลเสหิ เต’’ติ วคฺคา ปรสฺส ยสฺส ปุพฺพรูปํ-อจฺจนฺตํฯ ตจฺฉํ, มชฺชํ, พุชฺฌติ, ธญฺญํ, เสโพฺพ, ปเยฺยสนา, โปกฺขรโญฺญ-กฺวจี เตฺวจ, มตฺยา-เยติ วตฺตเต วกฺขมาเนสุ ตีสุฯ สก ยเต, รุจ ยเต, ปฎยเต, ลุปฺยเต, สลฺยเต, ทิสฺย เต’ตีธฯ

วคฺคลเสหิ เต

วคฺคลเสหิ ปรสฺส ยการสฺส กฺวจิ เต วคฺคลสา โหนฺติฯ

สกฺกเต, รุจฺจเต,ปฏฺฎฎเต, ลุปฺปเต, สลฺลเต, ทิสฺสเตฯ กฺวจิเตฺวว-กฺยาหํ-มฺห = ยตี’ตีธ-

หสฺส วิปลฺลาโส

หสฺส วิปลฺลาโส โหติ ยกาโร-มฺยฺหติ,

พหฺอาพาโธ, พหุ อาพาโธ’ตีธ-อุสฺสวกาเร ‘‘หสฺส วิปลฺลาโส’’ติ วตฺตเตฯ

เววาฯ

หสฺส วิปลฺลาโส โหติวา วกาเร-พวฺหาพาโธ, พหฺวาพาโธฯ

พฺยญฺชน สนฺธิฯ

อกฺขิรุชติฯ อกฺขิรุชตี’ตีธ-เวติ วตฺตเต ยาว‘‘มยทาสเร’’ติฯ

นิคฺคหิตํฯ

นิคฺคหีตมาคโม โหติวา กฺวจิ = ฐานีนมาลิงฺคิย คจฺฉติ ปวตฺตตี’ติ อาคโม-อกฺขึ รุช ติ,อกฺขิ รุชติ-‘‘ยาวทฺวิธา’’ติ อาโท นิจฺจํ ววตฺถิต วิภาสตฺตา วาธิการสฺส-วาสโทฺท หิ อตฺถวเย วตฺตเต กตฺถจิ วิกเปฺป กตฺถจิ ยถาววตฺถิตรูป ปริคฺคเหติ-ยทา ปจฺฉิเม ตทา นจฺจมนิจฺจม

สนฺตญฺจ วิธึ ทีเปติ-เอตฺถ ปน กฺว จิสทฺทสฺสานุ วตฺตนโต เตเนวาสนฺตวิธิ สิโทฺธ'ติ วาสเทฺท นิตรทฺวยํ-สํ รโมฺห, สํรโมฺห, ปุํ ลิงฺคํ,ปุํ ลิงฺคมิตีธ-นิคฺคหีตาธิกาโร อา ''มยทา สเรติ''ฯ

โลโปฯ

นิคฺคหีตสฺส โลโป โหติ วา กฺวจิ-ทีฆทิตฺตานิ, สารโมฺห, สารโมฺห-ปุลฺลิงฺคํ, ปุํลิงฺคํ-ปฏิสลฺลาเณ ปาตฺุกาโม'ติอาทิสุ นิจฺจํ-ปุปฺผํ อสฺสา, ปุปฺผํ อสฺสา, กึ อิติ, กึ อิตี'ตีธ-

ปรสรสฺสฯ

นิคฺคหีตมฺหา ปรสฺส สรสฺส โลโป โหติ วา กฺวจิฯ

สํโยคาทิ โลโปฯ

อนนฺตรา พฺยญฺชนา สํโยโค-อตฺร โย อาทภฺตาวยโว ตสฺส วา กฺวจิ โลโป โหตี'ติ สสฺสาทิสฺส โลโป-ปุปฺผํสา, ''มยทา สเร''ติ นิคฺคหีตสฺส มกาโร-ปุปฺผมสฺสา, ''วเคฺค วคฺค'โนฺต''ติ โน นคฺคหีตสฺส-กินฺติ, กิมิติฯ

ตํ ข ณํ, ตํ ขณํ, ธมฺมํ จเร, ธมฺมํ จเร, ตํ ฑหติ, ตํ ฑหติ, ตํ ทานํ, ตํ ทานํ, ตํ ผลํ, ตํ เอลมิตีธ-

วเคฺค วคฺคโนฺตฯ

นคฺคหีตสฺส โข วเคฺค วคฺคโนฺต วา โหติ ปจฺจาสตฺยา-ตงฺกณํ,ตํขณํ-ธมฺมญฺจเร, ธมฺมํจเร-ตณฺฑหติ, ตํฑหติ-ตนฺทานํ, ตํทานํ-ตมฺผลํ, ตํผลํ-คนฺตฺวา สมฺมโตติ'อาทิสุ นิจฺจํ-อานนฺตริกํ ยมาหุ, อานนฺตริกํ ยมาหุ, ปจฺจตฺตํ เอว, ปจฺจตฺตํ เอว, ตญฺหิฯ ตญฺหิ, อิติธ-

เยวหิสุโญฺญฯ

ยเอวหิสเทฺทสุ นิคฺคหีตสฺสโญ วา โหติ-''วคฺคลเสหิ เต'ติ ยสฺส ญกาเร-อานนฺตริกญฺญมาหุฯ อานนฺตริกํ ยมาหุ, ญสฺส ทฺวิเตฺต-ปจฺจตฺตเญฺญว, ปจฺจตฺตํเอว-ตญฺหิ, ตํหี-เอว สทฺทสหจริยาเยติ ยสทฺทเสฺสว คหณํ-สํยโต, สํยโต'ตีธ

เย สํสฺส

สํสทฺทสฺส ยํ นิคฺคหีตํ ตสฺส วา โญ โหติ ยกาเร-

สญฺญโต, สํยโต-อิธยการมโตฺตว คยฺหเต ปุนพฺพจนาฯ

ตํ เอว, ตํ เอว, ตํ อิทํ, ตํ อิทํ, ตํ อิมินา, ตํ อิมินาตีธ-

มยทาสเรฯ

นิคฺคหีตสฺส มยทา โหนฺติ วา สเร กฺวจิ-ตเมว, ตํเอว-ตยิทํ' ตํอิทํ-ตทมินา, ตํ อิมินา เอตฺถ-''ตทมินาทีนี''ตินิปาตนา อิการสฺส อกาโร-ลกฺขณนฺตเรนาวิหิตาเทสโลปาคมวิปลฺลา

สา สพฺพตฺถ อิมินาว ทฎฺฐพฺพา-เตน นิชโกฯ นิยโก,’ติอาทิ สิทฺธํ-พุทฺธม สรณมิจฺจาทิสุ โยค วิภาคาฯ

นิคฺคหิต สนฺธิฯ

อถ นามานิ วุจฺจเนฺตฯ

ตานิ วิวิธานิ สลิคาลิควเสน-ตตฺถ สลิเคยุ ตาว อการนฺตโต ปุลฺลิงฺคา พุทฺธสทฺทา สตฺต วิภตฺติโย ปรา โยชียโนฺต-พุทฺธ อิติ ฐิเตฯ

เทฺว เทฺว กาเนเกสุ นามสฺมา สิโย อํโย นาหิ ยนํ สฺมาสนํ สฺมิํสุ

เอเตสํ เทฺวเทฺว โหนฺติ เอกาเนกเตฺถสุ วตฺตมานโต นาม สฺมาติ ยถากฺกมํ เอกมฺหิ จตฺต โพฺพ เอกวจนานํ พหุมฺหิ วตฺตเพฺพ พหุวจนานํ จาติยเมนปฺปยเงฺค-นามสฺมา’ติอธิกาโรฯ

ปฐมาตฺถมเตฺต

สกตฺถทพฺพลิงฺคานิ สงฺขฺยากมฺมาทิปญฺจกํ

นามโตฺถ ตสฺส สามญฺญมตฺตมตฺตํ ปวุจฺจเตฯ

นามสฺสาภิเธยฺย มเตฺต ปฐมาวิภตฺติ โหติ’ติ วตฺติจฺฉาวสา ปฐมาเยกวจนพหุวจนานิฯ

สิโยอิติ ปฐมา, สิสฺสิการสฺสานุพนฺธตฺตเปฺปโยโค-ปโยชนํ‘‘กิ มํ สีสู’’ติ สเงฺกโต-ตถา อํ วจนสฺสการสฺส-สิ-อโต’ติ วตฺตเต-ตสฺส นามวิเสสนตฺตา ‘‘วิธิพฺพิเสสนนฺตสฺสา’’ติ ตทนฺตโต วิธิฯ

สิโสฺสฯ

อการนฺตโต นามสฺมา ปรสฺส สิสฺส โอโหติ-ปุพฺพสรโลโป พุโทฺธ ติฎฺฐติ-โยฯ

อโต โยนํ ฏาเฏฯ

อการนฺตโต นามสฺมา ปเรสํ ปฐมาทุติยาโยนํ ฏาเฏ โหนฺติ ยถากฺกมํ-ฏการานุพนฺธตฺ ตา‘‘ฏนุพนฺธาเนกวณฺณา สพฺพสฺสา’’ติ สพฺพาเทโส-พุทฺธา ติฎฺฐนฺติฯ ‘ปฐมาตฺถมเตฺต’’ติว ตฺตเตฯ

อามนฺตเณฯ

สเทฺทนาภิมุขี กาโร วิชฺชมานสฺส วตฺถุโน
อามนฺตณํ วิธาตเพฺพ นตฺถิ ราชา ภเวติ ตํ;

อามนฺตณธิเก อตฺถมเตฺต ปฐมา วิภตฺติ โหตี’ติ เอกสฺมิํ เอกวจนํ สิฯ

โคสฺยาลปเณฯ

อาลปเณ สิ คสโณฺญ โหติ-โลโป’ติ วตฺตเต

คสีนํฯ

นามสฺมาคสีนํโลโปโหติ-โภพุทฺธมํปาลย-เค’ติวตฺตเตฯ

อยุนํ วา ทีโฆฯ

ปัอุ อิเจฺจสํ วา ทีโฆ โหติ เคปเร ติลิเงฺค’ติทีโฆ-พุทฺธา, เกจิ ทีฆํ ทูราลปเณ เยวิจฺฉนฺติ สมีปาลปเณปิ ทสฺสโต ตํ น คเหตพฺพํ-โยมฺหิ,-พุทฺธา มํ ปาเลถฯ

กเมฺม ทุติยา

กตฺตุกฺริยาภิสมฺพนฺธํ การกํ กมฺมมุจฺจเต;
นิพฺพตฺติ วิกติปฺปตฺติ เภทา ตํ ติวิธํ ภเวฯ

อสฺมิํ ทุติยา วิภตฺติโหติ-อํโย อิติ ทุติยา-อํ-พุทฺธํปณมามิ, โยสฺสเฏ-พุเทฺธฯ

กตฺตุกรเณสุ ตติยาฯ

กฺริยํ โย กุรุเต มฺโขฺย ส กตฺตา โยชิโต น วา กรณํ ตํ วิเสเสน ยํ กฺริยาสิทฺธิเหตุกํฯ

เตสุ การเกสุ ตติยา วิภตฺติ โหติ-นาภิ อิติ ตติยา-นา-นาสฺสา’ติ วตฺตเตฯ

อเตน

อการนฺตโต นามสฺมา ปรสฺส นาวจนสฺส เอนาเทโส โหติ-พุเทฺธน เทสิโต ธโมฺม-หิ-

สฺหิสฺวเสสฯ

อการนฺตสฺส สฺหีเสฺวโหติ-พุเทฺธหิ-เว’ติ วตฺตเตฯ

สฺมาหิสฺมิํนฺนํ มฺหาภิมฺหิฯ

นามสฺมา ปเรสํ สฺมาหิสฺมิํนฺนํ มฺหาภิมฺหิ วา โหนฺติ ยถากฺกมํ-หิสฺส ภิยาเทโส-พุเทฺธภิ, กรเณ-พุเทฺธน โลโก สฺจรติ, พุเทฺธหิ, พุเทฺธหิ, วาฯ

จตุตฺถี สมฺปทาเนฯ

อนุมนฺตฺวนิรากตฺตุเชฺฌสกานํ วสา ตธา;
ททาติ กมฺมนา ยุตฺตํ สมฺปทานมุทิริตํฯ

ตสฺมิํ สมฺปทานการเก จตุตฺถิ สิยา-สนํ อิติ จตุตฺถี-สฯ

สฺณฺสสฺสฯ

นามสฺมา ปรสฺส สสฺส สฺโณฺหติ-สจ-ฉฎฺฐิยา’ติวตฺตมาเน

ญกานุพนฺธาทฺยนฺตาฯ

ฉฎฺฐีนิทฺทิฎฺฐสฺส ญานุพนฺธกานุพนฺธาทฺยนฺตา โหนฺตี’ติอาทิภฺโต โหติ-อุกาโร อุจฺจารณโตฺถ-ญากาโร เอเตฺถว สเงฺกตโตฺถ-พุทฺธสฺส ปุปฺผํ เทหิฯ-อโต วา พหุลมิติจ วตฺตเตฯ

สสฺสาย จตุตฺถิยา

อการนฺตโต ปรสฺส สสฺส จตุตฺถิยา อาโย โหติ วา พหุลํ-พุทฺธาย, เยภุเยฺยน ตาทเตฺถ เยวายมาโย ทิสฺสตี’ติ อิโตปรํ โนทาหรียเต-นํ-ทีโฆ’ติวตฺตเตฯ

สุนํหิสุ

เอสุ นามสฺส ทีโฆ โหติ-พุทฺธานํฯ

ปญฺจมฺยวธิสฺมาฯ

สีมาภฺโต ปทตฺถานํ โย จโล นิจฺจโล’ถ วา;
อจฺจฺโต ปุพฺพกา รูปา นมาหุรวธิมฺพุธาฯ

เอตสฺมา การกา ปญฺจมีวิภตฺติ โหติ-สฺมา หี อิติ ปญฺจมี-สฺมา-อโต โยนํ ฎาเฎ เวติ ทฺว วตฺต เตฯ

สฺมาสฺมินฺตํฯ

อการนฺตโต นามสฺมา ปเรสํ สฺมาสฺมินฺนํ ฎาเฎ วา โหนฺติ ยถากฺกมํฯ

พุทฺธา ปหา นิจฺฉรติฯ พุทฺธมฺหา, พุทฺธสฺมาวา-หิ-พุเทฺธหิ, พุเทฺธภิฯ

ฉฎฺฐิ สมฺพเนฺธ

กฺริยาการกสญฺชาโต อเสฺสทมฺหาวเหตุโก;
สมฺพโนฺธ’ติ ปวุโตฺต โส สมฺพนฺธิทฺวยนิสฺสิโตฯ

สมฺพนฺธิตฺตาวิเสเสปิ ฉฎฺฐี เหทกโต สิยา;
ตโต หิ ชาตา สมฺพนฺธํ วเทยฺย น ปนญฺญโตฯ

สมฺพเนฺธ ฉฎฺฐิ วิภตฺติ โหติ-ส นํ อิติ ฉฎฺฐิ-ส-พุทฺธสฺส วิหาโร-นํ-พุทฺธานํฯ

สตฺตมฺยาธาเรฯ

กิริยา กตฺตุกมฺมฎฺฐา อาธารียติ เยน โส;
อาธาโร จตุธา วุโตฺต วฺยาปกาทิปฺปเภทโตฯ

อาธารการเก สตฺตมี วิภตฺติ โหติ-

สฺมึ สุ อิติ สตฺตมี-สฺมึ-พุเทฺธ ปสโนฺน-พุทฺธมฺหิ, พุทฺธสฺมึ, วา-สุ พุเทฺธสุฯ

พุโทฺธ สพฺพตฺถทายี ภวติ หิ ภชตํ พุทฺธ พุทฺธํ น ตํ กึ หินฺนํ พุเทฺธน โลเก สิวปทมปิ เตยนฺติ พุเทฺธน ยสฺมา อสฺมา พุทฺธสฺส ปีตึ ปรหิตวิธยํเทติ พุทฺธานเปโต มโญฺญ พุทฺธสฺส นิจฺจํ ฌฎยติ มติมา โกนุ ภตฺตึ น พุเทฺธฯ

เอวมเญฺญยมฺปิ ฌฎปฎาทีนมการนฺตานํ ปุลฺลิงฺคานํ รูปนโย กฺริยาภิสมฺพโนฺธ จ-วิเสสนมฺปน วกฺขาม-อิโต ปรํ ฉฎฺฐิยา จตุตฺถีสมตฺตา ปญฺจมีพหุวจนสฺส จ ตติยาสมตฺตา น ตาทสฺสียเนฺต-คุมฺพสิ-อโต สิสฺสาติ จ วตฺตเตฯ

กฺวเจ วาฯ

อการนฺตโต นามสฺมา ปรสฺส สิสฺส เอ โหติ วา กฺวจี-คุเมฺพ, คุโมฺพ-เสสํ พุทฺธสมํ-เอวํ วตฺตเพฺพ, วตฺตโพฺพ อิจฺจาทิฯ

โยสฺส เฎ’ติ จ วตฺตเตฯ

เอกจฺจาทีหโตฯ

อการเนฺตหิ เอกจฺจาทีหิ โยนํ เฎ โหติ-เอกเจฺจ,(โภ)เอกเจฺจ, เอกเจฺจ-เอวํ ปฐมสทฺทสฺส-นาสฺส สา เว’ติ จ วตฺตเตฯ

โกธาทีหิฯ

เอหิ นาสฺส สา โหติ วา-โกธสา, โกเธน, อตฺถสา, อเตฺถเนจฺจาทิ-เวติ วตฺตเตฯ

มนาทีหิ สฺมึสนฺนาสฺมานํ สิโสโอสาสาฯ

มนาทีหิ สฺมมาทินํ สิโสมสาสา โหนฺติ วา ยถากฺกมํ-มโน, มนํ-มนสา, มเนน-มนโส, มนสฺส-มนสา, มนา, มนมฺหา, มนสฺมา-มนสิ, มเน, มนมฺหิ, มนสฺมึฯ

ตม ตป เตช อุร สิรปฺปภุตโย มนาทโยฯ

คจฺฉนฺตสิ-สิสฺส เว’ติ จ วตฺตเต-ปรโต ภิโยฺย นานุ วตฺตยิสฺสาม วุตฺติยาเยวานุวุตฺตสฺสคมฺยมานตฺตาฯ

นฺตสฺสํฯ

สิมฺหิ นฺตปฺปจฺจยสฺส อํ โหติ วา-‘‘คสีน’’นฺติ สิโลเป-คจฺฉํ-อญฺญตฺร-คจฺฉโนฺตฯ

นฺตนฺตุนํ โนฺต โยมฺหิ ปฐเมฯ

ปฐเม โยมฺหิ นฺตนฺตุนํ สวิภตฺตีนํ โนฺต อิจฺจาเทโส วา โหติ-พหุลาธิการา ปุเมเยว-คจฺฉโนฺต, คจฺฉนฺตาฯ

ฎฎาอํ เคฯ

เค ปเร นฺตนฺตุนํ สวิภตฺตีนํ ฏฏาอํ อิจฺจาเทสา โหนฺติ พหุลํ-(โภ)คจฺฉ, คจฺฉา, คจฺฉํ, คจฺฉโนฺต, คจฺฉนฺตาฯ

นฺตสฺส จ ฏ วํเสฯ

อํเสสุ นฺตปฺปจฺจยสฺส ฏ โหติ วา นฺตุสฺส จ-ววตฺถิตวิภาสายายํ-คจฺฉํ, คจฺฉนฺตํฯ

โตตาติตา สสฺมาสฺมึนาสุฯ

สาทิสุ นฺตนฺตุนํ สวิภตฺตีนํ โตตาติตา โหนฺติ วา ยถากฺกมํ-คจฺฉตา, คจฺจเนฺตน-คจฺฉโต, คจฺฉสฺส, คจฺฉนฺตสฺสฯ

นํ นมฺหิฯ

นมฺหิ นฺตนฺตุนํ สวิภตฺตีนํ ตํ วา โหติ-คจฺจตํฯ คจฺฉนฺตานํ-คจฺฉตา, คจฺฉนฺตา, คจฺฉนฺตมฺหา,คจฺฉนฺตสฺมา-คจฺฉติ,คจฺฉเนฺต, คจฺฉนฺตมฺหิ, คจฺจนฺตสฺมึ-เอวํ ตปนฺต ชปนฺตาทโย-ภวนฺตสิฯ

ภุโตฯ

ภุธาตฺโต นฺตสฺส อํ โหติ สิมฺหิ นิจฺจมฺปุนพฺพิธานา-ภวํฯ

ภวโต วา โภโนฺต คโยนาเสฯ

ภวนฺตสทฺทสฺส โภนฺตาเทโส วา โหติ คโยนาเส-โภโนฺต, โภนฺตา, ภวโนฺต, ภวนฺตา-เอวมาลปเนปิ-เค ปน-(โภ) โภนฺต, โภนฺตา, ภว, ภวา, ภวํ-ภวํ, ภวนฺตํ, โภเนฺต, ภวเนฺต-โภตา, โภเนฺตน, ภวตา, ภวเนฺตน-โภโต, โภนฺตสฺส, ภวโต, ภวสฺส, ภวนฺตสฺสฯ

สโตสเพฺภฯ

สนฺตสทฺทสฺส สพฺภวติ ภกาเร-สพฺภิฯ

มหนฺตารหนฺตานํ วา ฏา

สิมฺหิ มหนฺตารหนฺตานํ นตสฺส ฏา วา โหติ-มหา, มหํ, มหโนฺต-อรหา, อรหํ, อรหโนฺต-ภวนฺตาทีนํ เสสํ คจฺฉนฺตสมํ-อสฺมสิฯ

ราชาทิยุวาทิตฺวาฯ

ราชาทิหิ ยุวาทีหิ จ ปรสฺส สิสฺส อา โหติ-อสฺมาฯ

โยนมาโนฯ

ราชาทีหิ ยุวาทีหิ จ โยนมาโน วา โหติ-อสฺมาโน, อสฺมา-(โภ)อสฺม, อสฺมา, อสฺมาโน, อสฺมาฯ

วามฺหา นงฯ

ราชาทินํ ยุวาทนํ จานโงฺหติ วามฺหิ-อสฺมานํ, อสฺมิํ, อสฺมาโน, อเสฺมฯ

นาเสฺสโน

กมฺมาทิโต นาวจนสฺส เอโน วา โหติ-อเสฺมน, อสฺมนาฯ

กมฺมาทิโตฯ

กมฺมาทิโต สฺมิโน นิ โหติ วา-อสฺมนิ, อเสฺม, อสฺมมฺหิ, อสฺมสฺมิํ-เสสํ พุทฺธสทฺทสมํ-มุทฺธคาณฺฑีวธตฺว อนิม ลฆิมาทโย อสฺมาสมา-เอวํ ราชา กาลทฺธานวาจี อทฺธาจ ปฐมาทุติยาสุ อตฺตาตุ มาโน ตติยาสตฺตเมฺยกวจเนสุจฯ

ราชสฺสิ นามฺหิฯ

ราชสฺสิ วา โหติ นามฺหิ-ราชินา-อญฺญตฺร-

นาสฺมาสฺรญฺญาฯ

นาสฺมาสุ ราชสฺส สวิภตฺติสฺส รญฺญา โหติ-รญฺญาฯ

สุนํ หิสูฯ

ราชสฺส อู โหติ วา สุนํหิสุ-ราชูภิ, ราเชหิ, ราชูภิ, ราเชภิฯ

รโญฺญ รญฺญสฺส ราชิโน เสฯ

เส ราชสฺส สวิภตฺติสฺส เอเต อาเทสา โหนฺติ-รโญฺญ รญฺญสฺส, ราชิโน, ราชูนํฯ

ราชสฺส รญฺญํฯ

นมฺหิ ราชสทฺทสฺส สวิภตฺติสฺส รญฺญํ โหติ วา-รญฺญํ, ราชานํ-รญฺญาฯ

สฺมิมฺหิ รเญฺญราชินิฯ

สฺมิมฺหิ ราชสฺส สวิภตฺติสฺส รเญฺญราชินี โหนฺติ-รเญฺญ, ราชินิ, ราชุสุ, ราเชสุ ‘‘สมาเส วา’’ติ ราชสฺส นาสสฺมาสฺมิํสุ ยํ วุตฺตํ ตํ วา โหติ-ยถา-กาสิรญฺญา, กาสิราเชน = กาสิรโญฺญ, กาสิรญฺญสฺส, กาสิราชิโน, กาสิราชสฺส-กาสิรญฺญา, กาสิราชา, กาสิราชมฺหา, กาสิราชสฺมา-กาสิรเญฺญ, กาสิราชินิ, กาสิราเช, กาสิราชมฺหิ, กาสิราชสฺมิํ-อทฺธโต นามฺหิฯ

ปุมกมฺมถามทฺธานํ วา สสฺมาสุจ ปุมาทินมุโหติ วา สสมาสุนามฺหิ เจติ อุเตฺต-อทฺธุนา-อญฺญตฺร กมฺมาทิตฺตา วา เอเน-อเทฺธน-อทฺธนา-เส อุการเร จฯ

อิยุวณฺณาชฺฌลา นามสฺสเนกฯ

นามสฺสเนฺต วตฺตมานา อิวณฺณุวณฺณาฌลสญฺญา โหนฺติ ยถากฺกมํฯ

ฌลา สสฺส โนฯ

ฌลโต สสฺส โน วา โหติ-อทฺธุโน, อทฺธุสฺส, อทฺธสฺสฯ

นา สฺมาสฺส

ฌลโต สฺมาสฺส นา โหติ วา-อทฺธุนา, อทฺธุมฺหา, อทฺทุสฺมา, อทฺธา, อทฺธมฺหา, อทฺธสฺมา-อทฺธนิ, อเทฺธ, อทฺธมฺหิ, อทฺธสฺมิํ-อตฺตสทฺทโนหมฺหิ

สฺหีสุ นกฯ

อตฺตอาตฺมานํ สฺหีสุ วา นก โหติ-กกาโร อนฺตาวยวโตฺถฯ อตฺตเนหิ, อตฺตเนภิ, อเตฺตหิ, อเตฺตหิฯ

โนตตาตฺมาฯ

อตฺตอาตฺเมหิ สสฺส โน โหติ วา-อตฺตโน, อตฺตสฺสฯ

สฺมาสฺส นา พฺร มา จฯ

พฺรหฺมา อตฺตอาตฺเมหิ จ ปรสฺส สฺมาสฺส นา โหติ-อตฺตนา-อตฺตเนสฺ, อเตฺตสฺ-อาตฺมา อตฺตาว-พฺรหฺม เคฯ

ฆพฺรหฺมาทิเต

ฆสญฺญโต พฺรหฺม กตฺตุ อิสิ สขาทีหิ จ คเสฺส วา โหติ-พฺรเหฺม, พฺรหฺม, พฺรหฺมาฯ

นามฺหีฯ

พฺรหฺมสฺสุ โหติ นามฺหิ-พฺรหฺมฺนาฯ

พฺรหฺมสสุ วาฯ

พฺรหฺมสฺสุ วา โหติ สนํสฺ-พฺรหฺมุโน, พฺรหมฺสฺส, พฺรหฺมสฺส, พฺรหฺมูนํ,พฺรหฺมานํ-พฺรหมฺนา-“อมฺพาทิหี”ติ สฺมิโน นิโหติ วา-พฺรหฺมนิฯ พฺรเหฺม, พฺรหฺมมฺหิ, พฺรหฺมสฺมิํ-เสสํ อสฺมสมํฯ

สขา-ราชาทิตฺตา สิสฺส อาฯ

อาโยโน จ สขาฯ

สขโต โยนมาโย โน โหนฺติ วา อาโน จ-สขาโย, สขาโนฯ

โนนาเสสฺมิฯ

สขสฺส อิ โหติ โนนาเสสุ-สขิโน-อญฺญตฺร-

โยสฺวํหิสุ จารงฯ

สขสฺส วา อารง โหติ โยสฺวํหิสุ สฺมานํสุ จฯ

อารงฺสฺมา

อารงาเทสโต ปเรสํ โยนํ โฏ โหติ-สขาโร-อารทฺธาโทฯ

สภาเว-สขา-เอวมาลปเน-เคตฺ-สโข, สข, สขา-อมฺหิ-สขานํ, สขารํ, สขํ, สขาโย, สขาโน, สขิโนฯ

โฏเฏ วาฯ

อารงาเทสมฺหา โยนํ โฏเฏ วา โหนฺติ ยถากฺกมนฺติ เฏ-ปเกฺข-‘‘อารงิสฺมา’’ ติโฏ-สขาเร, สขาโร, สเข-สขีนา, สขาเรหิ, สเขหิ, สขาเรหิ, สเขหิ-สขิโน, สขิสฺส, สขารานํฯ

สมานํสุ วาฯ

สขสฺส วา อิ โหติ สฺมานํสุ-สขีนํ, สขานํฯ

ฏา นาสฺมานํฯ

อารงาเทสมฺหา นาสฺมานํ ฏา โหติ-สขารา-พหุลาธิการา สขารสฺมา-สขีนา, สขีมฺหา,สขิสฺมา, สขา, สขมฺหา, สขสฺมาฯ

เฏ สฺมิโนฯ

สขโต สฺมิโน เฏ โหติ นิจฺจํ-สเข, สขาเรสุ, สเขสุ-‘‘ธโมฺมวาณฺญเตฺถ’ติ ราชาทียุ ปาฐาทฟฺหธมฺมาทโย วา อสฺมสมาฯ

โยนํ โนเน วาฯ

ยุวาทิหิ โยนํ โนเน วา โหนฺติ ยถากฺกมํฯ

โนนาเนสฺมาฯ

เอสุ ยุวาทินมา โหติ-ยุวาโน, ยุวา-ยุวานํ, ยุวํ, ยุวาเน, ยุเว-ยุวานาฯ

ยุวาทินํ สุหิสฺวานงิฯ

สุหิสุ ยุวาทินมานงิโหติ-ยุวาเนหิ, ยุวาเนภิฯ

ยุวา สสฺสิโนฯ

ยุวา สสฺส วา อิโน โหติ-ยุวโน, ยุวสฺสฯ

สมาสมินฺนํ นาเนฯ

ยุวาทิหิ สฺมาสฺมินฺนํ นาเน โหนฺติ ยถากฺกมํ-ยุวานํ-ยุวาเน,ยุวาเนสุ-รูปสิทฺธิยํ ปนสฺส อญฺญถา รูปนโย ทสฺสิโต เนโส คเหตพฺพ-อมูลตฺตา-นหิ ตตฺถาคมาทิมูลมตฺถิ-เอวมิที สมญฺญมฺปิ-มฆวปุมวตฺตหสทฺทา ยุวสทฺทสมา-อยนฺตุ วิเสโสฯ

คสฺสํฯ

ปุมสทฺทโต คสฺส อํ วา โหติ-ปุมํ, ปุม, ปุมาฯ

นามฺหิฯ

นามฺหิ ปุมสฺส วา อา โหติ-ปุมานา-อญฺญตฺร-วา อุเตฺต = ปุมุนา, ปุเมน-ปุมฺโน, ปุมฺสฺส, ปุมสฺส-ปุมุนา, ปุมานา-‘‘ปุมา’’ติ สฺมิโน เน วา โหติ-ปุมาเน, ปุเม, ปุมมฺหิ, ปุมสฺมึฯ

สุมฺหา จฯ

ปุมสฺส สุมฺหิ ยํ วุตฺตํ ตํ อา จ วา โหตีติ อานงิ อา จ โหติ-ปุมาเนสุ ปุมาสุ ปุเมสุฯ

วตฺตหา สนนฺนํ โนนานํฯ

วตฺตหา สนนฺนํ โนนานํ โหนฺติ ยถากฺกมํ-วตฺตหาโน วตฺตหานานํฯ

อการนฺตํฯ

สาสิ

เอกวจนโยสฺวโฆนํฯ

เอกวจเน โยสุ จ ฆโอการนฺตวชฺชิตานํ นามานํ รโสฺส โหติ ติลิเงฺค’ติ รเสฺส สมฺป เตฺต-‘‘สิสฺมินฺนานปุํสกสฺสา‘‘ติ อนปุํสกสฺส สิมฺหิ ตฺน โหติ-สา-ยุวาทิตฺตา สิสฺส อา-สาโน, โนตฺตาภาวปเกฺข-‘‘โยนมาโน‘‘ติ วาธิการสฺส ววตฺถิต วิภา สตฺตานิจฺจมาโน-สาโน-ตถา โนตฺตาภาว ปเกฺขฯ

สาสฺสํเส จานงิฯ

สาสทฺทสฺส อานงิ โหติ อํเส เค จ-(โภ)สาน, สานา, สาโน, สานํ, สาเน, สาโน-เสสํ ยุวสทฺทสมํ-เสตุ-สานสฺส-สฺวายุวาว-‘‘เอกวจนโยสฺวโฆนํ’’ติร- สฺสตฺตํว วิเสโส-เคตุฯ

เค วาฯ

อโฆนํ เค วา รโสฺส โหติ ติลิเงฺค-(โห)สฺว, สฺวาฯ

อาการนฺตํฯ

มุนิฯ

โยสุชฺฌิสฺส ปุเมฯ

ฌสญฺญสฺส อิสฺส โยสุ วา ฎ โหติ ปุลฺลิเงค-มุนโย-อโต’ติ สามญฺญนิเทฺทสา อโต โยนํ ฎาเฎ สมฺปตฺตาปิ อวิธาน สามตฺถิยา น โหนฺติ-อญฺญตฺร-

โลโปฯ

ฌลโต โยนํ โลโป โหตี’ติ โย โลเปฯ

โยโลปนิสุ ทีโฆฯ

โยนํ โลโป นิสุ จ ทีโฆ โหติ-มุนี-(โภ)มุนี, มุนโย, มุนี-มุนิํ มุนโย มุนี = มุนินา มุนีหิ มุนีภิ-โยโลป นีสุ วี มนฺตฺวนฺตุนมิจฺจาทิ ญาปกา อิการา การานํ ‘‘สุนํหิสูติ’’ทีฆ สฺสานิจฺจตฺตา มุนิหจฺจาทีปิ โหติ-มุนิโน, มุนิสฺส มุนีนํ, มุนินา มุนิมฺหามุนิสฺมา, มุนิมฺหิ มุนิสฺมิํ มุนีสุ-เอวํ กวิกปิคิริ อาทโย-อคฺคิอิสีนํ อยํ วเสโสฯ

สสฺสาคฺคิ โต นิฯ

อคฺคิสฺมา สิสฺส นิ โหติ วา-อคฺคินิฯ อคฺคิ, อคฺคโย, อคฺคีฯ

เฎ สิสฺสิสิสฺมาฯ

อิสิสฺมา สิสฺส เฎ วา โหติ-อิเส, อิสิ-พฺรหฺมาทิตฺตา คเสฺส วา-(โภ)อิเส อิสิ อิสีฯ

ทุติยสฺส โยสฺสฯ

อิสสฺมา ปรสฺส ทุติยา โยสฺส เฎ วา โหติ-อิเส, อิสโย, อิสิ, เสสํมุนิสทฺทสมํ-อาทิสทฺโน สฺมิมฺหิ-รตฺยาทิหิ โฎ สฺมิโนฯ

รตฺยาทีหิ สฺมิโน โฎ โหติ วา-อาโท, อาทิมฺหิ, อาทิสฺมิํฯ สมาเส อิการนฺตโต โยสฺมิํสุ วิเสโสฯ

อิโตญฺญเตฺถ ปุเมฯ

อญฺญปทเตฺถ วตฺตมานา อิการนฺตโต นามสฺมา โยนํ โน เน วา โหนฺติ ยถากฺกมํ ปุลฺลิเงค-อริยวุตฺติโน, อริยวุตฺตโย, อริยวุตฺติ-เอวมาลปเน-อริยวุตฺติเน, อริยวุตฺตโย อริยวุตฺตีฯ

เน สฺมิโน กฺวจิฯ

อญฺญปทเตฺถ วตฺตมานา อิการนฺตโต นามสฺมา สฺมิโน เน โหติ วา กฺวจิ-อริยวุตฺติเน, อริยวุตฺติมฺหิ, อริยวุตฺติสฺมิํ, ‘‘กฺวจี‘‘ติ วุตฺตตฺตา ยถาทสฺสนํ น สพฺพตฺต เน อาเทโสฯ

อิการนฺตํฯ

ททฺธี, สิโลโป, อนปุํสกตฺตา น รโสฺสฯ

โยนํ โนเน ปุเมฯ

ฌสญฺญิโต โยนํ โนเนวาโหนฺติ ยถากฺกมํ ปุลฺลิเงฺคฯ ททฺธิโนฯ

ชนฺตุเหตฺวีฆเปหิ วาฯ

ชนฺตุเหตุหิ อีการเนฺตหิ ฆปสเญฺญหิ จ ปเรสํ โยนํ วา โลโป โหติ-ททฺธี, ททฺธิโย-เอวมาลปเน-เคตุ-ททฺธิ, ททฺธีฯ

น ฌีโกฯ

ฌสญฺญิโต อํวจนสฺส นํ วา โหติ-ทณฺฑินํ, ทณฺฑึ, ทณฺฑิเนฯ

โนฯ

ฌิโต โยนํ โน วา โหติ ปุลฺลิเงฺคหิ ทุติยา โยสฺส โน ทณฺฑิโน, ทณฺฑิ, ทณฺฑินา, ทณฺฑีหิ, ทณฺฑีภิ-ทณฺฑิโน, ทณฺฑิสฺส, ทณฺฑินํ-ทณฺฑินา, ทณฺฑิมฺหา, ทณฺฑิสฺมาฯ

สฺมิโน นิฯ

ฌิโต สฺมึวจนสฺส นิ โหติ วา-ทณฺฑินิฯ ทณฺฑิมฺหิ, ทณฺฑิสฺมึ, ทณฺฑีสุเอวํ สงฺฆิ คณิ คามณิปฺปภุตโยฯ

อีการนฺตํฯ

ภิกฺขุฯ

ลา โยนํ โว ปุเมฯ

ลโต โยนํ โว โหติ วา ปุลฺลิเงฺคฯ

เวโวสุ ลุสฺส

ลสญฺญสฺส อุสฺส เวโวสุ ฎ โหติ-ภิกฺขโว-อญฺญตฺร-โย โลเป ทีโฆ-ภิกฺขุ (โภ)ภิกฺขุฯ

ปุมาลปเน เวโวฯ

ลสญฺญโต อุโต โยสฺสาลปเน เวโว โหนฺติ วา ปุลฺลิเงฺค-ภิกฺขเว, ภิกฺขโว, ภิกฺขุ-ภิกฺขุํ, ภิกฺขโว, ภิกฺขุ-ภิกฺขุนา, ภิกฺขุหิ,ภิกฺขูภิ-ภิกฺขุโน, ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขูนํ-ภิกฺขุนา, ภิกฺขุมฺหาฯ ภิกฺขุสฺมา-ภิกฺขุมฺหิฯ ภิกฺขุสฺมึ, ภิกฺขูสุ-เอวํ เสตุ เกตุ ภานุ อาทโย-ชนฺตุเหตูนํ โยสฺวยเมฺหโท-ชนฺตฺวาทินา วา โยสฺส โลเป-ชนฺตุฯ

จนฺตฺวาทิโต โน จฯ

ชนฺตฺวาทิโต โยนํ โน โหติ โว จ วา ปุลฺลิเงฺค-ชนฺตุโน, ชนฺตโว, ชนฺตุโย-เอวํ ทุติยาโยมฺหิ-(โภ) ชนฺตุ, ชนฺตุ, ชนฺตุโน ชนฺตโว-‘‘ปุมาลปเน เวโว’’ติวา เว โว จ ชนฺตเว, ชนฺตโว, ชนฺตุโย-เหตุ, เหตโว, เหตุฯ เหตุโย-‘‘โยมฺหิวา กฺวจี‘‘ตี โยสฺลสญฺญสฺส อุสฺส วา ฎา เทโส เหตโย, เหตุโย-(โภ)เหตุ, เหตุ, เหตเว, เหตโว, เหตโย, เหตุโย-เหตุํ, เหตุ, เหตโว, เหตโย, เหตุโย พหุสทฺทา นมฺหิฯ

พหุกตินฺนํ

นมฺหี พหุโน กติสฺส จ นุก โหติ ติลิเงฺค-พหุนฺนํเสสํ ภิกฺขุสมํ-พหุฯ พหโว, พหู-(โภ) พหุ, พหุ, พหเว, พหโว, พหุ พหุํ, พหโว, พหุ-พหุนาฯ พหุหิ,พหูภิ-พหุโน, พหุสฺส, พหุนฺนํ-พหุนา, พหุมฺหาฯ พหุสฺมา-พหุมฺหิ, พหุสฺมิํ, พหุสุ-วตฺตุสิฯ

ลตุปิตาทินมา สิมฺหิฯ

ลตุปฺปจฺจยนฺตานํ ปิตุ มาตุ ภาตุ ธีตุ ทุหิตุ ชามาตุ นตฺตุ โหตุ โปตุนญฺจา โหติ สิมฺหิ-วตฺตาฯ

ลตุปิตาทินมเสฯ

ลตุปฺปจฺจยนฺตานํ ปิตาทินํ จารงิ โหติ สโตญฺญตฺร-‘‘อารงิสฺมา’’ติ โฎ-วตฺตาโรฯ

เค อา จฯ

ลตุปิตาทีนํ อ โหติ เค อา จ-(โภ) วตฺต, วตฺตาฯ วตฺตาโร, วตฺตารํฯ วตฺตาเร, วตฺตาโร-นาวจนสฺส ‘‘ฎานาสฺมาน’’นฺติ ฎา-วตฺตาราฯ

สุหิสฺวารงิ

สุภิสุ ตุปิตาทีนมารงิ วา โหติ-วตฺตาเรหิ, วตฺตาเรภิ, วตฺตูหิ, วตฺตูภิฯ

สโลโปฯ

ลตุปิตาทีหิสสฺส โลโป วา โหติ-วตฺตุ, นวตฺตุโน, วตฺตุสฺสฯ

นมฺหิ วาฯ

นมฺหิ ลตุปตาทินมารงิ วา โหติ-วตฺตารานํอญฺญตฺรฯ

อา

นมฺหิ ลตุปิตาทีนมาวา โหติ-วตฺตานํฯ วตฺตุนํ-สฺมาสฺส วา-วตฺตาราฯ

ฎิสฺมิโนฯ

อารงาเทสมฺหาสฺมโน ฎิ โหติฯ

รสฺสาร งิฯ

สฺมิมฺหิ อาโร รโสฺส โหติ-วตฺตริ, วตฺตาเรสุ, วตฺตุสุ-เอวํ ภตฺตุ โหตฺตุ อาทโย-สตฺถุสทฺทสฺส ปน นมฺหิ พหุลาธิการา วา อารงาเทเส-สตฺถารา, สตฺถุนา-ปิตาฯ

ปิตาทินมนตฺวาทินํ

นตฺวาทิวชฺชิตานํ ปิตาทินมาโร รโสฺส โหติ สพฺพาสุ วิภตฺติสุ-ปิตโร อิจฺจาทิ จตฺตุสมํ-รโสฺสว วิเสโส-นตฺวาทิ นนฺตุ รสฺสาภาวา นตฺตาโร อิจฺจาทิ คุณวนฺตุสิฯ

นฺตุสฺสฯ

สิมฺหิ นฺตุสฺส ฎา โหติ-คุณวา-นฺตุว วนฺตฺวาทิ สมฺพนฺธิเยว คยฺหเต นฺตุวนฺตุมนฺตฺวาวนฺตุต วนฺตุสมฺพนฺธิ’ติ วจนโต น ชนฺตุตนตฺวาทินํ-โย-นฺตนฺตุนมาทินาวาโนฺต-คุณวโนฺต อญฺญตฺรฯ

ยฺวาโท นฺตุสฺสฯ

ยวาทิสุ นฺตุสฺส อ โหติ-อการนฺตตฺตา ฎา-คุณวนฺตา-น เจ ห อวิธานสามตฺถิยา อปฺตฺติ อ วิธานสฺส จริตตฺถตาย คุณวนฺตสฺสาติ-(โภ) คุณว,คุณวา, คุณวํ, คุณวโนฺต, คุณวนฺตา-คุณวํ, คุณวนฺตํ, คุณวเนฺต-คุณวตา, คุณวเนฺตน, คุณวเนฺตหิ, คุณวเนฺตภิ-คุณวโต, คุณวสฺส, คุณวนฺตสฺส, คุณวตํฯ คุณวนฺตานํ-คุณวตา, คุณวนฺตา, คุณวนฺตมฺหา, คุณวนฺตสฺมา-คุณวติ, คุณวเนฺต, คุณวนฺตมฺหิฯ คุณวนฺตสฺมึ, คุณวเนฺตสุ-เอวํ มฆวนฺตุ ภควนฺตุปฺปภุตโยฯ

หิมวโต วา โอฯ

หิมวโต สิมฺหิ นฺตุสฺส โอ วา โหติ-หิมวโนฺต, หิมวา-เสสํ คุณวาวฯ

อุการนฺตํฯ

เวสฺสภุฯ เวสฺสภุโว, เวสฺสภุ-(โภ) เวสฺสภุ, เวสฺสภุเว, เวสฺสภุโว, เวสฺสภุ-เสสํ ภิกฺขุสทฺทสมํ-เอวํ สยมฺภุ ปราภิภุ อภิภุอาทโย-โคตฺรภุ สหภุ สเทฺทหิปนโยนํ‘‘ชนฺตฺวาทิโต โน เว’’ติ โน โว วา-โคตฺรภุโน, โคตฺรภุโว, โคตฺรภุ-สภภุโน, สหภุโวฯ สหภุ-สพฺพญฺญุสทฺทสฺสโยเสฺวว วิเสโสฯ

กุโตฯ

กุปฺปจฺจยนฺตโต โยนํ โน วา โหติ ปุลฺลิเงฺค-สพฺพญฺญุโน-อญฺญตฺร โลโป จ-‘‘ลา โยนํ โว ปุเม’’ติ น โว ‘‘กุโต’’ติ ชนฺตฺวาทีหิ ปุถกฺกรณ-สพฺพญฺญุ-เอวํ วิญฺญุวิทุ เวทคุ ปารคุ อาทโย กุปฺปจฺจยนฺตาฯ

อูการนฺตํฯ

โคฯ

โคสฺสาคยิหินํสุ คาวควาฯ

คสิหินํวชฺชิตาสุ วิภตฺติสุ โคสทฺทสฺส คาวควา โหนฺติฯ

อภโคหิ โฎ

อุภโคหิ โยนํ โฎ โหติ-คาโว, คโว-(โภ) โค, คาโว, คโวฯ

คาวุมฺหิฯ

อํวจเนโคสฺส คาวุวาโหติ-คาวุํ, คาวํ, ควํ, คาโว, คโวฯ

นาสฺสาฯ

โคโต นาสฺส อา โหติ วา-คาวา, คาเวน, ควา, คเวน โคหิ, โคภิฯ

ควํ เสน

โคสฺส เส วา ควํ โหติ สห เสน-ควํ, คาวสฺส, ควสฺสฯ

คุนฺนญฺจ นนฺตาฯ

นํวจเนน สห โคสฺส คุนฺนํ โหติ ควญฺจ วา-คุนฺนํ คมํ, โคนํ-คาวา, คาวมฺหา, คาวสฺมา, ควา, ควมฺหา, ควสฺมา-คาเว, คาวมฺหิ, คาวสฺมึ, คเว, ควมฺหิ, ควสฺมึฯ

สฺมฺหิ วาฯ

โคสฺส สฺมฺหิ คาวควา โหนฺติ วา-คาเวสุ, คเวสุ, โคสุฯ

โอการนฺตํ-ปุลฺลิงฺคํฯ

กญฺญาฯ

สาฯ

อิตฺถิยํ วตฺตมานสฺส นามสฺสเนฺต วตฺตมาโน อากาโร ฆสโญฺญ โหติ-ชนฺตฺวาทินา วาโย โลโป-กญฺญา, กญฺญาโย-‘‘ฆพฺรหฺมาทิเต’’ติ คเสฺสวา-กเญฺญ, กญฺญา-โยมฺหิ-กญฺญา, กญฺญาโยฯ

โฆ สฺสํสสาสสายํติํสุ

สฺสมาทิสุ โฆ รโสฺส โหติ-กญฺญํ, กญฺญา, กญฺญาโย-

ฆปเตกสฺมึ นทีนํ ยยาฯ

ฆปโต นทีนเมกสฺมึ ยยา โหนฺติ ยถากฺกมํ-กญฺญาย, กญฺญาหิ, กญฺญาภิ-กญฺญาย, กญฺญานํ, -สฺมิมฺหิ-

ยํฯ

ฆปโต สฺมิโน ยํ วา โหติ-กญฺญายํฯ กญฺญาย, กญฺญาสุฯ เอวํ สทฺธา สุธา สุขาอาท โย-“นามฺมาทีหี”ติ อมฺมา อนฺนา อมฺพาหิ คสฺส เอการาภาเวฯ

รโสฺส วาฯ

อมฺมาทินํ เค รโสฺส วา โหติ-อมฺม, อมฺมา อิจฺจาทิ-เสสํกญฺญาว-สหาปริสาหิ สฺมิโน”ติ สภาปริสายา”ติ ตึ วา โหติ “โฆสฺส” มิจฺจาทินา รเสฺส-สหตึ-อญฺญตฺร-สหายํ, สหาย-ปริสตึ, ปริสายํ, ปริสายฯ

อาการนฺตํฯ

มติ-โยมฺหิ-

ปิตฺถิยํฯ

อิตฺถิยํ วตฺตมานสฺส นามสฺสเนฺต วตฺตมานา อิวณฺณุวณฺณา ปสญฺญา โหนฺติฯ

เยปสฺสวณฺณสฺสฯ

ปสญฺญสฺส อิวณฺณสฺส โลโป วา โหติ ยกาเร-วจตฺถิตวิ ภาสายํ-มโตฺย-อญฺญตฺร-ชนฺตฺวา ทินา วา โยโลเป-มตี, มติโย-(โภ)มติ, มโตฺย, มติ, มติโย-มตึ, มโตฺย, มตี, มติโย “ฆป”อิจฺจาทินา ยาเทเส-มตฺยา, มติยา, มตีหิ, มติหิ-มตฺยา, มติยา, มตีนํ-สฺมิมฺหิ-มตฺยํ, มติยํ, มตฺยา, มติยา, มตีสุ-เอวํ กิตฺติ กนฺติ ตนฺติปฺปภุตโย-รตฺติยา สฺมิโน “รตฺยาทีหิโว สฺมิโน”รตฺยาทีหิโว สฺมิโน”ติ โฏ วา-รเตฺต-อญฺญตฺร-รตฺยํ, รตฺติยํ, รตฺยา, รตฺติยา-เสสํ มติยา สมํฯ

อิการนฺตํฯ

ทาสี, ทาโสฺย, ทาสี, ทาสิโย-(โภ)ทาสิ, ทาสี, ทาโสฺย, ทาสี, ทาสิโยฯ

ยํ ปีโตฯ

ปสญฺญิโต อํวจนสฺส ยํ วา โหติ-ทาสฺยํ, ทาสิยํ, ทาสึ, ทาโสฺย, ทาสี, ทาสิโย-ทาสฺยา, ทาสิยา, ทาสีหิ, ทาสีภิ-ทาสฺยา, ทาสิยา, ทาสีนํ-ทาสฺยํ, ทาสิยํ, ทาสฺยา, ทาสิยา, ทาสีสุ-เอวโมสธี โปกฺขรณี อาทโย-นทิสทฺทา โยสุ-

นชฺชา โยสฺวามฯ

โยสุ นทิสทฺทสฺส อาม วา โหติ-สจฯ

มนฺพโนฺธ สรานมนฺตา ปโรฯ

มกาโรนฺพโนฺธ ยสฺส โส สรานมนฺตา สรา ปโร โหตี’ติ อีการา ปโร-“ยวา สเร”ติ ยกาเร ทสฺส จวโคฺค ยสฺส ปุพฺพ รูปํ-นชฺชาโย-อญฺญตฺร-วา ปโลปโยโลเปสุ-นโชฺช, นที, นทิโย อิจฺ

จาทิฯ

อีการนฺตํฯ

ยาคุ, ยาคุ, ยาคุโย-(โภ)ยาคุ, ยาคุ, ยาคุโย-ยาคุํ, ยาคุ, ยาคุโย-ยาคุยา, ยาคุหิ, ยาคุภิ-ยาคุยา, ยาคุนํ-ยาคุยํ, ยาคุยา, ยาคุสุ-เอวํ เธนุ สสฺสุ ปิยงฺคุปฺปภุตโย-มาตุ ธีตุ ทุหิตุ สทฺทา ปิตุสทฺทสมา-สโลปาภาวปเกฺข ยาเทเส มาตุสทฺทสฺส ปน ‘‘เย ปสฺสา’’ติ โยควิภาคา วา ปโลโป-มตฺยา, มาตุยาฯ

อุการนฺตํฯ

วธู, วธู, วธุโย-(โภ)วธุ, วธุ, วธุโย-วธุํ, วธู, วธุโย-วธุยา, วธูหิ, วธูภิ-วธุยา, วธูนํ-วธุยํ, วธุยา, วธูสุ-เอวํ ชมฺพุ วาโมรู สรภุ อาทโยฯ

อูการนฺตํฯ

โค อิจฺจาทิ ปุเมน สมํฯ

อิตฺถิลิงฺคํฯ

จิตฺตสิฯ

อํ นปุํสเกฯ

อการนฺตโต นามสฺมา สิสฺส อํ โหติ นปุํสกลิเงฺค-มิตฺตํ-โยมฺหิฯ

โยนนฺติฯ

อการนฺตโต นามสฺมา โยนํ นี โหติ นปุํสเก’ติ นิ อาเทโสฯ

นีนํ วาฯ

อการนฺตโต นามสฺมา นีนํ ฎาเฎ วา โหนฺติ ยถากฺกมํ-จิตฺตา, อญฺญตฺร-‘‘โยโลปนีสุ ทีโฆ’’ติทีโฆ-จิตฺตานิ-(โภ) จิตฺต, จิตฺตา, จิตฺตา, จิตฺตานิ-จิตฺตํ, จิเตฺต, จิตฺตานิ-จิเตฺตเนจฺจาทิ พุทฺธสทฺทสมํ-เอวํ ปานทานปฺปภุตโย-เอกจฺจาทีนํ ตุ ปฐมานิมฺหิ วิเสโสฯ

น นิสฺส ฎาฯ

เอกจฺจาทีหิ ปรสฺส นิสฺส ฎา น โหติ-เอกจฺจานิ, ปฐมานิ-ปทาทีหิ นาสฺมึสุฯ

นาสฺส สาฯ

ปทาทิหิ นาสฺส สา โหติ วา-ปทสา, ปเทส-พิลสา, พิเลนฯ

ปทาทิหิ สิฯ

เอหิ สฺมิโน สิ โหติ วา-ปทสิ, ปเท, ปทมฺหิ, ปทสฺมึ-กมฺม สทฺทโต นาสฺส''นาเสฺสโน''ติ เอโน วา-กเมฺมน-อญฺญตฺร ปุมาทินา วา อุเตฺต-กมฺมุนา, กมฺมนา-อิมินาว สสฺมาสฺ อุตฺตํ-ตสฺส ลสญฺญายํ-สสฺมานํ ยถาโยคํ โนนา นิจฺจํ-ววตฺถิตวิภาสายํ-กมฺมุโน, กมฺมสฺส-กมฺมุนา, กมฺมา, กมฺมมฺหา, กมฺมสฺมา-''กมฺมาทิโต''ติ สฺมิโน วา นิมฺหิ-กมฺมนิ, กเมฺม, กมฺมมฺหิ, กมฺมสฺมึ-เสสํ จิตฺตสมํ-จมฺม เวสฺม ภสฺมาทโย กมฺมสฺมา อุตฺตโตญฺญตฺร-คจฺฉนฺตสิ-''นฺตสฺสํ''ติ วา อมฺหิสิโล โป-คจฺฉํ-อญฺญตฺร สิสฺส อํ-คจฺฉนฺตํ, คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตานิ-(โภ)คจฺฉ, คจฺฉา, คจฺฉํ, คจฺฉนฺตา, คจฺฉนฺตานิ-คจฺฉํ, คจฺฉนฺตํ, คจฺฉเนฺต, คจฺฉนฺตานิ-นาทิสุ ปุลฺลิงฺคสฺมํ-เอวํ ยชนฺต วชนฺตาท โยฯ

อการนฺตํฯ

อฏฺฐิ

ฌลา วาฯ

ฌลโต โยนํ นิ โหติ วา นปุํสกลิเงฺค-อฏฺฐีนิ-โย โลปทิเฆสุ-อฏฺฐิ-(โภ)อฏฺฐิ, อฏฺฐีนิ, อฏฺฐี-อฏฺฐึ, อฏฺฐีนิ, อฏฺฐิ = ตติยาทิสุ มุนิสทฺทสมํ-เอวมจฺฉิ อกฺขิ ทธิ สตฺถิ อาทโยฯ

อิการนฺตํฯ

ทณฺฑี-''เอกวจเน''จฺจาทินา รโสฺส-สิโลโป-ทณฺฑีนิ, ททฺธิ-(โภ)ทณฺฑิ, ทณฺฑี, ทณฺฑี นิ, ททฺธิ-ทณฺฑินํ,ทณฺฑึ, ทณฺฑีนิ, ทณฺฑี-เสสํ ปุลฺลิงฺคสฺมํ-เอวํ สุขการี สีฆยายี อาทโยฯ

อีการนฺตํฯ

จกฺขุ, จกฺขุนิ, จกฺขุ-อฏฺฐิสทฺทสม-เอวมายุ มธุ มตฺถุ ธนุ จิตฺตคุปฺปภุตโย-อายุสาติ โกธา ทิตฺตา นาสฺส สา วา-อมฺพุสทฺทา สฺมิโน''อมฺพวาทีหี''ติ วา นิ อาเทสา-อมฺพุนิ, อมฺพุมฺหิ, อมฺพุสฺมึฯ

คุณวนฺตุสิฯ

อทฺธํนปุํสเกฯ

นฺตุสฺส อทฺธํ โหติ สิมฺหิ นปุํสเก-คุณวํ, คุณวนฺตํ-โยมฺหิ-''ยวาโทนฺตุสฺสา''ติ อกาเร''โยนํ นี''ติ นิ ตสฺส วา ฎาเทเส-คุณวนตานิจฺจาทิ-คจฺฉนฺตสมํ-เอวํ ยสวนฺตุ ธนวนฺตุ โคมนฺตฺวาทโยฯ

อุการนฺตํฯ

โคตฺรภุ, โคตฺรภุติ, โคตฺรภุ-(โภ)โคตฺรภุ, โคตฺรภุนิ, โคตฺรภุ-โคตฺรภุํ, โคตฺรภุติ, โคตฺรภุ-โคตฺรภุนา อิจฺจาทิ ปุลฺลิเงฺค เวสฺสภุสทฺทสมํ-เอวํ อภิภุ สยมฺภุ ธมฺมญฺญู อาทโยฯ

อูการนฺตํ-นปุํสกลิงฺคํฯ

อถ สพฺพาทีนํ รูปนโย นิทฺทิสียเต-สพฺพ กตร กตม อุภย อิตร อญฺญ อญฺญตร อญฺญตม ปุพฺพ ปราปร ทกฺขิณุตฺตราธ รานิววตฺถายมสญฺญายํ-ย ตฺย ต เอต อิม อมุ กึ เอก ตุมฺหอมฺห อิ เจฺจเต สพฺพาทโย-สโพฺพฯ

โยนเมฎฯ

อการเนฺตหิ สพฺพาทิหิ โยนเมฎ โหติ-สเพฺพ-เอวมาลปน ทุติยาโยสุฯ

สพฺพาทีนํ นมฺหิ จฯ

อการนฺตานํ สพฺพาทีนํ เอ โหติ นมฺหิ สุหิสุ จฯ

สํสานํฯ

สพฺพาทิโต นํวจนสฺส สํสานํ โหนฺติ-สเพฺพสํ, สเพฺพสานํ-เสสํ พุทฺธสมํ-อิตฺถิยํ ‘‘อิตฺถิยมตฺวา’’ติ อาปฺปจฺจเย สรโลเป จ กเต อาการสฺส ฆสญฺญายํ กญฺญาสทฺทเสฺสว รูปนโย, อยนฺตุ วิเสโสฯ

ฆปา สสฺส สฺสา วาฯ

สพฺพาทีนํ ฆปโต สสฺส สฺสา วา โหติ-‘‘โฆสฺส’’มิจฺจาทนา รเสฺส-สพฺพสฺสาฯ สพฺพาย-นมฺหิ-สพฺพาสํฯ สพฺพาสานํฯ

สฺมิโน สฺสํฯ

สพฺพาทินํ ฆปโต สฺมิโน สฺสํ วา โหติ-สพฺพสฺสํ, สพฺพายํ, สพฺพาย-นปุํสเก-สพฺพํ-โยสฺส นิมฺหิ-

สพฺพาทีหิฯ

สพฺพาทิหิ ปรสฺส นิสฺส ฎา น โหติ-สพฺพานิ-(โภ)สพฺพ, สพฺพา, สพฺพานิ-สพฺพํ, สเพฺพ, สพฺพานิ-นาทิสุ ปุเมว-กตราทโย ตโย ตีสุ ลิเงฺคสุ สพฺพสมา-เอวํ อิตร อญฺญสทฺทา-สฺสาสฺสํสุ วิเสโสฯ

สฺสํสฺสาสฺยาเยสฺวิตเรกเญฺญติมานมิฯ

สฺสมาทิสุ อิตรเอกอญฺญเอต อิมํเญฺญสํ อิ โหติ-อิตริสฺสา, อิตริสฺสํ-อญฺญิสฺสา, อญฺญิสฺสํ-อญฺญตรอญฺญตมสทฺทา ลิงฺคตฺตเย สพฺพสมา-ปุโพฺพ-โยฯ

ปุพฺพาทีหิ ฉหิฯ

เอเตหิ ฉหิ สวิสเย เอฎ วา โหติ’ติ โยเสฺสฎ-ปุเพฺพ, ปุพฺพา-(โภ)ปุพฺพ, ปุพฺพา, ปุเพฺพ, ปุพฺพา-ปุพฺพํ, ปุเพฺพ, ปุพฺพา-เสสํ สพฺพลิเงฺค สพฺพสมํ-เอวํ ปราทโย ปญฺจ-โย, ยา, ยมิจฺจาทิ สพฺพสมํ-ยาทินมาลปเน รูปํ น สมฺภวติ-ตฺยสิฯ

ตฺยเตตานํ ตสฺส โสฯ

ตฺยเตตานมนปุํสกานํ ตสฺส โส โหติ สิมฺหิ-โสฺย, สฺยาตฺยมิจฺจาทิ-โสฯ

ต ตสฺส โน สพฺพาสุฯ

ตสทฺทสฺส ตสฺส โน วา โหติ สพฺพาสุ วิภตฺติสุ-เน, เต-นํ ตํ, เน, เต-เนน, เตน, เนหิ, เตหิ, เนภิ, เตภิ-

ฎ สสฺมาสฺมิํสฺสายสฺสํสฺสาสํมฺหามฺหิสฺมิมิมสฺส จฯ

สาทสฺวิมสฺส ตสทฺทตการสฺส จ โฎ วา โหติ-ปุพฺพสร โลเป-อสฺส, นสฺส, ตสฺส-เนสํ, เนสานํ, เตสํ, เตสานํ-อมฺหา, อสฺมา, นมฺหา, นสฺมา, ตมฺหา, ตสฺมา-อมฺหิ, อสฺมิํ, นมฺหิ, นสฺมิํ, ตมฺภิ, ตสฺมิํ, เนสฺฯ เตสุ-อิตฺถิยํ-สา, นา, นาโย, ตา, ตาโย-นํ, ตํ, นา, นาโย, ตา, ตาโย-นามฺหิกเต-

สฺสา วา เตติมามูหิฯ

ฆปสเญฺญหิ ตา เอตา อิมา อมูหิ นาทนเมกสฺมิํ สฺสา วา โหติ-วา ฎา เทเส-อสฺสา, นสฺสา, นายฯ

ตาย วาฯ

สฺสํสฺสาสฺสาเยสุ ตสฺส วา อิ โหติ-ติสฺสา, ตสฺสา, ตาย-นาหิ, นาภิ, ตาหิ, ตาภิ-สสฺส วา สฺสามฺหิ-อสฺสา, นสฺสา, ติสฺสา, ตสฺสา, สฺสาเทสาภาวปเกฺขฯ

เตติมาโต สสฺส สฺสายฯ

ตา เอตา อิมาโต สสฺส สฺสาโย โหติ วา-อสฺสาย, นสฺสาย,

ติสฺสาย, ตสฺสาย-ทฺวิหิ มุตฺตปเกฺข-ตาย ตาย-นํวจนสฺส สมาเทเส ตการสฺส จ วา ฎาเทเส ‘‘สฺนํหิสุ‘‘ติ ทีเฆ จ กเต-อาสํ, นาสํ, นาสานํ, ตาสํ, ตาสานํ-สตฺตมิยํ-อสฺสํ, อสฺสา, นสฺสํ, นสฺสา, นายํ, นาย, ติสฺสํ, ติสฺสา, ตสฺสํ, ตสฺสา, ตายํ, ตาย, นาสุ, ตาสุ-นปุํสเก-นํ, ตํ, นาติ, ตาติ, นํ, ตํ,เน, นา, นิ, เต, ตานิ-นาทิสุ ปุเมว-เอวเมตสทฺทสฺส ตีสุ ลิเงฺคสุ-ฎนาเทสาภาโว’ว วิเสโส-อิมสิฯ

สิมฺหิ นปุํสกสฺสายํฯ

อิมสทฺทสฺสานปุํสกสฺสายํ โหติสิมฺหิ-อยํ, อิเม, อิมํ, อิเมนาฯ

นามฺหินิมิฯ

อิมสทฺทสฺสานิตฺถิยํ นามฺหิ อนิ้มิจฺจาเทสา โหนฺติ-อเนน, อิมินา-หิ-

อิมสฺสา นิตฺถิยํ เฎฯ

อิมสทฺทสฺสานิตฺถิยํ เฏ โหติวา สฺนํหิสุ-เอหิ, เอหิ, อิเมหิ, อิเมหิ-ส-ฏสสฺมาสฺมิ มิจฺจาทินา สพฺพสฺสิมสฺส วา ฏาเทเส-อสฺส, อิมสฺส, เอสํ, เอสานํฯ อิเมสํ, อิเมสานํ-อมฺหา, อสฺมา, อิมมฺหา, อิมสฺมา-อมฺหิ, อสฺมิํ, อิมมฺหิ, อิมสฺมิํ, เอสุ, อิเมสุ-อิตฺถิยํ-อยํ, อิมา, อิมาโย-อิมํ, อิมา, อิมาโย-นา-‘‘สฺสา วา เตติมามูหี’’ติ สฺสา วา, ฏาเทเส สฺสมิจฺจาทินา อิ อา เทเส จ-อสฺสา, อิมิสฺสา-อญฺญตฺร = อิมาย, อิมาหิ, อิมาหิ-ส-อสฺสา, อิมิสฺสา, อสฺสาย, อิมิสฺสาย, อิมาย, นํวจนสฺส สมาเทเส อิมสฺส จ ฏาเทเส ‘‘สฺนํหสู’’ติ ทีเฆ จ กเน-อาสํ, อิมายํ-สานมาเทเส-อิมาสานํ-สตฺตมิยํ-อสฺสํ, อิมิสฺสํฯ อสฺสาย, อิมิสฺสาย, อิมายํ, อิมาย, อิมาสุ-นปุํสเกฯ

อิมสฺสิทํ วาฯ

อํสิสุ สห เตหิ อิมสฺสิทํ วา โหติ นปุํสเก-อิทํ, อิมํ, อิมา, อิมานิ-อิทํ, อิมํ, อิเม, อิมานิ-ตติยาทิสุ ปุลฺลิงฺคสฺมํ-อมุสิฯ

มสฺสามุสฺสฯ

อนปุํสกสฺสามุสฺส มการสฺส โส โภติ สิมฺหิ-อสุ-โย-

โลโป มุสฺมาฯ

อมุสทฺทโต โยนํ โลโป วา โหติ ปุลฺลิเงฺค’ติ นิจฺจํโย โลเป ทิโฆ-อมุ-อมุํ, อมู-อมุนา, อมูหิ, อมูภิ-

น โน สสฺสฯ

อมุสฺมา สสฺส โน น โหติ-อมุสฺส, อมุสํ, อมุสานํ-อมุนา, อมุมฺหา, อมุสฺมา-อมุมฺหิ,อมุสฺมิํ, อมุสุ-อิตฺถิยํ-อสุ, อมุ, อมุโย-

อมุํ, อมู, อมุโย-นา-‘‘สฺสาวา, เตติมามูหี’’ติ สฺสา วา-อมุสฺสา, อมุยา, อมูหิ, อมูภิ-อมุสฺสา, อมุยา, อมุสํ, อมูสานํ-สตฺตมิยํอมุสฺสาฯ อมุสฺสํฯ อมุยํ, อมุยา, อมุสุ-นปุํสเก-

อมุสฺสาทุํฯ

อํสิสุ สห เตหิ อมุสฺส อทุํ โหติ วา นปุํสเก-อทุํ-อญฺญ

ตฺร สิโลเป-อมุ, อมุน, อมู, อทุํ, อมุํ, อมุนิ, อมู-เสสํ ปุเมว-กิํสิฯ

กิสฺส โก สพฺพาสุฯ

สพฺพาสุ วิภตฺตีสุ กิสฺส โก โหติ-สิโสฺส-โก, เก, กํ, เก, เกน, กหิ, เกหิฯ

กิ สสฺมิํสุ วา นิตฺถิยํฯ

อนิตฺถิยํ กิสฺส กิ วา โหติ สสฺมิํสุ-กิสฺส, กสฺส, เกสํ, เกสานํ, กมฺหา, กสฺมา, กิมฺหิ, กิสฺมิํ, กมฺหิ, กสฺมิํ, เกสุ-อิตฺถิยํ-กอาเทเส อการนฺตตฺตา อาปฺปจฺจโย-กา, กา, กาโย อิจฺจาทิ สพฺพาว-นปุํสเกฯ

กิมํสิสุ สห นปุํสเกฯ

อํสิสุ สห เตหิ กึสทฺทสฺส กึ โหติ นปุํสเก-กึ, กานิ, กึ, เก, กานิ-เกเนฺจาทิ ปุเมว-เอกสโทฺท สงฺขฺยาตุลฺยญฺญา สหายวจโน-อตฺร สงฺขฺยาสโทฺท สํเขยฺยวาจิ-ยทา สเงฺขยฺย วาจี ตเทกวจนโนฺต อญฺญตฺร พหฺวจนโนฺตปิ-เอโก เอกา เอกมิจฺจาทิ-สพฺพสมํ ติลิเงฺคสุ-สฺสาสฺสํสุปน-สฺสมาทินา อิมฺหิ เอกิสฺสา เอกิสฺสํ-ตุมฺห อมฺภสทฺทา อลิงฺคา-ตถา อุภ กติญฺจิ สทฺทา ปญฺจาทโย อฏฺฐารสนฺตา จ-ตุมฺหสิ อมฺหสิฯ

ตุมฺหสฺส ตุวํ ตฺวมมฺหิ จฯ

อมฺหิสิมฺหิ จ ตุมฺหสฺส สวิหตฺติสฺส ตุวํ ตฺวํ โหนฺติ-ตุวํ ตฺวํฯ

สิมฺหิ หํฯ

สิมฺหิ อมฺหสฺส สวิภตฺติสฺส อหํ โหติ-อหํ-โย-ตุเมฺหฯ

มยมสมามฺหสฺสฯ

โยสฺวมฺหสฺส สวิภตฺติสฺส มยมสฺมา วา โหนฺติ ยถากฺกมํ-มยํ, อสฺมา, อเมฺห-อํ-ตุวํฯ ตฺวํฯ

อมฺหิ ตํ มํ ตวํ มมํฯ

อมฺหิ ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ สวิภตฺตีนํ ตํ มํ ตวํ มมํ โหนฺติ ยถากฺกมํ-ตํ, ตวํ, มํ, มมํฯ

ทุติเย โยมฺหิ วาฯ

ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ สวิหตฺตีนํ ปเจฺจกํ งํ งากํ วา โหนฺติ ทุติเย โยมฺหิ-ตุมฺหากํ ตุเมฺห, อมฺหํ, อมฺหากํ, อสฺมา, อเมฺหฯ

นาสฺมาสุ ตยา มยาฯ

นาสฺมาสุ ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ สวิภตฺตีนํ ตยา มยา โหนฺติ ยถากฺกมํฯ

ตยาตยินํ ตฺว วา ตสฺสฯ

ตุมฺหสฺส ตยาตยีนํ ตการสฺส ตฺว โหติ วา-ตฺวยา, ตยา, มยา, ตุเมฺหหิ, ตุเมฺหภิฯ อเมฺหหิ, อเมฺหภิฯ

ตว มม ตุยฺหํ มยฺหํ เสฯ

เส ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ สฺวิภตฺตีนํ ตว มม ตุยฺหํ มยฺหํ โหนฺติ ยถากฺกมํ-ตว ตุยฺหํ มม มยฺหํฯ

นํเสสฺว สมากํ มมํฯ

นํเสสฺวมฺหสฺส สวิภตฺติสฺส อสฺมากํ มมํ โหนฺติ ยถากฺกมํ-มมํฯ

งํ งากํ นมฺหิฯ

นมฺหิ ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ สวิภตฺตีนํ งํ งากํ โหนฺติ ปเจฺจกํ-ตุมฺหํ ตุมฺหากํ อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํฯ

สฺมามฺหิ ตฺวมฺหาฯ

สฺมามฺหิ ตุมฺหสฺส สวิภตฺติสฺส ตฺวมฺหา โหติ วา-ตฺวมฺหา ตฺวยาตยา มยาฯ

สฺมิมฺหิ ตุมฺหามฺหานํ ตยิ มยิฯ

สฺมิมฺหิ ตุมฺห อมฺหสทฺทานํ สวิภตฺตีนํ ตยิ มยิ โหนฺติ ยถากฺกมํ-ตฺวยิ ตยิ มยิ, ตุเมฺหสุฯ

สุมฺหามฺหสยาสฺมาฯ

อมฺหสฺส อสฺมา โหติ วา สุมฺหิ-อสฺมาสุ อเมฺหสุฯ

‘‘อปาทาโท ปทเตกวาเกฺย’’ติ อธิกาโรฯ

โยนํ หิสฺวปญฺจมฺยา โว โนฯ

อปญฺจมิยา โยนํ หิสฺวปาทาโท วตฺตมานานํ ปทสฺมา ปเรส เมกวาเกฺย ฐิตานํ ตุมฺหอมฺภสทฺทานํ สวิภตฺตีนํ โว โน โหนฺติ วา ยถากฺกมํ-ติฏฺฐถ โว, ติฏฺฐถ ตุเมฺห, ติฏฺฐาม โน, ติฏฺฐาม มยํ-ปสฺสติ โว, ปสฺสติ ตุเมฺห, ปสฺสติ โน, ปสฺสติ อเมฺห-ทิยเต โว, ทิยเต ตุมฺหํ, ทิยเต โน, ทิยเต อมฺหํ-ธนํ โว, ธนํ ตุมฺหํ,ธนํ โน, ธนํ อมฺหํ-กตํ โว, กตํ ตุเมฺหหิ, กตํ โน, กตํ อเมฺหหิฯ

เต เม นา เสฯ

นามฺหิ เส จ อปาทาโท วตฺตมานานํ ปทสฺมา ปเรสํ เอกวาเกฺย ฐิตานํ ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ สวิหตฺตีนํ เต เม วา โหนฺติ ยถากฺกมํ-กตํ เต, กตํ ตยา, กตํ เม, กตํ มยา-ทิยเต เต, ทียเต ตว, ทียเต เม, ทิยเต มม-ธนํ เต, ธนํ ตว, ธนํ เม, ธนํ มมฯ

นจวาหาเหวโยเคฯ

จวาหอหเอเวหิโยเค ตุมฺหอมฺหสทฺทานมาเทสาน โหนฺติฯ คจฺฉาม ตุเมฺห จ, มยญฺจ-ปสฺสติ ตุเมฺห จ, อเมฺห จ-กตํ ตุเมฺหหิ จ, อเมฺหหิ จ-ทิยเต ตุมฺหญฺจ, อมฺหญฺจ-ธนํ ตุมฺหญฺจ, อมฺหญฺจ-กตํ ตยา จ, มยา จ-ทียเต ตว จ, มม จ-ธนํ ตว จ มม จ-วาทิโยเคเปฺยวํ เญยฺยํ-อุภ กติ สทฺทา พหุวจนตฺตา-‘‘อุภโคหิ โฏ‘‘ติ โยนํ โฏ-อุโภ, อุโภ-สุหิสุภโสฺสฯ

อุภสฺส สุหิโสฺว โหติ-อุโภหิ อุโภหิ-

อุภินฺนํฯ

อุภา นํวจนสฺส อินฺนํ โหติ-อุภินฺนํ, อุโภสุฯ

ฏิ กติมฺหา

กติมฺหาโยนํฏิ โหติ-กติ,กติ,กตีหิ,กตีภิ, กตินฺนํ กตีสุฯ

อถ สงฺขฺยาสทฺทา วุจฺจเนฺตฯ

เอกาทโย อฏฺฐารสนฺตา สเงฺขยฺยวจนา-วีสติอาทโย ปน สงฺขฺยานวจนาจ-เอกสโทฺท สพฺพาทิสุ วุโตฺตว-ทฺวาทินมฏฺฐารสนฺตานํ พหุวจนนฺตตฺตา เอกวจนาภาโว-ทฺวิสทฺทา โยมฺหิฯ

โยมฺหิ ทฺวินฺนํ ทฺเว เทฺวฯ

โยมฺหิ ทฺวิสฺส สวิภตฺติสฺส ทฺเว เทฺว โหนฺติ ปเจฺจกํ-ทฺเว เทฺว, ทฺวีหิ ทฺวีภิฯ

ทฺวินฺนํ นมฺหิ วาฯ

นมฺหิ ทฺวิสฺส สวิภตฺติสฺส ทฺวินฺนํ โหติ วา-ทฺวินฺนํ-อญฺญตฺรฯ

นมฺหิ นฺก ทฺวาทีนํ สตฺตรสนฺตํฯ

ทฺวาทีนํ สตฺตรสนฺนํ สงฺขฺยานํ นฺโขติ นมฺหิ วิภตฺติมฺหิฯ อฺกาโรอุจฺจารณโตฺถ-กกาโร อนฺตาวยวโตฺถ-เตน นมฺภีน ทีโฆ-ทฺวินฺนํ,ทฺวีสุ-ติสทฺทา โยมฺหิฯ

ปฺเม ตโย จตฺตาโรฯ

โยมฺหิ สวิภตฺตีนํ ติวตุนฺนํ ตโย จตฺตาโร โหนฺติ ยถากฺกมํ ปุลฺลิเงฺค-ตโย, ตโย, ตีหิ, ตีภิฯ

ณฺณํ ณฺณนฺนํ ติโตชฺฌาฯ

ฌสญฺญโต ติโต นํวจนสฺส ณฺณํ ณฺณนฺนํ โหนฺติ-ติณฺณํ ตินฺณนฺนํ,ตีสุ-อิตฺถียํฯ

ติโสฺส จตโสฺส โยมฺหิ สวิภตฺตีนํฯ

วิภตฺติสหิตานํ ติวตุนฺนํ โยมฺหิ ติโสฺส จตโสฺส โหนฺติตฺถิยํ ยถากฺกมํ-ติโสฺส, ติโสฺส, ตีหิ ตีภิฯ

นมฺหิ ติจตุนฺนมิตฺถิยํ ติสฺสจตสฺสาฯ

นมฺหิ ติจตุนฺนํ ติสฺส จตสฺสา โหนฺติตฺถิยํ ยถากฺกมํ-ติสฺสนฺนํ, ตีสุ-นปุํสเกฯ

ตีณิ จตฺตาริ นปุํสเกฯ

โยมฺหิ สวิภตฺตีนํ ติจตุนฺนํ ยถากฺกมํ ตีณิ จตฺตาริ โหนฺติ นปุํสเก-ตีณิ ตีณิ-เสสํ ปุลฺลิงฺคสมํ-จตุ โยฯ

จตฺโร วา จตุสฺสฯ

จตุสทฺทสฺส สวิภตฺติสฺส โยมฺหิ จตฺโร วา โหติ ปุลฺลิงฺค-จตฺโร, จตฺโร-อญฺญตฺร-จตฺตาโร, จตฺตาโร-จตูหิ จตูภิฯ

ฎ ปญฺจาทีหิ จุทฺทสหิฯ

ปญฺจาทีหิ จุทฺทสหิ สงฺขฺยาหิ โยนํ โฎ โหติ-ปญฺจ, ปญฺจฯ

ปญฺจาทีนํ จุทฺทสนฺนมฯ

ปญฺจาทีนํ จุทฺทสนฺนํ สุํหิสฺว โหติ-เอตฺตาปวาโทยํ-ปญฺจหิ ปญฺจภิ, ปญฺจนฺตํ ปญฺจสุ-เอวํ ฉาทโย อฏฺฐารสนฺตา-เอโก จ ท ส จาติ จตฺถสมาเส เอเกน อธิกา ทสาติ ตติยาสมาเส วา กเต ‘‘เอกตฺถตาย’’นฺติ วิภตฺติโลโป-เอวมุปริ จฯ

เอกฏฺฐานมาฯ

เอกอฏฺฐานํ อา โหติ ทเส ปเรฯ

ร สงฺธฺยาโต วาฯ

สงฺขฺยาโต ปรสฺส ทสสฺส ร โหติ วิภาสา-สจ‘‘ปญฺจมิยํ ปรเสฺส’’ติ อนฺวตฺตมาเน ‘‘อาทิสฺสา‘‘ติ ทการเสฺสว โหติ-เอกา รส, เอกาทสฯ

อา สงฺขฺยายาสตาโท’นญฺญเตฺถฯ

สงฺขฺยายมุตฺตรปเท ทฺวิสฺส อา โหตสตาโท’นญฺญเตฺถ-ทฺวาทสฯ

ขา จตฺตาฬีสาโทฯ

ทฺวิสฺส ขา วา โหตจตฺตาฬีสาโท’นญฺญเตฺถ-พารสฯ

ติเสฺสฯ

สงฺขฺยายมุตฺตรปเท ติสฺส เอ โหตสตาโท’นญฺญเตฺถฯ

ฉตีหิ โฬ จฯ

ฉติหิ ปรสฺส ทสสฺส โฬ โหติ โร จ-เตฬส-เตรสฯ

จตุสฺส จุโจ โหนฺติ วา ทสสเทฺท ปเร-ทฺวิเตฺต-จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทสฯ

วีสติทเสสุ ปญฺจสฺส ปณฺณุปณฺณาฯ

วีสติทเสสุ ปเรสุ ปญฺจสฺส ปณฺณุปณฺณา โหนฺติ วา ยถากฺกมํ-ปณฺณรส ปญฺจทสฯ

ฉสส โสฯ

ฉสฺส โส อิจฺจยมาเทโส โหติ ทสสเทฺท ปเร-โสฬส โสรส, สตฺตรส สตฺตทส, อฏฺฐารส อฏฺฐาทส-เอเกน อูนา วีสตีติ วิเสสนสมาสคเพฺภ ตติยาสมาเสฯ

อิตฺถิยมฺหาสิตปุมิตฺถิ ปุเมวกเตฺถฯ

อิตฺถิยํ วตฺตมาเน เอกเตฺถ สมานาธิกรเณ อุตฺตรปเท ปเร ภาสิตปุมิตฺถิ ปุเมว โหตีติ ปุมฺภาวา อาปฺปจฺจโย นิวตฺตเต-เอกูนวีสติ-อิตฺถิลิเงฺคกวจนโนฺต-วีสติอาทโย หิ อานวุติยา เอกวจนนฺตา อิตฺถิลิงฺคา-(โภ) เอกูนวีสติ เอกูนวีสติมิจฺจาทิ-เอวํ วีสติ เอกวีสติ ทฺวาวีสติ พาวีสติ เตวีสติปฺปภุตโยฯ

วีสตยํ ปญฺจสฺส วา ปณฺณอาเทเส-ปณฺณุวีสติ, ปญฺจวีสติ-เอเกน อูนา ติํสติ ติํสา วา เอกุนติํสติ เอกุนติํสา-มติกญฺญา สมา-เอวํ ติํสติ ติํสาปฺปภุตโย-ติํสาสทฺทสฺส ปน สิโลเป-ทีฆรสฺสาติ โยควิภาคา รเสฺส-ติํส-นิคฺคหีตาคเม จ ติํสนฺติปิ โหติ-เอวมุปริ จ ยถาสมฺภวํ-ทฺวตฺติํสติอาทินํ รสฺสญฺจตฺตานิ-จตฺตาฬีสาย สมฺหิ-จตฺตาฬีสา จตฺตาฬีส จตฺตาฬีสํ วา,เอวํ จตฺตารีสา จตฺตาริส จตฺตารีสํฯ

ทฺวิสฺสา จฯ

อสตาโท'นญฺญเตฺถ จตฺตาฬีสาโท ทฺวิสฺส เอ โหติ วา อา จ-เทฺว จตฺตาฬีส ทฺวาจตฺตาฬีส ทฺวีจตฺตาฬีส-เอวํ เทฺววตฺตาริส ทฺวาจตฺตารีส ทฺวิจตฺตารีส, เทฺวจตฺตาฬีสติ ทฺวาจตฺตาฬีสติ ทฺวิจตฺตาฬีสติฯ

จตฺตาฬีสาโท วาฯ

อสตาโท'นญฺญเตฺถ จตฺตาฬีสาโท ติเสฺส วา โหติ-เตจตฺตาฬีส ติวตฺตาฬีส เตจตฺตาฬีสติ ติจตฺตาฬีสติ-เตจตฺตารีส ติจตฺตารีส-เทฺวปญฺญาส ทฺวาปญฺญาส ทฺวิปญฺญาส เทฺวปณฺณาสติ ปณฺณาส, เทฺวสฏฺฐิ ทฺวาสฏฺฐิ ทฺวิสฏฺฐิ, เตสฏฺฐิ ติสฏฺฐิ, เทฺวสตฺตติ ทฺวา สตฺตติ ทฺวีสตฺตติ เทฺวสตฺตริ ทฺวาสตฺตริ ทฺวิสตฺตริ, เตสตฺตติ ติสตฺตติ เตสตฺตริ ติสตฺตริ, ทฺวญฺสีติ ทฺวาอสีติ ทฺวียาสีติ-ยาคโม-ตฺญสีติ ติยาสีติ, เทฺวนวุติ ทฺวานวุติ ทฺวินวุติ, เตนวุติ ตินวุติ-สตํ, นปุํสก เมกวจนนฺตํ-เอวํ สหสฺสทโย-โกฏิ ปโกฏิ โกฏิปฺปโกฏิ อโกฺขหิณิโย อิตฺถิลิเงฺคกวจนนฺตา-วคฺคเภเท ตฺ สพฺพาสมฺปิ สงฺขฺยานํ พหฺวจนญฺจ โหเตว-ยถา-เทฺว วิสติโย, ติโสฺส วีสติโย อิจฺจาทิ-ทส อสกํ สตํ นาม,ทสสตํ สหสฺสํ, ทสสหสฺสํ นหุตํ, ทสนหุตํ ลกฺขํ, สตสหสฺสนฺติปิ วุจฺจติ-ลกฺขสตํ โกฏิ, โกฏิลกฺขสตํ ปโกฏิ, ปโกฏิลกฺขสตํ โกฏิปฺปโกฏิ-เอวํ นหุตํ นินฺนหุตํ อโกฺขหิณี พินฺทุ อพฺพุทํ นิรพฺพุทํ อหกหํ อพพํ อฏฏํ โสคนฺธิกํ อุปฺปลํ กุมุทํ ปุณฺฑริกํ ปทุมํ กถานํ มหากถานํ อสเงฺขยฺยนฺติ ยถากฺกมํ สตลกฺขคุณํ เวทิตพฺพํฯ

อถาสงฺขฺยมุจฺจเตฯ

ตํ ทฺวิธํ ปาทิจาทิเภเทน-ตตฺถ-ป ปรา อป สํ อนุ อว โอ นิ ทุ วิ อธิ อปิ อติ สุ อุ อภิ ปติ ปริ อุป อา-อิเม วีสติ ปาทโย-จาทโย ปน-จ วา ห อห เอว เอวมิจฺจาทโย-อิเม เทฺวปิ ลิงฺคสงฺขฺยารหิตา-เอเตหิ ปน ยถาสมฺภวํ วิหิตานํ วิภตฺตินํฯ

อสเงฺขฺยหิ สพฺพาสํฯ

อวิชฺชมานสโงฺขฺยหิ ปราสํ สพฺพาสํ วิภตฺตีนํ โลโป โหตีติ โลโป จฯ

วิภตฺติยา ตโต เภโท สลิงฺคานํ ภเว ตถา ตุมฺหาทินํ ตฺวลิเงฺคสุ เนวตฺถิ ปาทิวาทินํฯ

วุตฺตานิ สฺยาทฺยนฺตานิฯ

อเถกตฺถมุจฺจเต-อุปสทฺทา ปฐเมกวจนํ สิ-ตสฺส ‘‘อสเงฺขฺยหิ สพฺพาสํ’’ติ โลโป-กุมฺภสทฺทา ฉฏฺฐเยกวจนํ ส-อุป กุม อส อิติ ฐิเต ‘‘อวิคฺคโภ นิจฺจสมาโส ปทนฺตรวิคฺคโห เว’’ติ สมีปํ กุมฺภเสฺสติ ปทนฺตรจิคฺคเห-‘‘สฺยาทิ สฺยาทิเนกตฺถ’’นฺติ สพฺพเตฺถกเตฺถ วตฺตเตฯ

อสงฺขฺยํ วิภตฺติ สมฺปตฺติ สมิป สากลฺยาหาว ยถาปจฺฉา ยุคปทเตฺถฯ

อสงฺขฺยํ สฺยาทฺยนฺตํ วิภตฺตฺยาทินมเตฺถวตฺตมานํ สฺยาทฺยเนฺตน สเหกตฺถมฺภวติฯ

เอกตฺถตายํฯ

อียาทิณทิสมาเสหิ เอกตฺถิภาโว เอกตฺถตา-ตสฺมึ สฺยาทิ โลโป โหติ-‘‘ตํ นปุํสก’’มิตินปุํสกลิงฺคํ-ตโต สฺยาทิ-‘‘ปุพฺพสฺมามาทิโต’’ติ โลเป สมฺปเตฺตฯ

นาโต มปญฺจมิยาฯ

อมาเทกตฺถา ปุพฺพํ ยเทกตฺถมการนฺตํ ตโต ปราสํ สพฺพาสํ วิภตฺตีนํ โลโป น โหติ อํตฺภวตฺยปญฺจมิยา-อุปกุมฺภํ ติฏฺฐติ-กุมฺภสฺส สมีปํ ติฏฺฐตีติ อโตฺถ-อุปกุมฺภํ ปกสฺสฯ

วา ตติยาสตฺตมีนํฯ

อมาเทกตฺถา ปุพฺพํ ยเทกตฺถมการนฺตํ ตโต ปราสํ ตติยา สตฺตมีนํ อํ โหติ วา-อุปกุมฺภํ กตํ, อุปกุเมฺภน วา, อุป กุมฺภํ เทหิ-ปญฺจมิยํ อมภาวา-อุปกุมฺภา อเปหิ-อุปกุมฺภมายตฺตํ-อุปกุมฺภํ นีเธหิ, อุปกุเมฺภ วา-เอวมุปนครมิจฺจาทิ-สมีปํ อคฺคิโนอุปคฺคิ-เอตฺถปน-‘‘ปุพฺพสฺมามาทิโต’’ติ สพฺพสฺยาทิ โลโปว-เอวมุปคุรุ-เวติ สพฺพตฺถ วตฺตเตฯ

อมาทิฯ

อมาทิ สฺยาทฺยนฺตํ สฺยาทฺยเนฺตน สห พหุลเมกตฺถํ โหติ-คามํ คโต คามคโต, มุหุตฺตํ สุขํ มุหุตฺตสุขํ-วุตฺติเยโวปปทส มาเส-กุมฺภกาโร, เอตฺถ พหุลาธิการา อสฺยาทฺยเนฺตนาปิ สมาโสฯ นฺตมานกฺตวนฺตูหิ วากฺย-ธมฺมํ สุณโนฺต, ธมฺมํ สุณมาโน, โอทนํ ภุตฺตวา, รญฺญา ภโต ราชหโต, อสินา ชิโนฺน อสิจฺฉิโนฺน, ปิตราสทิโสปิตุสทิโส, ทธินา อุปสิตฺตํ โภชนํ ทธิโภชนํ, คุเฬน มิโสฺส โอทโน คุโฬทโน-อิห ปน วุตฺติ ปเทเนโวปสิตฺตาทิ กฺริยายาขฺยาปนโต น ตตฺถายุตฺตตฺถตา-กฺวจิวุตฺติเยว-อุรโค-กฺวจิ วากฺยเมว-เอรสฺุนา ฉิโนฺนวา, ทสฺสเนน ปหาตพฺพา, พฺราหฺมณสฺส เทยฺยํพฺราหฺมณเทยฺยํยุปาย ทารุ ยุปทารุ, อิธ นโหติ สงฺฆสฺส ทาตพฺพํ-คามา นิคฺคโต คาม นิคฺคโต, กฺวจิวุตฺติ เยว-กมฺมชํ-อิธ น โหติ รุกฺขา ปติโต-รโญฺญ ปุริโส ราชปุริโส-พหุลาธิการา นฺตมานนิทฺธาริยปุรณ ภาวติ ภาวติ ตฺตเตฺถหิ นโหติ-มมานุกุพฺพํ, มมานุกุรุกมาโน, คุนฺนํกณฺหา สมฺปนฺนขีรตมา, สิสฺสานํ ปญฺจโม, ปฏสฺส สุกฺกตา-กฺวจิ โหเตว-วตฺตมานสามีปฺยํ, ผลานํ ติโตฺต, ผลานํ สุหิโต, พฺราหฺมณสฺส กณฺหา ทนฺตา อิจฺจตฺร ทนฺตาเปกฺขา ฉฏฺฐีติ กเณฺหนสมฺพนฺธาภาวา น สมาโส-อญฺญมญฺญสมฺพนฺธานํหิ สมาโสยทา ตุ กณฺหา

จ เต ทฺนฺตา เจติ วิเสสนสฺมาโส ตทา ฉฏฺฐิ กณฺหทนฺตาเปกฺกาติ พฺราหฺมณกณฺหทนฺตาติ โหเตว-รโญฺญ มาคธสฺส ธนมิจฺจตฺร รโญฺญติ ฉฏฺฐิ ธนมเปกฺขเต น มาคธํ ราชา เอว มาคธสทฺเทน วุจฺจเตติ เภทาภาวา สมฺพนฺธาภาโวติ ตุลฺยาธิกรเณน มาคเธน สห ราชา น สมสฺยเต-รโญฺญ อโสฺส จ ปุริโส จาติ เอตฺถ รโญฺญ อโสฺส ปุริโสติ จ ปเจฺจกํ สมฺพนฺธโต สาเปกฺกตาย น สมาโส-อโสฺส จ ปุริโส จาติ จตฺถสมาเส กเต ตุ ราชสฺสปุริสาติ โหเตวญฺญานเปกฺขตฺตา-รโญฺญ ครุปุโตฺตติ เอตฺถ ปน ราชาเปกฺขิโนปิ ครุโน ปุเตฺตน สห สมาโส คมกตฺตา-คมกตฺตมฺปิหิ สมาสสฺส นิพนฺธนํ-ทาเน โสโณฺฑ ทานโสโณฺฑ-กฺวจิ วุตฺติเยว-ปพฺพตโฏฺฐ-กฺวจี สมาเสปิ วิภตฺยโลโป-ชเน สุโตฯ

วิเสสนเมกเตฺถนฯ

วิเสสนํ สฺยาทฺยนฺตํ วเสเสฺสน สฺยาทฺยเนฺตน สมานาธิการเณน สเหกตฺถํ โหติ-นีลญฺจ ตํ อุปฺปลํ เจติ นิลุปฺปลํ-วาเกฺย ตุลฺยาธิกรณภาวปฺปกาสนตฺถํ จตสทฺทปฺปโยโค-วุตฺติยนฺตุ สมาเสเนว ตปฺปกาสนโต น ตปฺปโยโค-เอว มญฺญตฺราปิ วุตฺตฏฺฐานมปฺปโยโค-พหุลาธิการา กฺวจิ อุปมานภุตํ วิเสสนมฺปรํ ภวติ-สีโห’จ สีโห-มุนิ จ โส สีโห จาติ มุนิสีโห-มุนิสโทฺทเยว วา วิเสสนํ-ตถาหิ-สีโหติ วุเตฺต อุปจริตานุปจริตสีหานํ สามญฺญปฺปตีติยํ มุนิสโทฺท วิเสเสติ-สีลเมว ธนํ สีลธนํ-ธโมฺมติ สมฺมโต ธมฺมสมฺมโต-มหนฺติ จ สา สทฺธา จาติ สมาเส กเต-‘‘อิตฺถิยมฺภาสิตปุมิตฺถิ ปุเมวกตฺถ’’ต ปุมฺภาวา งีปฺปจฺจยาภาโว-‘‘ฏนฺตนฺตุนนฺติ’’นฺตสฺส เฏ-‘‘พฺยญฺชเน ทีฆรสฺสา’’ติ ทิเฆ-มหาสทฺธาฯ

นญฯ

นญิเจฺจตํ สฺยาทฺยนฺตํ สฺยาทฺยเนฺตน สเหกตฺถํ โหติ-ญกาโร‘‘ฏนญฺญสฺสา’’ติ วิเสสนโตฺถ-ปามนปุตฺตาทีสุ มา โหตูติฯ

ฏนญฺญสฺสฯ

อุตฺตรปเท นญฺสทฺทสฺส ฏ โหติ-น พฺราหฺมโณ อพฺราหฺมโณ, นญยํ ปริยุทาสวุตฺติ ปสชฺชปฺปฏิเสธวุตฺติ จ-ปฐมปเกฺข-พฺราหฺมณ อโญฺญ พฺราหฺมณนฺตานชฺฌาสิโน ขตฺติยาทิ พฺราหฺมณ สทิโสเยว อพฺราหฺมเณติ วุเตฺต ปติยเต-อิตรสฺมิํ ปน ปเกฺข เกนจิ สํสยนิมิเตฺตน ขตฺติยาโท พฺราหฺมเณติ ปวนฺตสฺส มิจฺฉาญาณนิวุตฺติ กรียติ-พฺราหฺมเณ ยํ’น ภวติ พฺราหฺมเณติ พฺราหฺมณนฺตชฺฌาสิโต น ภวตีติ อโตฺถ-ตตฺถ วินา สทิสตฺตํ มิจฺฉาญาณสมฺภวา ปโยคสามตฺถิยา จ สทิสปฏิปฺปตฺติ ตคฺคตาจ ลิงฺคสงฺขฺยา ภวนฺติ-อโตเยโวจฺจเต นญิวยุตฺต มญฺญสทิสาธิกรเณ ตถา หิ อตฺถสมฺปจฺจโยติ-ตเทวํ ปกฺขญฺจเยว ปุพฺพปทตฺถปฺปธานตฺตํ-เอวมนโสฺส-อิหตุฯ

อน สเรฯ

สราโท อุตฺตรปเท นญฺสทฺทสฺส อน โหตีติ นสฺส อนฯ

กุปาทโย นิจฺจมสฺยาทิวิธิมฺหิฯ

กุสโทฺท ปาทโย จ สฺยาทฺยเนฺตน สเหกตฺถา โหนฺติ นิจฺจํ สฺยาทิวิธิวิสยโต’ญฺญตฺถ-กุจฺฉิโต พฺราหฺมโณ กุพฺราหฺมโณ-เอวํกุปุริโส-‘‘ปุริเส วา’’ติ ปเกฺข กาเทเส-กาปุริโส-อีสกํ อุณฺหํ

กทุณฺหํ-‘‘สเร กท กุสฺสุตฺตรเตฺถ’’ติ กุสฺส กทาเทโส-อปฺปกํ ลวณํ กาลวณํ-‘‘กาปฺปเตฺถ’’ติ กาเทโสฯ

ปาทโย คตาทฺยเตฺถ ปฐมายฯ

ปคโต อาจริโย ปาจริโย-เอวํ ปเนฺตวาสี-สุฏฺฐุกตํ สุกตํ-กิเจฺฉน กตํ ทุกฺกตํฯ

อจฺจาทโย กนฺตาทฺยเตฺถ ทุติยายฯ

อติกฺกโนฺต มาลมติมาโลฯ

ฆปสฺสานฺตสฺยาปฺปกานสฺสฯ

อนฺตภฺตสฺสาปฺปธานสฺส ฆปสฺส สฺยาทิสุ รโสฺส โหตีติ รโสฺสฯ

อววาทโย กุฏฺฐาทฺยเตฺถ ตติยายฯ

อวกุฏฺฐํ โกกิลาย วนมวโกกิลํ-อวกุฏฺฐนฺติ ปริจฺจตฺตํฯ

ปริยาทโย คิลานาทฺยเตฺถ จตุตฺถิยาฯ

ปริคิลาโน’เชฺฌนาย ปริยเชฺฌโนฯ

นฺยาทโย กนฺตาทฺยเตฺถ ปญฺจมิยาฯ

นิกฺกโนฺต โกสมฺพิยา นิโกฺกสมฺพิ-ฆปาทินา รโสฺสฯ

วา เนกญฺญเตฺถฯ

อเนกํ สฺยาทฺยนฺต มญฺญสฺส ปทสฺสเตฺถ เอกตฺถํ วา โหติ-โอ ติโณฺณ หํโส ยํ โส โอติณฺณหํโส-(ชลาสโย)ฯ

ชิโต มาโร เยน โส ชิตมาโร-(ภควา)-ชิโนฺนตรุ เยน โส ฉิโนฺนตรุ(ผรสุ)ทิโนฺน สุโงฺก ยสฺสโส ทิโนฺนสุโงฺก(ราชา)-อปคตํ กาลกํ ยสฺมา โส อปคตกาลโก (ปโฏ)ปหุตํ ธนํ ยสฺส โส ปหุตธโน-(ปุริโส)-นตฺถิ สโม ยสฺส โส อสโม-นสฺส ฏาเทโส-จิตฺตา คาโว ยสฺสาติ สมาเสกเตฯ

โคสฺสุ

อนฺตภฺตสฺสาปฺปธานสฺส โคสฺส สฺยาทีสุ อุ โหติ-จิตฺตคุ-(โคมา)-มตฺตาเนเก คชา ยสฺมิํ ตํ มตฺตาเนกคชํ-(วนํ) สห ปุเตฺตน วตฺตมาโน สปุโตฺต สห ปุโตฺต วา-‘‘สหสฺส โส’ญฺญเตฺถ‘‘ติ ปเกฺข สหสฺส โส-ธวา จ พทิรา จ ปลาสา เจติ วิคฺคเหฯ

จเตฺถฯ

อเนกํ สฺยาทฺยนฺตํ จเตฺถ เอกตฺถํ วา ภวติ-สมฺจฺจโย'นฺวาวโย อิตรีตรโยโค สมาหาโร เจติ จตตาโร จตฺถา-ตตฺถ อิตรีตรโยเค สมาหาเร จ เอกตฺถีภาโว สมฺภวติ ปทานํ อญฺญมญฺญ สมฺพนฺธโต-น สมฺจฺจเย นาปฺยนฺวาจเย ตทภาวโต, จสทฺทนิวุตฺติฯ

สมาหาเร นปุํสกํฯ

จเตฺถ สมาหาเร ยเทกตฺถํ ตํ นปุํสกลิงฺคํ ภวติ-สมาหารเสฺสกตฺตา เอกวจนเมว-ธวขทิร ปลาสํ-กตฺถ จิ น โหติ'สภาปริสายา'ติ ญาปกา-อาธิปจฺจปริวาโร-อิตรีตรโยเค อวย วปฺปธานตฺตา พหฺวจนํ-ธวขทิรปลาสา-สมาเส ยํ ปุพฺพํ วูตฺตํ ตเทว ปุพฺพํ นิปตติ-กมาติกฺกเม ปโยชนาภาวา-กฺวจิ วิปลฺลาโสปิ โหติ พหุลาธิการโต-ทนฺตานํ ราชา ราชทโนฺต-ปาปา ภุมิ ยสฺมึ ปาปา จ สาภุมิ เจติ วา วิคฺคยฺห สมาเส สมาสเนฺตวจฺจาธิกาโรฯ

ปาปาทีหิ ภุมิยาฯ

ปาปาทีหิ ปรา ยา ภุมิ ตสฺสา สมาสโนฺต อ โหติ-ปาปภุมํ, (ฐานํ)-อิตฺถิยมิจฺจาทินา อาปฺปจฺจโย นิวตฺตเน-ชาติยา อุป ลกฺขิตา ภุมิ ชาติภุมํฯ

สงฺขฺยาหิ

สงฺขฺยาหิ ปรา ยา ภุมิ ตสฺสา สมาสโนฺต อโหติ-เทฺว ภุมิโย อสฺสาติ ทฺวีภุมํ-เอวํ ติภุมํ, จตุภุมํ-พหุลาธิการา กฺวจิ น เหกาติ-จตุภุมิฯ

ทีฆาโหวเสฺสกเทเสหิ จ รตฺยาฯ

ทีฆาทีหิ อสเงฺขฺยหิ สงฺขฺยาหิ จ ปรสฺมา รตฺติสทฺทา อนญฺญาสงฺขฺยเตฺถสุ สมสิตา สมาสโนฺต อ โหติ-ทีฆา จ สา รตฺติ จาติ ทีฆรตฺตํ-อโห จ รตฺติ จ อโหรตฺตํ-อหสฺส อปาทิตฺตา ''มนาทฺยปาทีนโม มเย จา''ติ โอ-วสฺสาสุ รตฺติ วสฺสารตฺตํ-ปุพฺพา จ สา รตฺติ จาตี ปุพฺพรตฺตํ-เอวํ อปรรตฺตํ, อฑฺฒรตฺตํ-อติกฺกโนฺต รตฺตึ อติรโตฺต-ทฺวินฺนํ รตฺตีนํ สมาหาโร ทฺวิรตฺตํ-อนญฺญาสงฺขฺยเตฺถสุเตฺวว-ทิฆรตฺติ-(เหมโนฺต)-อุป รตฺติ-กฺวจิ โหเตว พหุลํ วิธานา-ยถารตฺตํฯ

โคตฺว จเตฺถ จาโลเปฯ

โคสทฺทา อโลปจิสยา สมาสโนฺต อ โหติ น เจ จเตฺถ

สมาโส อญฺญปทเตฺถ อสงฺขฺยเตฺต จ-รโญฺญ โค ราชคโว-อวง-ปญฺจ คาโว ธนมสฺส ปญฺจควธโน-วิเสสนสมาสคโพฺภ อญฺญปทตฺถสมาโส-ทสนฺนํ คุนฺนํ สมาหาโรทสควํ-อโล เปติ กึ?-ปญฺจหิโคภิ กีโต ปญฺจคุ-วิเสสนสมาเส-''เตน กตํ กีต''มิจฺจาทินา ณิเก ''โลโป''ติ ตสฺส โลเป จ กเน ''โคสฺสุติ อุกาโร-อวเตฺถติ กึ?-อชสฺสคาโว-อนญฺญาสงฺขฺยเตฺถยุเตฺวว-จิตฺตคุ, อุปคุ-วิสาลานิ อกฺขีนิ อสฺสาติ อญฺญปทตฺถสมาเส''อกฺขิสฺมาญฺญเตฺถ''ติ อกาเร-วิสาล โกฺข-ปธานตฺถตาวเสน จตุพฺพิธเมกตฺตํ ติวิธนฺติ เกจิ-วุตฺตหิฯ

ปุพฺพุตฺตโรภยญฺญตฺถมิเจฺจกตฺถํ จตุพฺพิธํ วิเสสฺสโญฺญภยตฺถตา ติธา วกฺขนฺติ ตํ ปเรฯ

เอกตฺถํฯ

อถ อิตฺถิปฺปจฺจยนฺตา นิทฺทิสียเนฺตฯ

อิตฺถิยมตฺวาฯ

อิตฺถิยํ วตฺตมานโต อการนฺตโต นามสฺมา อาปฺปจฺจโย โหติ-เทวทตฺตา, อชา, โกกิลา, อิจฺจาทิฯ

นทาทิโต งีฯ

อากติคเณ'ยํ-นทาทีหิ อิตฺถิยํ งีปฺปจฺจโย โหติ-งกาโร ''นฺตนฺตุนํ งิมฺหิ โต เว''ติ สเงฺกต โตฺถ-นที, มหี, กุมารี, ตรุณิ, วารุณิ, โคตมี, คจฺฉนฺติ-''นฺตนฺตุนํ งิมฺหิ โต เว''ติ วา ตกาเร-คจฺฉ ตี-คจฺฉตี-เอวํ คุณวนฺติ, คุณวตี-''โคโตวา''ติ นทาทิสุ ปาฐา วา งีมฺหิ ''โคสฺสาวง''ติ โค สทฺทสฺส อาวง-คาวี, โคฯ

ยกฺขาทิตฺวินี จฯ

ยกฺขาทิโต อิตฺถียมินี โหติ งี จ-ยกฺขินี,ยกฺขี-นาคินี,นาคีฯ

ยุวเณฺณหิ นีฯ

อิตฺถิยมิวณฺณุวณฺณเนฺตหิ นี โหติ พหุลํ-ปยตปาณินี, ทณฺฑินี, ภิกฺขุนี, ปรจิตฺตวิทุนีฯ

ยุวา ตีฯ

ยุวสทฺทโต ตี โหติตฺถิยํ-ยุวตีฯ

อิตฺถิปฺปจฺจยนฺตาฯ

อถ ณทโย วุจฺจเนฺต-รฆุสฺสาปจฺจมีติ วิคฺคเหฯ

เณ วาปเจฺจฯ

ฉฏฺฐียนฺตา นามสฺมา วา ณปฺปจฺจโย โหตปเจฺจ'ภิเธเยฺย-ณกาโร ณนุพนฺธการิยโตฺถ-เณเนว อปจฺจตฺถสฺส วุตฺตตฺตา อปจฺจสทฺทาปฺปโยโค-''เอกตฺถตาย''มิติ สฺยาทิ โลโปฯ

สรานมาทิสฺสายุวณฺณสฺสา เอ โอ ณนุพเนฺธฯ

สรานมาทิภูต เย อการิวณฺณวณฺณา เตสํ อา เอ โอ โหนฺติ ยถากฺกมํ ณนุพเนฺธติ อกา รสฺส อกาโรฯ

อุวณฺณสฺสาวง สเร

สราโท ณนุพเนฺธ อุวณฺณสฺส อวโงฺหติ-ตโต สฺยาทิ-ราฆโวจฺจาทิ-อิตฺถิยํ-ราฆวจฺจาทิ-วา วิธานา รฆุสฺสาปจฺจํ รคฺวปจฺจนฺติปิ โหติฯ

ณทโย'ภิเธยฺยลิงฺคา อปเจฺจ ตฺวนปุํสกา

นปุํสเก สกเตฺถ โณฺย ภิโยฺย ภาวสมูหชา;
ตา ตุตฺถิยมสงฺขฺยาเน ตฺวาทิ จิปฺปจฺจยนฺตกา
นปุํสเกน ลิงฺคน สทฺทา’ทาหุ ปุเมเน วา
นิทฺทิสฺสตีติ ญตพฺพมวิเสเส ปนิจฺฉิเตฯ

วา อปเจฺจติ วาธิกาโรฯ

วจฺฉาทิโต ณน ณยนาฯ

วจฺฉาทิโต โคตฺตาทิภฺตา คณโต จ ณน ณยนปฺปจฺจยา โหนฺติ ปปฺตฺตาโท’ปเจฺจ-ปปฺตฺตปฺปภฺติ โคตฺตํ-วจฺฉสฺสา ปจฺจํ วจฺฉาโน, วจฺฉายโน-‘สํโยเค กฺวจี’ติ วุตฺตตฺตา น วุทฺธิ-กติสฺสาปจฺจํ กจฺจาโน, กจฺจายโน-ยการจวคฺคปุพฺพ รูปานิ-ยาคเม-กาติยาโนฯ

กตฺติกาย อปจฺจมิเจฺจวมาทิ วิคฺคเหฯ

กตฺติกาวิธวาทีหิ เณยฺยเณราฯ

กตฺติกาทีหิ วิธวาทีหิ จ เณยฺยเณรา วา ยถากฺกมํ, โหนฺต ปเจฺจ-กตฺติเกโยฺย, เวณเตโยฺย-เวธเวโร, สามเณโรฯ

ณฺย ทิจฺจาทีหิ

ทิติปฺปภฺตีหิ โณฺย วา โคตปเจฺจฯ

สํโยเค กฺวจิฯ

สรานมาทิภฺตา เย อยุวณฺณา เตสํ อา เอ โอ โหนฺติ กฺวจิ เทว สํโยควิสเย ณนฺพเนฺธติ วิสยสตฺตมิยา นิทฺทิฎฺฐตฺตา สํโยคโต ปุเพฺพว เอกาโรฯ

โลโป’วณฺณิวณฺณานํฯ

ยการาโท ปจฺจเย อวณฺณิวณฺณานํ โลโป โหติ-ทิติยา อปจฺจํ เทโจฺจ, กุณฺฑนิยา อปจฺจํ โกณฺฑโญฺญ-นสฺส เญ ปุพฺพรูปํ-ภาตุโน อปจฺจํ ภาตโพฺพ-เอตฺถ-

ยมฺหิ โคสฺส จฯ

ยการาโท ปจฺจเย โคสฺสุวณฺณสฺส จ อวง โหตีติ อุการสฺส อวงฯ

อา ณิฯ

อการนฺตโต ณิ วา โหตปเจฺจ พหุลํ-ทกฺกสฺสาปจฺจํ ทกฺขิ-เอวํ วารุณิ-พหุลํ วิธานา น สเพฺพหิ อการเนฺตหิ-เต เนว วสิฎฺฐสฺสาปจฺจํ วาสิโฎฺฐ เตฺวว โหติฯ

ราชโต โญฺญ ชาติยํ

ราชสทฺทโต โณฺญ วา โหตปเจฺจ ชาติยํ คมฺมมานายํ-รโญฺญ อปจฺจํ ราชโญฺญ-ชาติยนฺติ กึ?-ราชาปจฺจํฯ

ขตฺตา ยียาฯ

ขตฺตสทฺทา เยยา โหนฺตปเจฺจ ชาติยํ-ขตฺตสฺสาปจฺจํ ขโตฺตฺย, ขตฺติโย-ชาติยเนฺตฺวว-ขตฺติฯ

มนฺโต สฺส สณฯ

มนุสทฺทโต ชาติยํ สฺส สณ โหตปเจฺจ-มกนฺโน อปจฺจํ มนฺโสฺส, มานุโส-ชาติยเนฺตฺวว-มานโวฯ

ชนปทนามสฺมา ขตฺติยา รเณฺญ จ โณฯ

ชนปทสฺส ยํ นาม, ตนฺนามสฺมา ขตฺติยาปเจฺจ รเณฺญ จ เณ โหติ-ปญฺจาลานํ อปจฺจํ ราชา วา ปญฺจาโล, มาคโธ-ชนปทนามสฺมาติ กึ?-ทาสรถิ-ขนฺติยาติ กึ? ปญฺจาลสฺสพฺราหฺมณสฺสาปจฺจํ ปญฺจาลิฯ

ณฺย กุรุสิวีหิฯ

กุรุสิวีหปเจฺจ รเณฺญ จ โณฺย โหติ-กุรุนํ อปจฺจํ ราชาวา โกรโพฺพ, เสโพฺพฯ

ณ ราคาเตน รตฺตํฯ

รชฺชเต เยน โส ราโค-ตโต ราควาจิตติยนฺตโต รตฺตมิเจฺจตสฺมึ อเตฺถเณ โหติ-กสาเวน รตฺตํ กาสาวํ, โกสุมฺหํ-อิธ กสฺมา น โหติ’ นีลํ ปีตนฺติ? คุณวจนตฺตา วินาปิ เณน ณตฺถสฺสาภิธานโตฯ

นกฺขโต นินฺทุยุเตฺตน กาเลฯ

ตติยตฺตโต นกฺขตฺตา เตน ลกฺขิเต กาเล เณ โหติ ตเณฺจ นกฺขตฺตมินฺทุยุตฺตํ โหติ-ผุเสฺสน อินฺทุยุเตฺตน ลกฺขิตา ปุณฺณมาสี ผุสฺสี, ปุโสฺส (อโห)-มฆาย อินฺทุยุตฺตายลกฺขิตา ปุณฺณมาสี มาฆี, มาโฆ (อโห)

ยา สฺส เทวตา ปุณฺณมาสิฯ

เสติ ปฐมนฺตา อเสฺสติ ฉฏฺฐเตฺถ เณ โหติ ยํ ปฐมนฺตํ สา เทฺว เทวตา ปุณฺณมาสี วา-สุคโต เทวตา อเสฺสติ โสคโต-มาหิโนฺท, ยาโม, จารุโณ-ผุสฺสี ปุสฺณมาสี อสฺส สมฺพนฺธินีติ ผุโสฺส, (มาโส) เอวมฺมาโฆฯ

วฺยากรณมธิเต ชานาติ วาเตฺววมาทิวคฺคเหฯ

ตมธีเต ตณฺชานาติ กณิกา จฯ

ทุติยนฺตโต ตมธีเต ตณฺชานาตีติ เอเตสฺวเตฺตสุ เณโหติ โกณิโก จ-เวยฺยากรเณ-กตยา เทสสฺสิการสฺส‘‘ตทา เทสา ตทิว ภวนฺติ’‘ติ ญายา สรานมจฺจาทินา เอกาเร ยาคมทฺวิตฺตานิ-เก-กมโก, ปทโก-ณิเก-สุตฺตนฺติโก, เวนยิโก-‘‘เตน นิพฺพเตฺต’’ติ ตติยนฺตา นิพฺพตฺตเตฺถเณ-กุสเมฺพน นิพฺพตฺตา โกสมฺพี, (นครีฯ)

ตตฺร ภเวฯ

สตฺตมฺยนฺตา ภวเตฺถ เณ โหติ-อุทเก ภโว โอทโก-‘‘อชฺชาทีหิ ตโน’’ติ ภวเตฺถ ตโน-อชฺชภโว อชฺชตโน-เอวํ หียตฺตโน-‘‘โญนมวเณฺณ’’ติ อกาโร-‘‘สรมฺภา เทฺว’’ติ ตสฺส ทฺวิภาโวฯ

ปุราโตโณ จ

ปุรา อิเจฺจตสฺมา ภวเตฺถ เณ โหติ ตโน ว-ปุรา ภโว ปุราเณ, ปุราตโนฯ

อมาตฺวโจฺจฯ

อมา สทฺทโต อโจฺจ โหติ ภวเตฺถ-อมา ภโว อมโจฺจฯ

มชฺฌาทิตฺวิโมฯ

มชฺฌาทีหิ สตฺตมฺยเนฺตหิ ภวเตฺถ อิโม โหติ-มเชฺฌ ภโว มชฺฌิโม, อนฺติโม-กุสิณรายํ ภโว เจฺจวมาทิวิคฺคเหฯ

กเณฺณยฺย เณยฺยกยฺยาฯ

สตฺตมฺยนฺตา เอเต ปจฺจยา โหนฺติ พหุลํ ภวเตฺถ-กณ-โกสิณรโก-เณยฺย-คเงฺคยฺย, วาเนยฺย-เณยฺยก-โกเลยฺยโก-ย-คโมฺม-รสฺสาการโลปปฺ- พฺพรูปานิ-อิย-คมิโย, อุทริยํ-‘‘ณิโก’’ติ สตฺตมฺยนฺตา ภวเตฺถ ณิโก โหติ สรเท ภาโว สารทิโก, เหมนฺติโกฯ

ตมสฺส สิปฺปํ สีลมฺปณฺยมฺปหรณมฺปโยชนํฯ

ปฐมนฺตา สิปฺปาทิวาจกา อเสฺสติ ฉฏฺฐเฺถ ณิโก โหติ-วีณาวาทนํ สิปฺปมสฺส เวณิโกฯ ปํชสฺกูลธารณํ สีลมสฺส ปกํสฺกุลิโก, คโนฺธ ปณฺยมสฺส คนฺธิโก, วาโป ปหรณมสฺส วาปิโก, สตํ ปโยชนมสฺส สาติกํ‘‘ตํหนฺตารหติ คจฺฉตฺญฉติจรติ’’ติ ทุติยนฺตา ภนฺติเจฺจวมาทิสฺวเตฺถสุ ณิโก โหติ-ปกฺขีโนภนฺติติ ปกฺขิโก-สากุณีโก-สตมรหตีติ สาติกํ-ปรทารํ คจฺฉตีติปารทาริโก-พทเร อุญฺฉตีติ พาทริโก-ธมฺมํ จรตีติ ธมฺมิโก-อธมฺมิโก-‘‘เตน กตํ กีตํ พทฺธมภิยงฺขตํ กสํสฏฺฐํ หตํ หนฺติ ชิตํ ชยติ ทิพฺพติ ขนติ ตรติ จรติ วหติ ชีวติ’’ติ ตติยนฺตา กตาทิสฺวเตฺถสุ ณิโก โหติ-กาเยน กตํวกายิกํ-สเตน กีตํ สาติกํ-วรตฺตาย พโทฺธวา รตฺติโก-ฆเตน อภิสงฺขตํ กสํสฏฺฐํ วา ฆาติกํ-(อภิสงฺขตํ กตาภิสงฺขารํ, กสํสฏฺฐํ มิสฺสิตํ)-ชาเลน หโต ภนฺตีติวา จาลิโก-อเกฺขหิ ชิตมกฺขิกํ-อเกฺขหิ ชยติ ทิพฺพตีติ วา อกฺขิโก-ขนิตฺติยา ขนตีติ ขานิตฺติโก-อิห นภวติ ‘‘องฺคุลิยา ขนฺตี’’ติ อนภิธานา อภิธานลกฺขณ หิ ตพฺพาทิ ณทิสมาสา-อุฬุเมฺปน ตรตีติ โอฬุมฺปิโก-สกเฏน จรตีติ สากฏิโก-ขเนฺธน วหตีติ ขนฺธิโก-เวตเนน ชีวตีติ เวตนิโก-‘‘ตสฺส สํวตฺตตี’’ติ จตุตฺถฺยนฺตา สํวตฺตตีติ โปโนภวิโก-‘‘มนาทฺยปาทินโม มเย เจ’’ติ ทุติโยกาโรฯ

ตโตสมฺภุตมาคตํฯ

ปญฺจมฺยนฺตา สมฺภุ ตมาคตนฺติ เอเตสฺวเตฺถสฺณิโก โหติ-มาติโต สมฺภุตมาคตํ วา มตฺติกํ, เปตฺติกํฯ

สฺรภิโต สมภุตนฺติ นวิคฺคเหฯ

ทิสฺสนฺตเณฺญปิ ปจฺจยาฯ

วุตฺตโต'เณฺญปิ ปจฺจยา ทิสฺสนฺติ วุตฺตาวุตฺตเตฺถสฺติโณฺย-โสรพฺภํ-''ตตฺถ วสติ กวิทิโตภ โตฺต นิยุโตฺต''ติ ณิโก-รุกฺขมูเล วสตีติ รุกฺขมูลิโก, โลเก วิทิโต โลกิโก, จตุมหาราเชสุ ภตฺตา จตุมฺมหาราชิกา-ทฺวาเร นิยุโตฺต โทวาริโก-ทโสฺสก ตทมินาทิปาฐาฯ

ตสฺสิทํฯ

ฉฎฺฐิยนฺตา อิทมิจฺจสฺมึ อเตฺถ ณิโก โหติ-สงฺฆสฺส อิทํ สงฺฆิกํ, ปุคฺคลิกํ-''เณ''ติ ฉฎฺฐิยนฺตา อิทมิจฺจตสฺมึ อเตฺถเณ-โมคฺคลฺลายนสฺส อิทํ โมคฺคลฺลายนํ, (วฺยากรณํ)-โสคตํ, (สาสนํ)ฯ

ปิติโต ภาตริ เรยฺยณฯ

ปิตุสทฺทา ตสฺส ภาตริ เรยฺยณ โหติ-โรนฺ'พโนฺธฯ

รานฺพเนฺธ'นฺตสราทิสฺสฯ

อโนฺต สโร อาทิ ยสฺสาวยวสฺส ตสฺส โลโป โหติ รานฺพเนฺธติ อุโลโป-ปิตุ ภาตา เปเตฺต โยฺยฯ

มาติโต จ หคินิยํ โฉฯ

มาตุโต เจ ปิตุโต จ เตสํ ภคินิยํ โฉ โหติ-มาตุภคินิ มาตุจฺฉา-''อิตฺถิยมตฺวา''ติ อา-เอวมฺปิตุจฺฉาฯ

มาตาปิตุสฺวามโหฯ

มาตาปิตุหิ เตสํ มาตาปิตุสฺวามโห โหติ-มาตุ มาตา มาตามหี-มาตุ ปิตา มาตามโห-ปิตุ มาตา ปิตามหี-ปิตุ ปิตาปิ นามโหฯ

หิเต เรยฺยณฯ

มาตาปิตูหิ หิเต เรยฺยณ โหติ-มาตุ หิโต มเตฺตโยฺย, ปิตุ หิโต เปเตฺตโยฺยฯ

ตมสฺย ปริมาณํ ณิโก จฯ

ปฐมนฺตา อเสฺสติ อสฺมึ อเตฺถ ณิโก โหติ โกว ตเณฺจ ปฐมนฺตํ ปริมาณมฺภวติฯ

โทเณ ปริมาณมสฺส โทณิโก, (วีหิ)-เอกมฺปริมาณมสฺส เอกกํ-ทฺวิกํ, ติกํ, จตุกฺกํ, ปญฺจก มิจฺจาทิฯ

สญฺชาตา ตารกาทิตฺวิโต

ตารกาทิหิ ปฐมนฺตหิ อเสฺสติ ฉฏฺฐฺเตฺถ อิโต โหติ เต

เจ สญฺชาตา โหนฺติ-ตารกา สญฺชาตา อสฺส ตารกิตํ-(คคนํ)-ปุปฺผิโต-(รุกฺโข)ฯ

มาเน มโตฺตฯ

ปฐมนฺตา มานวุตฺติโต อเสฺสติ อสฺมิํ อเตฺถ มโตฺต โหติ-ผขลํ อุมฺมานมสฺส ขผลมตฺตํฯ ห โตฺถ ปริมาณมสฺส หตฺถมตฺตํ, สตํ มานมสฺส สตมตฺตํฯ

เณ จ ปุริสา

ปุริสา ปฐมนฺตา อุทฺธมานวุตฺติโต อเสฺสติ อสฺมิํ อเตฺถ เณ โหติ มตฺต ตคฺฆา จ-ปุริโส อุมฺ มานมสฺส โปริสํ, ปุริสมตฺตํฯ ปุริสตคฺฆํฯ

ตสฺส ภาวกเมฺมสุ ตฺต ตา ตฺตนณฺยเณยฺย ณิฆ ณิยาฯ

ภวนฺติ เอตสฺมา สทฺทพุทฺธีติ ภาโว สทฺทปฺปวตฺติ นิมิตฺตํ-กมฺมํ กฺริยา-ฉฏฺฐาฐิยนฺตา ภาเว กเมฺม จ ตฺต ตาทโย โหนฺติ พหุลํ-สามญฺญวิธโย ปโยคมนุสารยนฺติติ กฺโต จิ ทฺวีสฺกฺโต จิ ภาเว เยว-น จ สเพฺพ สพฺพโต โหนฺติ อญฺญตฺร ตฺตตาหิ-นีลสฺส ปฏาสฺส ภาโว นีลตฺตํ นีลตาติ คฺเณ ภาโว-อิห คุณวสา นิลสโทฺทนีลคุณยุเตฺต ทเพฺพ วตฺตเต นิมิตฺตสฺสรุปานุคตาญฺจพุทฺธิ-เอวมญฺญตฺราปิ ยถานุรูปํญาตพฺพํ นีลสฺสคุณสฺส ภาโว นีลตฺตํนีลตาติ นีลคุณชาติ-โคตฺตํ โค ตาติ โคชาติ-ปาจกตฺตตฺติ ปจนกฺริยาสมฺพโนฺธ-ราชปุริสตฺตนฺติ ราชสมฺพโนฺธ-เทวทตฺตํ จนฺทตฺตํ สูริยตฺตนฺติ ตทวตฺถาวิเสส สามญฺญํ-อากาสตฺตํ อภาวตฺตนฺติ อุปจริตเภทสามญฺญํ-อลสสฺส ภาโว กมฺมํ วา อลสตฺตํ อลสตา-ตฺตน, ปุถุชฺชนตฺตนํ-ณฺย, จาปกลฺยํ‘‘สกเตฺถตี‘‘สก เตฺถปิ-อกิญฺจนเมว อากิญฺจญฺญํ-เณยฺย, โสเจยฺยํ-ณ, ปาฏวํ-อวง-อิย, นคฺคิยํ-ณิ ย, โปโรหิติ ยํฯ

ตร ตมิสฺสิกิยิฏฺฐาติสเยฯ

อติสเย วตฺตมานนโต โหเนฺตเต ปจฺจยา-อติสเยน ปาโป ปาปตโร, ปาปตโม, ปาปิสฺสิ โกฯ ปาปิโยฯ ปาปิโฏฺฐ-อติสยนฺตาปิ อติสยปฺปจฺจโย-อติสเยน ปาปิโฏฺฐ ปาปิฏฺฐตโร-อุทุมฺ พรสฺส วิกาโร’วยโวเตฺววมาทิวิคฺคเหฯ

ตสฺส วิการาวยเวสุ ณ ณิก เณยฺย มยาฯ

ปกติยา อุตฺตรมวตฺถนฺตรํ วิกาโร-ฉฏฺฐิยนฺตา นามสฺมา วิกาเร’วยเว จ ณทโย โหนฺติ พหุลํ-ณ, โอทุมฺพรํ-(ภสฺมํ ปณฺณํ วา)-ณิก, กปฺปาสิกํ-เนยฺย, เอเณยฺยํ-มยฯ ติณมยํ-‘‘อญฺญสฺ มินฺติ’’ อตฺถนฺตเรปิ-คุนฺนํ กริสํ โคมยํฯ

มนุสฺสานํ สมุโหเตฺววมาทิวิคฺคเหฯ

สมฺเห กณฺณณิกาฯ

ฉฎฺฐิยนฺตา สมูเห กณฺณณิกา โหนฺติ-มานุสฺสกํฯ กากํ, อาปุปิกํ-‘‘ชนาทีหิ ตา’’ติ สมูเห ตา-ชนานํ สมูโห ชนตาฯ คชตา, พนฺธุตาฯ

เอกา กากฺยสหาเยฯ

เอกสฺมา อสหายเตฺถ ก อากี โหนฺติ-เอโก’ว เอกโก, เอกากีฯ

อยุภทฺวิตีหํเสฯ

อุปทฺวิตีหิ อวยววุตฺตีหิ ปฐมเนฺตหิ อเสฺสติ ฉฎฺฐเตฺถ อโย โหติ-อุโภ อํสา อสฺส อุภยํฯ ทฺวยํฯ ตยํ-จินฺตํ ปฺรเณจฺจา ทิวิคฺคเห-‘‘จตุตฺถทุติเยเสฺวสํ ตติยปฐมา’’ติ นิปาตนา ปูรณเตฺถ ทฺวิโต ติโย ทฺวิสฺส ทุ จ ติจตุหิ อติยตฺตาจ-ทุติโยฯ ตติโยฯ จตุโตฺถฯ

ม ปญฺจาทิหิ กตีหิฯ

ฉฎฺฐิยนฺตาย ปญฺจาทิกาย สงฺขฺยาย กติสฺมา จ โม โหติ ปูรณเตฺถ-ปญฺจนฺนํ ปุรเณ ปญฺจโม-เอวํ สตฺตโม, อฎฺฐโม, อิจฺจาทิฯ

ฉาฎฺฐ ฎฺฐมาฯ

ฉสทฺทา ฎฺฐ ฎฺฐมา โหนฺติ ปุรณเตฺถ-ฉนฺนํ ปูรเณ ฉโฎฺฐ, ฉฎฺฐโม วาฯ

ตสฺส ปฺรเณกาทสาทิโต วาฯ

ฉฎฺฐิยนฺตาเยกาทสาทิกาย สงฺขฺยาย โฑ โหติ ปูรณเตฺถ วิภาสา-ฑกาโร’นุพโนฺธ-เอกาทสนฺตํ ปูรเณ เอกาทโส-อณฺญตฺร-เอกาทสโมจฺจาทิ-เอวํ ทฺวาทโส อิจฺจาทิ-เอกูนวีสตฺยาทิหิตฺเฑฯ

เส สติสฺส ติสฺสฯ

เส ปเร สตฺยนฺตสฺส ติการสฺส โลโป โหตีติ ติโลโปฯ เอกฺนวีโสฯ

สตาทีนมิ จฯ

สตาทิกาย สงฺขฺยาย ฉฎฺฐิยนฺตาย ปุรนเตฺถ โม โหติ สตา ทินมิ จานฺตาเทโส-สตสฺส ปูรเณ สติโม, สหสฺสิโมฯ วีสติ อธิกา อสฺมึ สเต สหเสฺส วาติ เอวมาทิวิคฺคเหฯ

สงฺขฺยาย สจฺจุตีสาสทสนฺตายาธิกาสฺมึ สตสหเสฺส โฑฯ

สตฺยนฺตาย มุตฺยนฺตาย อีสนฺตาย อาสนฺตาย ทสนฺตาย จ สงฺขฺยาย ปฐมนฺตาย อสฺมินฺติ สตฺตมฺยเตฺถ โฑ โหติ สา เจ สงฺขฺยา อธิกา โหติ ยทสฺมินฺติ ตเณฺจ สตํ สหสฺสํ สตสหสฺสํ วา โหติ-ติโลเป-วีสํ-สตํ, สหสฺสํ, สตสหสฺสํ วา-อุตฺยนฺตาย-นหุตํ-สตํฯ สหสฺสํ, สตสหสฺสํ วา-อีสนฺตาย-จตฺตารีสํ-สตํฯ สหสฺสํ, สตสหสฺสํ วา-อาสนฺตาย-ปญฺญาสํ-สตํ, สหสฺสํฯ สตสหสฺสํ

วา-ทสนฺตาย-เอกาทสํ-สตํ, สหสฺสํ, สตสหสฺสํ วา-สจฺจุตีสาสทสนฺตายาติ กึ? ฉ อธิกา อสฺมึ สเต-อธิเกติ กึ? ปญฺจทส หีนา อสฺมึ สเต-อสฺมินฺติ กึ?วีสติ อธิกา เอตสฺมา สตา-สตสหเสฺสติ กึ? เอกาทสาธิกา อสฺสํ วีสติยํฯ

ตเมตฺถสฺสตฺถีติ มนฺตุฯ

ปฐมนฺตา เอตฺถ อสฺส อตฺถีติ เอเตสฺวเตฺถสุ มนฺตุ โหติ-อิติสทฺทสฺส วิวกฺขานิยมนตฺถตฺตา ปหุตาทิยุเตฺตเยว อตฺถฺยเตฺถ โหติ-วุตฺตํหิฯ

> ปหุเต จ ปสํสายํ นินฺทายทฺวาติสายเน;
> นิจฺจโยเค จ สํสเคฺค โหนฺติเม มนฺตุอาทโยฯ

ปหุตา คาโว เอตฺถ เทเส อสฺส วา ปุริสสฺส สนฺตีติ สโคมาปสํสายํฯ ปสตฺถา ชาติ อสฺส อตฺถีติ ชาติมา-นินฺทายํ, วลิมาอติสายเน, พุทฺธิมา-นิจฺจโยเค, ชุติมา-สํสเคฺค, หลิทฺทิมาฯ ต เมตฺถสฺสตฺถีติ อธิกาโรฯ

วนฺตฺววณฺณาฯ

ปฐมนฺตโต อวณฺณนฺตา มนฺตฺวเตฺถ วนฺตุ โหติ-สีลวา, ทยาวา-อวณฺณาติ กึ? พุทฺธิมาฯ

ทณฺฑาทิตฺวิกอีฯ

ทณฺฑาทีหิ อิก อี โหนฺติ วา มนฺตฺวเตฺถ-ทณฺฑิโก, ทณฺฑี-คนฺธิโก คนฺธิ-อิติสทฺทสฺส วิส สนิยมนฺตฺถตฺตา กุโต จิ เทฺว กุโตเจ กเมกํว-นาวิโก, สุขีฯ

ตปาทิหิ สฺสีฯ

ตปาทิโต วา สฺสี โหติ มนฺตฺวเตฺถ-ตปสฺสี, ยสสฺสี-วาเตฺวจ-ยสวาฯ

สทฺธาทิตฺวฯ

สทฺธาทีหิมนฺตฺวตฺถอโหติวา-สโทฺธ, ปโญฺญ-วาเตฺวว-ปญฺญวาฯ

เณ ตปาฯ

ตปสทฺทา เณ โหติ มนฺตฺวเตฺถ-ตาปโส-มนาทิตฺตา ‘‘มนาทีนํ สก’’อิติ ณนฺพเนฺธ สก-‘‘มายาเมธาหิ วี’’ติ มนฺตฺวเตฺถ วี-มายาวิ, เมธาวีฯ

โต ปญฺจมฺยาฯ

ปญฺจมฺยนฺตา พหุลํ โต โหติ-คามสฺมา คามโต-อิเมน กึ สเทฺทหิ โตมฺหิ-‘‘อิโต เตโตฺต กุโต’’ติ อิมสฺส ฏิ นิปจฺจเต เอตสฺส ฏเอต กสฺส กุตฺตญฺจ-อิมสฺมา อิโต, เอตสฺมา อโต เอโตฺต, กสฺมา กุโตฯ

อภฺยาทิหิฯ

อภิอาทีหิ โต โหติ-อปญฺจมฺยเนฺตหิปิ วิธานโตฺต’ยํ-อภิโต, ปริโต, ปจฺฉโต, เหฏฺฐโตฯ

อาทฺยาทีหิฯ

อาทิปฺปภุตีหิ โต โหติ-อาโท อาทิโต, มเชฺฌ มชฺฌโต, ยํ ยโตฯ

สพฺพาทิโต สตฺตมฺยา ตฺรตฺถาฯ

สพฺพาทีหิ สตฺตมฺยเนฺตหิ ตฺรตฺถา โหนฺติ-สพฺพสฺมึ สพฺพตฺร, สพฺพตฺถ-ยสฺมึ ยตฺร, ยตฺถ-พหุลาธิการา น ตุมฺหาเมฺหหิฯ

กเตฺถตฺถ กุตฺราตฺร เกฺวหิธฯ

เอเต สทฺทา นิปจฺจเนฺต-กสฺมึ กตฺถ, กุตฺร, กฺว-เอตสฺมึ เอตฺถ, อตฺร-อสฺมึ อิห, อิธฯ

ธึ สพฺพา วาฯ

สตฺตมฺยนฺตโต สพฺพสฺมา ธิวา โหติ-สพฺพธิ-วาติกึ, สพฺพตฺรฯ

ยา หึฯ

สตฺตมฺยนฺตา ยสทฺทา หึ วา โหติ-ยหึ-วาเตฺวว-ยตฺรฯ

ตา หจฯ

สตฺตมฺยนฺตา ตโต วาหํ โหติ หิญฺจ-ตหํ, ตหึ-วาเตฺวว-ตตฺรฯ

กุหึกตํฯ

กึสทฺทา สตฺตมฺยนฺตา หึ หํ นิปจฺจเนฺต กิสฺส กุกา จ-กุหึ กหํ-สพฺพสฺมึ กาเลเจฺจวมาทิวิคฺคเหฯ

สเพฺพกญฺญยเตหิ กาเล ทาฯ

เอเตหิ สตฺตมฺยเนฺตหิ กาเล ทา โหติ-สพฺพทา เอกทา, อญฺญทา, ยทา, ตทาฯ

กทา กุทา สทา ธุเนทานิฯ

เอเต สทฺทา นิปจฺจเนฺต-กสฺมึ กาเล กทา, กุทา-สพฺพสฺมึ กาเล สทา-อิมสฺมึ กาเล อธุนา, อิทานิฯ

อชฺช สชฺชฺวปรเชฺชฺวตรหิ กรหาฯ

เอเต สทฺทา นิปจฺจเนฺต-

ปกติ ปจฺจโย อาเทโส กาลวิเสโสติ สพฺพเมตํ นิปาตนา ลพฺภติ-อิมสฺส โฎ โชฺช วาหนิ นิปจฺจเต-อสฺมึ อหนิ อชฺช-สมานสฺส สภาโวชฺชุ วาหติ-สมาเน อหติ สชฺชุ-อปรสฺมา ชฺชุ วาห ติ-อปรสฺมึ อหติ อปรชฺชุ-อิมเสฺสโต กาเลรหิ จ-อิมสฺมึ กาเลฺญตรหิ-กึสทฺทสฺส โก รห วาน ชฺชตเน-กสฺมึ กาเล กรหฯ

สพฺพาทีหิ ปกาเร ถาฯ

สามญฺญสฺส เภทโก วิเสโส ปกาโร, ตตฺถ วตฺตมาเนหิ สพฺพาทีหิ ถา โหติ-สเพฺพน ปกาเรน สพฺพถา-ยถา, ตถาฯ

กถมิตฺถํฯ

เอเต สทฺทา นิปจฺจเนฺต ปกาเรติ กิมิเมหิ ถํปจฺจโยเกต เตสํ ยถากฺกมํ-เกน ปกาเรน กถํ, อิมินา ปกาเรน อิตฺถํฯ

เอเกน ปกาเรน เอกํ วา ปการํ กโรติเจฺจวมาทิวิคฺคเหฯ

ธา สงฺขฺยาหิฯ

สงฺขฺยาวาจีหิ ปกาเร ธา ปโร โหติ-เอกธา กโรติ-ทฺวิธา,ติธา, จตุธา, ปญฺจธา กโรติ เจฺจวมาทิวิคฺคโห-พหุสทฺทา เวปุลฺลวาจี สงฺขฺยาวาจี จ-ยทา สงฺขฺยาวาจี ตทา พหุธา กโรติฯ

เวกา ชฺฌํฯ

เอกสฺมา ปกาเร ชฺฌํ วา โหติ-เอกชฺฌํ-วาติ กึ, เอกธาฯ

ทฺวิตีเหธาฯ

ทฺวิตีหิ ปกาเร เอธา วา โหติ-เมธา, เตธา-วาเตฺวว-ทฺวิธา, ติธา-เอกํ วารํ ภุญฺชติเจฺจวมา ทิวิคฺคเหฯ

วาร สงฺขฺยาย กฺขตฺตุํฯ

วารสมฺพนฺธิติยา กติสงฺขฺยาย กฺขตฺตุํ โหติ-กติวาเร ภุชติ กติกฺขตฺตุํ ภุญฺชติฯ

พหุมฺหา ธา จ ปจฺจาสตฺติยํฯ

วารสมฺพนฺธินิยา พหุสงฺขฺยาย ธา โหติ กฺขตฺตุญฺจ วารานเญฺจ ปจฺจาสตฺติ โหติ-พหุวาเร พุญฺชติ พหุธา วา ทิวสสฺส พุญฺชติ, ขหุกฺขตฺตุํ วา, ปจฺจาสตฺติยนฺติ กึ, พหุกฺขตฺตุํ มกาสสฺส ภุญฺชติฯ

สกึ วาฯ

เอกํ วารมิจฺจสฺมึ อเตฺถ สกินฺติ วา นิปจฺจเต เอกสฺมา กึ เอกสฺส จ สาเทโส-เอกํ วารํ ภุญฺชติ สกึ ภุญฺชติ-วาติ กึ, เอกกฺขตฺตุํ ภุญฺชติฯ

โส วีจฺฉาปฺปกาเรสุฯ

กฺริยาย คุเณน ทเพฺพน วา ภิเนฺน อเตฺถ วฺยาปิตุมิจฺฉา วีจฺฉาวีจฺฉายมฺปกาเร จ โส โหติ พหุลํ-สามญฺญนิเทฺทสา ยถาสมฺภวํ วิภตฺตฺยนฺตา ยโต กุโต วิสทฺทา โหติ-วิจฺฉายํ-ขณฺฑํ ขณฺฑํ กโรติ ขณฺฑโส กโรติ-สเพฺพน ปกาเรน สพฺพโสฯ

อภูต ตพฺภาเว กรายภุโยเค วิการา จีฯ

อวตฺถาวโต’วตฺถนฺตเรนาภูตสฺส ตายาวตฺถาย ภาเว กราสภูหิ สมฺพเนฺธ สติ วการวาจกา จี โหติ-จกาโร“จี กฺริยเตฺถหี”ติ วิเสสนโตฺถ-อธวลํ ธวลํ กโรตีติ ธวลีกโรติ-อธวโล ธวโล สิยา ภวติ วา ธวลีสิยาฯ ธวลีภวติ-อภูตตพฺภา เวติ กึ, ฆฏํ กโรติ-กราสภุโยเคติ กึฯ อธวโล ธวโล ชาตเต-วิการาติ กึ, สุวณฺณํ กุณฺฑลีกโรติฯ

ณท โยฯ

อถ ตพฺพาทโย วุจฺจเนฺต กฺริยเตฺถหิ “กฺริยตฺถา”ติ อธิการโต, กฺริยา อโตฺถ เอตสฺสาติ กฺริยาโตฺถ(ธาตุ)-โส จ ทฺวิวิโธ สกมฺมกา กมกฺมกวเสน-ตตฺต ยสฺมึ กฺริยเตฺถ กตฺตุวาจินิ กมฺมํ คเว สียเต, โส สกมฺมโก อิตโร อกมฺมโก-เตสุ ยถารหํ สกมฺม กโต กมฺมาโท การเก กมฺมาวจนิจฺฉายมฺภาเว จ ตพฺพาทโย เวทิตพฺพา-อกมฺมกโต ปน ภาโว กมฺมวชฺชิเต จ การเก-กฺริยาติ จ คมนปจนาทิโก อสตฺตสมฺมโต กตฺตรี กเมฺมวา ปติฏฺฐิโต การกสมูหสาธิโย ปทโตฺถ วุจฺจติ, วุตฺตํหิฯ

“อทฺทพฺพภูตํ กตฺตาทิ-การกคฺคามสาธิยํ;
ปทตฺถํ กตฺตุกมฺมฏฺฐํ-กฺริยมิจฺฉนฺติ ตพฺพิทุ”ฯ

กร กรเณ-อกาโร อุจฺจารณโตฺถ-เอวมุตฺตรตฺราปิ-กริติ ฐิเต-พหุลมิติ สพฺพตฺถ วตฺตเตฯ

ภาวกเมฺมสุ ตพฺพานียาฯ

ตพฺพอนิยา กฺริยตฺถา ปเร ภาวกเมฺมสุ พหุลํ ภวนฺติ-ปจฺจเยติ ปจฺจยวิธานโตฺญสฺมึ สพฺพตฺถาธิกาโรฯ

ตุํตุนตเพฺพสุ วาฯ

ตุมาทิสุ ปจฺจเยสุ วา กรสฺส อา โหติ-อญฺญตฺรฯ

ปรรูปมยกาเร พฺยญฺชเนฯ

กฺริยตฺถานมนฺตพฺยญฺชนสฺส ปรรูปํ โหติ ยการโต’ญฺญสฺมึ พฺยญฺชนาโท ปจฺจเยติ ปรรูปํ-กรณํ กาตพฺพํฯ กตฺตพฺพํ วา-นปุํสกลิงฺคํ-ภาวเสฺสกตฺตาปิ ตพฺพาทฺยภิหิโต ภาโว ทพฺพมิว ปกาสตีติ พหุวจนญฺจ โหติ-กเมฺม-กรียตีติ กาตโพฺพก กตฺตโพฺพ-อภิเธยฺยเสฺสว ลิงฺควจนานิฯ

วิเสสฺสลิงฺคา ตพฺพาทิ ตตฺถาโท ปญฺจ ภาวชา,
นปุํสเก สิยุํ ภาเว โกฺต จาโน อกนฺตรี;

ภาวสฺมึ ฆฺยณ ปฺเม เอวํ อิยุวณฺณคหาทิโช,
อปฺปจฺจโย’ปิ จาสงกฺขฺยา ตฺมาทิ กตฺวานฺตกา สิยุํฯ

อนีเย-

รา นสฺส เณฯ

รานฺตโต กฺริยตฺถา ปรสฺส ปจฺจยนการสฺส โณ โหติ-กรณียํ-พหุลาธิการา กรณาทิสฺปิ ภ วนฺตี-สินา โสเจเยฺย-ทิวา ทิเสโส-สินายเนฺต’เนนาติ สินานียํ(จุณฺณํ)-ทา ทาเน-ทิยเต อสฺสา ติ ทานีโย-(พฺราหฺมเณ)-ฐา คตินิวุตฺติยํ-อุป ปุโพฺพ-อุปติฏฺฐตีติ อุปฏฺฐานีโย-(สิโสฺส)-ธาตุนม เนกตฺถตฺตาเยว ฐา อิจฺจสฺมึ ธาตุมฺหิ สนฺตเมโวปฏฺฐานตฺถํ อุปสโทฺท โชเตติ-วุตฺตํหิฯ

‘‘สนฺตเมว หิ นีลาทิ-วณฺณํ ทีปาทโย วิย;
ธาตุสฺมึ สนฺตเมวตฺถํ อุปสคฺคา ปกาสโก’’ฯ

วจ พฺยตฺตวจเน-

ฆฺยณฯ

ภาวกเมฺมสุ กฺริยตฺถา ปโร ฆฺยณ โหติ พหุลํ-ฆการณการานุพนฺธาฯ

กคา จชานํ ฆานุพเนฺธฯ

ฆานุพเนฺธ จการชการนฺตานํ กฺริยตฺถานํ กคา โหนฺติ ยถากฺกมนฺติ วสฺส โกฯ

อสฺสา ณนุพเนฺธฯ

ณการานุพเนฺธ ปจฺจเย ปเร อุปนฺตสฺส อการสฺส อา โหติ-วุจฺจตีติ วากฺยํ-จิ วเย-ฆฺยณฯ

ยุวณฺณานโมฺญ ปจฺจเยฯ

อิวณฺณุวณฺณนฺตานํ กฺริยตฺตานํ เอ โอ โหนฺติ ยถากฺกมํ ปจฺจเยติ อิเสฺสกาเร‘‘สรมฺหา เทฺว’’ติ ยสฺส ทฺวิภาเว จ-จยนํ จิยตีติ วา เจยฺยํ-ทา ทาเนฯ

อาเสฺส จฯ

อาการนฺตโต ฆฺยณ โหติ ภาวกเมฺมสุ อาสฺส เอ จ-ทานํ ทียตีติ วา เทยฺยํ-วท ปจเน‘‘ว ทาทีหิ โย’’ติ ภาวกเมฺมสุ โยจวคฺคปุพฺพรูเปสุ-วทนํ วทิตพฺพํ วา วชฺชํ-อม คม คมเน วทาทิตฺ ตา เย-คมนํ คมฺยเตติ วา คมฺยํ-คุห สํวรเณ-‘‘คุหาทีหิยก’’อิติ ภาวกเมฺมสุ ยก-กกาโร กานุ พนฺธการิยโตฺถฯ

ลหุสฺสุปนฺตสฺส

ลหุภูตสฺส อุปนฺตสฺส ยุวณฺณสฺส เอ โอ โหนฺติ ยถากฺกมํ ปจฺจเยติ สมฺปตฺตโสฺส การสฺส ‘‘นเต กานุพนฺธนาคเมสุ’’ติ ปฏิเสโธ-คุหณํ คุหิตพฺพํ กวา คุยฺหํ-วิปลฺลาโส-สาส อนุสฏฺฐิยํ-

ยกฯ

สาสสฺย สิส วาฯ

สาสสฺส วา สิส โหติ กานุพเนฺธ-ปุพฺพรูเป-สาสียตีติ สิโสฺส-สิสาเทสาภาวปเกฺข-

เออิ พฺยญฺชนสฺสฯ

กฺริยตฺถา ปรสฺส พฺยญฺชนาทิปฺปจฺจยสฺส ญิ วา โหติ-ญกาโร ‘‘ญิ ลเสฺส’’ติ วิเสสนโตฺถ,สาสิโย-ววตฺถิตวิภาสตฺตา วาธิการสฺส กฺวจิ ญิสฺสาภาโว-กตฺตพฺพํฯ

กตฺตริ ลตฺุณกาฯ

กตฺตริ การเก กฺริยตฺถา ลตฺุณกา โหนฺติ-ลกาโร ‘‘ลตฺุปิตาทนมา สิมฺหี’’ติ วิเสสนโตฺถ-ททาตีติ ทาตา-ณเก-

อสฺสาณปิมฺหิ ยุกฯ

อการนฺตสฺส กฺริยตฺถสฺส ยุก โหติ ณปิโต’ญฺญสฺมึ ณนุพเนฺธ, ทายโก-วธหึสายํ-‘‘ญิพฺยญฺชนสฺสา’’ติ ญิ-วเธตีติวธิตา,ณเก-‘‘อสฺสานนุพเนฺธ’’ติ อุปนฺตสฺส อสฺส อาเตฺต สมฺปเตฺต-

อญฺญตฺราปิฯ

กานุพนฺธนาคมโต’ญฺญสฺมิมฺปิ เต เอ โอ อา กฺวจิ น โหนฺตีติ ปฏาเสโธ-วธโก-ลุเจฺฉทเนฯ

กฺววณฯ

กมฺมโต ปรา กฺริยตฺถา กฺวจิ อณ โหติ กตฺตริ-โอกาเร-

อายาวา ณนุพเนฺธฯ

โญนมายาวา โหนฺติ ยถากฺกมํ สราโท ณนุพเนฺธติ ตสฺสา วาเทโส-สรํ ลุณตีติ สรลาโว, กุมฺภํ กโรตีติ กุมฺภกาโร-กฺวจีติ กึ, กมฺมกาโร-เอตฺถ‘‘ภาวการเกสฺว ฆณฆกา’’ติ อปฺปจฺจโย-ทิส เปกฺขเณฯ

สมานญฺญภวนฺตยาทิตฺุปมานา ทิสา กเมฺม รีริกฺขกา สมานาทิหิ ยาทีหิ โจปมาเนหิ ปรา ทิสา กมฺมการเก รีริกฺขกา โหนฺติ-‘‘รานุพเนฺท’นฺตสราทิสฺสา’’ติ ทิสสฺส อิสภาคสฺส โลเป‘‘รีริกฺขเกสู’’-ติ สมานสฺส สาเทเส จ-สมาโน วิย ทสฺสตีติ สที, สทิโกฺข-เก-

น เต กานุพนฺธนาคเมสุฯ

เต เอ โอ อา กานุพเนฺธ นาคเม จ น โหนฺตีติ เอตฺตาภาเว, สทิโสฯ

สมานา โร รีริกฺขเกฯ

สมานสทฺทโต ปรสฺส ทิสสฺส ร โหติ วา รีริกฺกเกสูติ ปเกฺข ทสฺส ราเทเส-สรี, สริโกฺข, สริโสฯ

สพฺพาทีนมาฯ

รีริกฺขเกสุ สพฺพาทีนมา โหติ-อญฺญาที, อญฺญาทิโกฺก, อญฺญาทิโสฯ

นฺตกิมิมานํ ฏา กี ฏีฯ

รีริกฺกเกสุ นฺต กึ อิม สทฺทานํ ฏา กี ฏี โหนฺติ ยถากฺกมํ ฏการา สพฺพาเทสตฺถา-ภวาที, ภวาทิโกฺข, ภวาทิโส-ยาทิ, ยาทิโกฺข, ยาทิโส-ตฺยาทิ, ตฺยาทิโกฺข, ตฺยาทิโสจฺจาทิ-ตุมฺหามฺหานนฺตุ อยํ วิเสโสฯ

ตุมฺหามฺหานํ ตา เมกสฺมึฯ

รีริกฺขเกสุตุมฺหอมฺหานํ ตา มา โหเนฺต กสฺมึ ยถากฺกมํ-ตาทิ, มาทิ, ตาทิโกฺข, มาทิโกฺข, ตาทิโส, มาทิโส-เอกิสฺมินฺติ กึ, ตุมฺหาทิโส, อมฺหาทิโส-จิ จเยฯ

ภาวการ เกสฺวฆณฆกาฯ

ภเว การเก จ กฺริยตฺถา อ ฆณ ฆ กา โหนฺติ พหุลํ-อ-อิเสฺสกาเรฯ

โญนมยวา สเรฯ

สเร ปเร โญนมยวา โหนฺติ ยถากฺกมนฺติ ตสฺส อยาเทโส จ-วยนํ จิยตีติ วาจโย-นีปาปฺุณเน-วิ ปุโพฺพวินยนํ วิเนตีติ วา วินโย-รุ สเทฺท-รวนํ รโว-ภฺ สตฺตายํฯ ภวนํ ภโว-คห อุปาทาเน-ป ปุโพฺพ-ปคฺคณฺหณํ ปคฺคโห-คห มท ทป รณ สร วร จราทโย คหาทโย-กร กรเณ, กิจฺฉเตฺถ ทุมฺหิ อกิจฺฉเตฺถสุ อีสํ สุสุ จุปฺปเทสุ-ทุเกฺขน กรียตีติ กรณํ วา ทุกฺกรํ-สุเขน กรียตีติ กรณํ วา อีสกฺกรํ, สุกรํ-จช หานิยํ-ฆณ-จชนํ จาโค-ปจ ปาเก-นิ ปุโพฺพฆ,นิปจตีติ นิปโก-ขิปเปรเณ-ก-ขิปตีติ ขิปโก-ปีตปฺปเณฯ

ยฺวณฌานมิยทฺธฺวง สเรฯ

อิวณฺณุวณฺณนฺตานํ กฺริยตฺถานมิยพฺทฺธวง โหนฺติ สเร กฺวจีติ อิยง-เณตีติ ปิโย-ภฺ สตฺตายํ-อภิ ปุโพฺพฯ

กฺวิ

กฺริยตฺถา กฺวิ โหติ พหุลํ ภาวการเกสุฯ

กฺวีสฺสฯ

กฺริยตฺถา ปรสฺส กฺวิสฺส โลโป โหตีติ กฺวิโลเป-อภิภวตีติ อภิภฺ-เอวํ สยมฺภฺ-อม คม คมเน-กฺวิมฺหิ-‘‘กฺวิมฺหิ โลโป’นฺตพฺยญฺชนสฺสา’’ติ มโลโป-อุรสา คจฺฉตีติ อุรโค-ทา ทาเน-‘‘อโน’’ติ กฺริยตฺถา ภาวการเกสฺวาโน-ทตฺติ ทิยตีติ วาทานํ-สํป ปุเพฺพ-สมฺมา ปทียเต

ยสฺส ตํ สมฺปทานํ-อป อา ปุเพฺพ-อปาททาติ เอตสฺมาติ อปาทานํ-กร กรเณ-อธิ ปุโพฺพ-‘‘รา นสฺส เณ’’-ติ เณ-อธิกรียติ เอตสฺมินฺติ อธิกรณํ-คห อุปาทาเนฯ

ตถนรานํ ฎฐฌฬาฯ

ตถนรานํ ฎฐฌฬา โหนฺติ วา ยถากฺกมนฺติ นสฺส ณเทเส-คณฺหิตพฺพํ คหณํ-ปท คมเน-นิ ปุโพฺพฯ

ปทาทีนํ กฺวจิฯ

ปทาทีนํ ยุก โหติ กฺวจิ ปจฺจเย-นีปตฺติ นิปชฺชนํ-ปี ตปฺปเณ-อนมฺหิ วนาทินา นาคเม จ’น เต’ อิจฺจาทินา เอ น โหติ-ปีติ ปีณนํ-วิชิ ภย จลเนสุ-สํ ปุโพฺพ-สํวินฺติ สํเวชนํ-‘‘อณฺญตฺรา ปี’’ติ เอตฺตาภาเว-สํวิชนํ-กุธ โกเป-กุชฺฌติ สีเลนาติ โกธโน-ภิกฺข ยาจเนฯ

อิตฺถิยม ณ กฺติ ก ยก ยา จฯ

อิตฺถิลเงฺค ภาเว การเก จ กฺริยตฺถา ออาทโย โหนฺตฺยโน จ พหุลํ-อ-ภิกฺกนํ ภิกฺขียตีติ วา ภิกฺขา-อาปจฺจโย-โณ-การณํ การา-จารกํ-ยถากถญฺจิ สทฺทนิปฺผนฺติ รูฬฺหิโต อตฺถนิจฺจโย-ภิท วิทารเณ-กฺติ-เภทนํ ภิชฺชเตติ วา ภิตฺติ-รูช ภเงฺค-โก-รุชตีติ รุชา-วิท ญาเณ-ยก-เวทนํ วิ ทนฺติ เอตายาติ วา วิชฺชา-อช วช คมเน-ป ปุโทฺธ-โย-ปพฺพช นํ ปพฺพชฺชา-‘‘จวคฺคพยญา’’ติ โยควิภาคา วสฺส พกาเร ญฺจิตฺตํ-วนฺท อภิวาทนตฺถุติสุ-อโน-วนฺทนํ วนฺทนาฯ

อิ กิติ สรูเปฯ

กฺริยตฺถสฺส สรูเป’ภิเธเยฺย กฺริยตฺถา ปเร อิ กิ ตี โหนฺติ-อิ-วจ อิจฺจยํ ธาตุ เอว วจิ-กิมฺหิ-ยุธิ-ติ-สรุเป ติมฺหิ กโร ติสฺส โขติ วิกรณสฺส ญาตตฺตา ‘‘กตฺตริ โล’’ติ โล-ปจติ-กถมกาโร อิจฺ จาทิ? ฆณเนฺตน การสเทฺทน ฉฎฺฐีสมาโส-อสฺส กาโร อกาโร-ภุช ปาลนโชฺฌหาเรสุฯ

สีลาภิกฺขญฺญาวสฺสเกสุ ณีฯ

กฺริยตฺถาณิ โหติ สีลาทีสุ ปตียมาเนสุ-อุณฺหํ ภุญฺชติ สีเลนาติ อุณฺหโภชี-ปา ปาเน-‘‘อสฺสาณปิมฺหิ ยุก’’อิติ-ยุก-ขีรมฺภิกฺขญฺญมฺปิพตีติ ขีรปายี-อวสฺสํ กโรตีติ อวสฺสการี, สตมวสฺสํ ททาตีติ สตนฺทายีฯ

กตฺตริ ภูเต กฺตวนฺตุ กฺตาวิฯ

ภุเต ปริสมเตฺต อเตฺต วตฺตมานโต กฺริยตฺถากฺตนฺตุกฺตาวี โหนฺติ กตฺตร-อภุญฺชีติ ภุตฺต วา, ภุตฺตาวี-สฺสวกเณ-อสฺณิ ติสฺตวา, สุตาวีฯ

โกฺต ภาวกเมฺมสุ

ภาเว กเมฺมจ ภุเต โกฺต โหติ-อาส อุปเวสเน-อาสนมาสิตํ-ญิ-รุท โรทเนฯ

วา กฺวจิฯ

เต เอ โอ อา กฺวจิ วา น โหนฺติ กานุพนฺธนาคเมสุ-โรทนํ รุทิตํ, โรทิตํ-กรียิตฺถาติ กโต,

คมาทิรานํ โลโป’นฺตสฺสฯ

คมาทินํ รการนฺตานญฺจานฺตสฺส โลโป โหติ ตการาโท

กานุพเนฺธ ปจฺจเย กตฺวานกตฺวาวชฺชิเตติ รโลโป-ยา ปา ปุณเนฯ

คมนตฺถากมฺมกาธาเร จฯ

คมนตฺถโต อกมฺมกโต จ กฺริยตฺถา อาธาเร โกฺต โหติ กตฺตริ ภาวกเมฺมสุ จ-ยาตวโนฺต’สฺมินฺติ ยาตํ-(ฐานํ)-ยา ตวโนฺต ยานา-ยานํ ยาตํ-ยายิตฺถาติ ยาโต-(ปโถ)-อาสิตวโนฺต’สฺมินฺติ อาสิตํ-(ฐานํ)-อาสิตวโนฺต อาสิตา-อาสน มาสิตํ-ญิฯ

เนตา กตฺตริ วตฺตมาเนฯ

อารทฺธาปริสมเตฺต อเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา โนฺต โหติ กตฺตริฯ

กตฺตริ โลฯ

กฺยตฺถโต อปโรเกฺขสุ กตฺตุวิหิตมานนฺตทิสุ โล โหติ-ลกาโร‘‘ญิ ลเสฺส‘‘-ติ วิเสสนโตฺถ-ปวตีติ ปวโนฺต-‘‘มาโน‘‘ติ กตฺตริ มาโน-ปจมาโนฯ

ภาวกเมฺมสุ

วตฺตมานเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา ภาเว กเมฺม จ มาโน โหติฯ

โกฺย ภาวกเมฺมสฺวปโรเกฺขสุ มานนฺตตฺยาทิสุ

ภาวกมฺมวิหิเตสุ ปโรกฺขาวชฺชิเตสุ มานนฺตาทิสุ ปเรสุ โกฺย โหติ กฺริยตฺถา-กกาโร อวุทฺธโตฺถ-ภาเว-ภุยเตติ ภุยมานํ-กเมฺม-ปจฺจเตติ ปจฺจมาโนฯ

เต สฺสปุพฺพานาคเต

อนารเทฺธ อเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา เต นฺตมานา สฺสปุพฺพา โหนฺติ สวิสเย-ญิ-กตฺตริ-ปจิสฺสตีติ ปจิสฺสโนฺต,ปจิสฺสมาโน-หาเว-ภุยิสฺสตีติ ภุยิสฺสมานํ-กเมฺม-ปจฺจิสฺส เตติ ปจฺจิสฺสมาโน-กร กรเณฯ

ตุํ ตาเย ตเว ภาเว ภวิสฺสติกฺริยายํ ตทตฺถายํฯ

ภวิสฺสติอเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา ภาเว ตุํ ตาเย ตเว โหนฺติ กฺริยายํ ตทตฺถายํ ปตียมานายํ-‘‘ตุํตุนตเพฺพสุ วา’’ติ วา อกาโร-อญฺญตฺร ปรรูปํ-กรณย คจฺฉติ กาตุํ คจฺฉติ กตฺตุํ, กตฺตาเย วา-ตเว-‘‘กรสฺสา ตเว’’-ติ อา-กาตเว-ภาเวติ กึ, กริสฺสามีติ คจฺฉติ-กฺริยายนฺติ กึ, ภิกฺขิสฺสํ อิจฺจสฺส ชฏา-ตทตฺถายนฺติ กึ, คจฺฉิสฺสโต เต ภวิสฺสติ ภตฺตํ โภชนาย-คห อุปาทาเนฯ

ปุเพฺพกกตฺตุกานํฯ

เอโก กตฺตา เยสํ พฺยาปารานํ เตสุ โย ปุโพฺพ ตทตฺถโต กฺริยตฺถา ตุนกตฺวาน กตฺวา โหนฺติ ภาเว-ญิฯ

เออิ ลสฺส จฯ

เออิลานเม โหติ กฺวจิ-คณฺหณํ กตฺวา ยาติ คเหตูน ยาติ, คเหตฺวาน, คเหตฺวา วา-อสฺส รุธาทิตฺตาฯ

มํ วา รุธาทีนํฯ

รุธาทีนํ กฺวจิ มํ วา โหติ ปจฺจเยติ ปเกฺข มํ ภวํ อปิ มนฺพนฺธตฺตา อการา ปโรฯ

เณ นิคฺคหีตสฺสฯ

คหสฺส นิคฺคหีตสฺส เณ โหติ-คณฺหิ ตุน, คณฺหิตฺวาน, คณฺหิตฺวา-เอกกตฺตุกานนฺติ กึ, ภุตฺตสฺมึ เทวทเตฺต ยญฺญ ทโตฺต วชติ-ปุพฺพาติ กึ, ภุญฺชติ จ ปจติ จ-อปฺปตฺวา นทึ ปพฺพโต ภวติ อติกฺกมฺม ปกพฺพตํ นทีติ ภุธาตุสฺส สพฺพตฺถ สมฺภวา เอกกตฺตุกตา ปุพฺพกาลตา จ คมฺยเตฯ

> เยภุยฺยวุตฺติยา ลิงฺคํ ทสฺสิตํ ตตฺถ สพฺพโส;
> วิเสโส ปน วิญฺญูหิ เญโยฺย ปาฐานุสารโตฯ

ตพฺพาทโยฯ

อิทานิ ตฺยาทโย วุจฺจเนฺต-ปจ ปาเก-ปจ อิติ ฐิเต-กฺริยตฺถา พหุลมิติ จ สพฺพตฺถ วตฺตเตฯ

วตฺตมาเนติ อนฺติ สิถมิมเต อเนฺต เส เวค เอเมฺหฯ

วตฺตมาเน อารทฺธา ปริสมเตฺต อเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถาตฺยาทโย โหนฺติ-เตสมฺปนิยเมฯ

ปุพฺพปรจฺฉกฺกานเมกาเนเกสุ ตุมฺหามฺหเสเสสุ เทฺวเทฺว มชฺฌิมุตฺตมปฐมาฯ

เอกาเนเกสุตุมฺหามฺหสทฺทวจนีเยสุตทญฺญสทฺทวจนีเยสุ จ การเกสุ ปุพฺพจฺฉกฺกานํ ปรจฺฉกฺกนญฺจ มชฺฌิมุตฺตมปฐมา เทฺวเทฺว โหนฺติ ยถากฺกมํ กฺริยตฺถาติ เอกมฺหิ วตฺตเพฺพ เอกวจนํ ติ-ติ อนฺติ อิติ ปฐโม อาโท นิทฺทิฏฺฐตฺตา-สิ ถ อิติ มชฺฌิโม มชฺฌิ นิทฺทิเฏฺฐตฺตา-มิ ม อิติ อุตฺตโม-อุตฺตมสโทฺทยํ สภาวโต ติปฺปภุตีนมนฺตทฺวยมาห-เอวํ ปรจฺฉเกฺกปกิ ยถากฺกมํ โยชนียํ-ตฺยาทิสุ ปรภุเตสุ กตฺตุกมฺมภาว วิหิเตสุ กฺยลาทโยภวนฺตีติ ‘‘โกฺย ภาวกเมฺมสฺวกกปโร เกฺขสุ มานเนฺต ตฺยาทิสุ กตฺตรี โล’’อิจฺจาทินา เตสํ วิธานา ตฺยาทโย กตฺตุ กมฺมภาเวเสฺจว วิญฺญายนฺตีติ กตฺตริ ติมฺหิ โล-ปจติ-พหุมฺหิ จตฺตเพฺพ อนฺตึ

กฺวจิ วิกรณนํฯ

วิกรณนํ กฺวจิ โลโป โหตีติ ลสฺสาการสฺส โลโป-ปวนฺติ-ปจสิ ปจถฯ

หิมิเมสฺวสฺสฯ

อการสฺส ทีโฆ โหติ หิมิเมสุ-ปจามิ ปจาม-ปรจฺฉเกฺก-ปจเต ปจเนฺต, ปจเส ปจเวฺห,ปเจ ปจาเมฺห-กเมฺม-โกฺย ภาวกเมฺมสฺวจฺจาทินา โกฺยฯ

กฺยสฺสฯ

กฺริยตฺถา ปรสฺส กฺยสฺส อีญ วา โหติ-ญกาโร อาทฺยวยวโตฺถ, ปจียติ ปจฺจติฯ

คฺรุปุพฺพา รสฺสาเร'เนฺต'นฺตีนํฯ

คฺรุปุพฺพสฺมา รสฺสา ปเรสํ อเนฺต'นฺตินํ เร วา โหติ-ปจียเร ปจียนฺติ ปจฺจเร ปจฺจนฺติ, ปจียสิ ปจฺจสิ ปจียถ ปจฺจถ, ปจียามิ ปจฺจามิ ปจียาม ปจฺจาม-ปจียเต, ปจฺจเต ปจียเร ปจียเนฺต ปจฺจเร ปจฺจเนฺต, ปจียเส ปจฺจเส ปจียเวฺห ปจฺจเวฺห, ปจีเย ปเจฺจ ปจียาเมฺห ปจฺจาเมฺห-ภาเว-ภุสตฺตายํ-ภาวเสฺสกตฺตา เอกวจนเมว-ตญฺจ ปฐมปุริเสเยว สมฺภวติ-ภุยติ เทวทเตฺตน, พฺยเตวา-เทวทตฺตสฺส สมฺปติ ภวนฺติ อโตฺถ-เนหิญ พหุลํ วิธานาฯ

> กฺริยตฺถา กตฺตริ ตฺยาทิ กมฺมสฺมิญฺจ สกมฺมกา,
> ภาเว จา'กมฺมกากกมฺมา'วจนิจฺฉายมญฺญโต;

ภวิสฺสติ สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม สฺสเต สฺสเนฺต สฺสเส สฺสเวฺห สฺสํ สฺสาเมฺหฯ

ภวิสฺสติ อนารเทฺธ อเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา สฺสตฺยาทโย โหนฺติฯ

อ อีสฺสาทินํ พฺยญฺชนสฺสิญฯ

กฺริยตฺถา ปเรสํ ออาทีนํ อีอาทีนํสฺสาทีนญฺจ พฺยญฺชนสฺสิเญฺหกาติ วา-ววตฺถิตวิภาสายํ เสฺสติ สฺสาทีนํสฺสจฺจาทีนทฺวาวโย อธิเปฺปโต-''ญิ พฺยญฺชนสฺสา''ติ สิเทฺธปิ ตฺยาทิสุ ปรภุเตสุ เอเต สเมวาติ นิยมโตฺตยมารโมฺห-ลสฺสาการสฺส โลเป-ปจิสฺสติ ปจิสฺสเร ปจิสฺสนฺติ, ปจิสฺสสิ ปจิสฺสถ, ปจิสฺสามิ ปจิสฺสาม-ปจิสฺสเต ปจิสฺสเร ปจิสฺสเนฺต, ปจิสฺสเสปจิสฺสเวฺห, ปจิสฺสํ ปจิสฺสาเมฺห-กเมฺม-ปจิยิสฺสติฯ

กฺยสฺส เสฺสฯ

กฺยสฺส วา โลโป โหติ เสฺส-ปจิสฺสติ ปจฺจิสฺสติ, ปจียิสฺสเร ปจยิสฺสนฺติ ปจิสฺสเร ปจสฺสนฺติ ปจฺจิสฺสเร ปจฺจิสฺสนฺติจฺจาทิ-กตฺตุสมํ-โกฺยว วิเสโส-ภาเว-ภุยิสฺสติ ภวิสฺสติ, ภุยิสฺสเต ภวิสฺสเตฯ

นาเม ครหาวมฺหเยสุฯ

นามสเทฺท นิปาเต สติ ครหายํ วิมฺภเย จ คมฺยมาเน สฺส ตฺยาทโย โหนฺติ-ครหายํ-สาปินาม ปจิสฺสตีจฺจาทิ-วิมฺพเย-อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภูตํ วต โภ อโนฺธ นาม ปจิสฺสติจฺจาทิฯ

ภุเต อี อุํ ธ ตฺถ อึ มฺหา อา อู เสวฺหํ อ เมฺหฯ

ภุเต ปริสมเตฺต อเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา อี อาทโย โหนฺติ-ภุตานชฺชตเน วกฺขมานตฺตา อิเม ภุตนชฺชตเน ภุตสามเญฺญ จ ภวนฺติฯ

อหสฺสุภยโต อฑฺฒรตฺตํ วาว ตทุปฑฺฒกํ,
อโนฺต กตฺวาน วิเญฺญโยฺย อโห อชฺชโน อิติ;

ตทโญฺญ ปน โย กาโล โส’นชฺชตนสญฺญิโตฯ

อาอีสฺสาทิสฺวญ วาฯ

อาอาโท อีอาโท สฺสาอาโท จ กฺริยตฺถสฺส อญ วา โหติ,

เอยฺยาถ เสฺส อ อา อี ถานํ โอ อ อํ ตฺถ โตฺถ เวหากฯ

อาสหจริโตว อกาโร คยฺหเต-น ปโรเกฺข วิหิโต-โถ ปน’เนฺต นิเทฺทสา ตฺวาทิสมฺพนฺธิเยว ตเสฺสว วา นิสฺสิตตฺตา-นิสฺสยกรณมฺปิ หิ สุตฺตการาจิณฺณํ-เอยฺยาถาทีนํ โออาทโย วา โหนฺติ ยถากฺกมนฺติ อีสฺสวาโตฺถ-อปจิโตฺถ ปจิโตฺถ อปวโตฺถ ปจโตฺถฯ

อาอีอูมฺหาสฺสาสฺสมฺหานํ วาฯ

เอเตสํ วา รโสฺส โหตีติ ปเกฺข รเสฺส จ-อปจิ ปจิ อปจี ปจีฯ

อุํสฺสิํสฺวํสุฯ

อุมิจฺจสฺส อิํสุ อํสุ วา โหนฺติ-อปวิํสุ ปวิํสุ อปจํสุ ปจํสุ อปวุํ ปจุํฯ

โอสฺส อ อิ ตฺถ โตฺถฯ

โอสฺส ออาทโย วา โหนฺติ-อปจ ปจ อปจิ ปจิ อปจิตฺถ ปจิตฺถ อปวตฺถ ปจตฺถ อปจิเตฺถ ปจิโตฺถ อปจโตฺถ ปจโตฺถฯ

สิฯ

โอสฺส สิ วา โหติ-อปจิสิ ปจิสิ อปจสิ ปจสิ อปโจ ปโจฯ

มฺหาตฺถาน มฺุญฯ

มฺหาตฺถานมฺุญ วา โหติ-อีอาทิสมฺพนฺธินเมว คหณํ-อปวฺุตฺถ ปจฺุตฺถฯ

อิํสฺส จ สิญฯ

อิมิจฺจสฺส สิญ วา โหติ มฺหาตฺถานญฺจ พหุลํ-ญกาโร อาทฺยวย วโตฺถ-อปจสิตฺถ ปจสิตฺถ อปจิตฺถ ปจิตฺถ อปจตฺถ ปจตฺถ, อปจิสิํ ปจิสิํ อปจสิํ ปจสิํ อปจิํ ปจิํ, อปจุมฺห ปจุมฺห อปจุมฺหา ปจุมฺหา อปจมฺห ปจมฺห อปจมฺหา ปจมฺหา อปจสิมฺห ปจสิมฺห อปจสิมฺหา ปจสิมฺหา อปจิมฺห ปจิมฺห อปจิมฺหา ปจิมฺหา อปจมฺห ปจมฺห อปจมฺหา ปจมฺหา-ปรจฺฉเกฺก-อปวิตฺถ ปจิตฺถ อปวตฺถ ปวตฺถ อปจ ปจ อปจา ปจา, อปจุ ปจุ อปจุ ปจุ, อปจิเส ปจิเส อปจเส ปจเส, อปจิวฺหํ

ปจิวฺหํ อปจวฺหํ ปจวฺหํ-อสฺส วา อมาเทเส-อปจํ ปจํ อปจ ปจ อปจิเมฺห ปจิเมฺห อปจเมฺห ปจเมฺห-กเมฺม-อปจียิโตฺถ ปจิยิโตฺถ อปจียโตฺถ ปจียโตฺถ อปจฺจิโตฺถ ปจฺจิโตฺถ อปจฺจโตฺถ ปจฺจโตฺถ อปจียิ ปจียิ อปจียี ปจิยี อปจฺจิ ปจฺจิ อปจฺจิ ปจฺจิ, อปจียิํสุ ปจิยิํสุ อปจฺจิํสุ ปจฺจิํสุ อปจิยํสุ ปจียํสุ อปจฺจํสุ ปจฺจํสุ อปจียุํ ปจียุํ อปจฺจุํ ปจฺจุมิจฺจาทิ-ภาเว-อภุยิโตฺถ ภุยิโตฺถ อภุยโตฺถ ภุยโตฺถ อภุยิ ภุยิ อภุยี ภูยี, อภุยิตฺถ ภุยิตฺถ อภุยตฺถ ภุยตฺถ อภุย ภุย อภยา ภุยา-‘‘สมฺภาวเน วา’’ติ อิโต เวติ วตฺตมาเนฯ

มาโยเค อีอาอาทิฯ

มาโยเค สติ อีอาทโย อาอาทโย จ วา โหนฺติ-อสกฺกาล โตฺถยมารโมฺห-มา ภวํ ปุนปิ เอวรูปมปจิโตฺถ อิจฺจาทิ-วาวิ ธานโต สฺสตฺยาทิ เอยฺยาทิ ตฺวาทโยปิ โหนฺติ-มาภวํ ปจิสฺสติ, มา ภวํ ปเจยฺย, มา ภวํ ปจตุ อิจฺจาทิฯ

อนชฺชตเน อา อู โอ ตฺถ อ มฺหา ตฺถ ตฺถุํ เสวฺหํ อิํ มฺหเสฯ

อวิชฺชมานชฺชตเน ภุตเตฺถวตฺตมานโต กฺริยตฺถาอาอาทโย โหนฺติ-วาเตฺถ รเสฺส จ-อปจตฺถ ปวตฺถ อปจ ปจ อปจา ปจา, อปจุ ปจุ อปจุ ปจู-โอ-อปจ ปจ อปจิ ปจิ อปจตฺถ ปจตฺถ อปจโตฺถ ปจโตฺถ อปจสิ ปจสิ อปโจ ปโจ, อปวตฺถ ปจตฺถ อปจํ ปจํ อปจปจ, อปจมฺห ปจมฺห อปจมฺหา ปจมฺหา-อปจตฺถ ปจตฺถ, อปจตฺถุํ ปจตฺถุํ, อปจเส ปจเส, อปจวฺหํ ปจวฺหํฯ อปสิํ ปจสิํ อปจิํ ปจิํ, อปจมฺหเส ปจมฺหเส-กเมฺม-อปจียตฺถ ปจียตฺถ อปจฺจตฺถ ปจฺจตฺถ อปจีย ปจีย อปจียา ปจียา อปจฺจ ปจฺจ อปจฺจา ปจฺจา, อปจียุ ปจียุ, อปจียุ ปจียุ, อปจฺจุ ปจฺจุ อปจฺจู ปจฺจูจฺจาทิ-ภาเว-อภุยตฺถ ภุยตฺถ อภุย ภุย อภุยา ภุยา-อภุยตฺถ ภุยตฺถ-‘‘มาโยเค อีอาอาทิ’’ติ อิมินา มาโยเคปิ อาอาทโย โหนฺติ-มา ภวํ อปจิตฺถ อิจฺจาทิฯ

ปโรเกฺข อ อุ เอ ตฺถ อมฺห ตฺถเร โตฺถ โวฺห อิเมฺหฯ

อปจฺจเกฺข ภุตานชฺชตนเตฺถ วตฺตมานโต กฺริยตฺถา ออาทโย โหนฺติ-อปโรเกฺขสูติ วจนา น วิกรณุปฺปตฺติฯ

ปโรกฺขายญฺจฯ

ปโรกฺขายํ ปฐมเมกสฺสรํ สทฺทรูปํ เทฺว ภวติฯ

โลโป’นาทิพฺยญฺชนสฺสฯ

ทฺวิเตฺต ปุพฺพสฺสาทิโต’ญฺญสฺส พฺยญฺชนสฺส โลโป โหติ-ปปจ ปฺปจุ’ปปเจ ปปจิตฺถ-อิญภาวปเกฺข สํโยคาทิ โลโปปปจตฺถ, ปปจ ปปจิมฺห, ปปจิตฺถ ปปจตฺถ ปปจิเร, ปปจิโตฺถ ปปจโตฺถ ปปจิโวฺห, ปกปจิ ปปจิเมฺห-เอวํ กเมฺมปิ-ภาเว-ภุสฺย วุกฯ

ออาทิยุ ภุสฺส วุก โหติฯ

ปุพฺพสฺส อฯ

ออาทิสุ ทฺวเตฺต ปุพฺพสฺส ภุสฺส อ โหติฯ

จตุตฺถทุติยานํ ตติยปฐมาฯ

ทฺวิเตฺต ปุเพฺพสํ จตุตฺถทุติยานํ ตติยปฐมา โหนฺติ ยถากฺกมนฺติ พกาเร-พภุว พภุวิตฺถฯ

เอยฺยาโท วา'ติปตฺติยํ สฺสา สสํสฺเสฺส สสถสฺสํ สฺสมฺหา สฺสถสฺสึสฺ สสเส สฺสเวฺห สฺสึ สฺสามฺหเสฯ

เอยฺยาโท วิสเย กฺริยาติปตฺติยํ สฺสาทโย โหนฺติ วิภาสา-วิธุรปฺปจฺจโยปนิปาตโต การณเวกลฺลโต วา กฺริยายาติปตฺติ อนิปฺผตฺติ กฺริยาติปตฺติ-เอเตจสฺสาทโย สามตฺถิยา ตีตานาคเตเสฺววโหนฺติ-น วตฺตมาเนน ตตฺร กฺริยาติปตฺตฺยสมฺภวา-อาอีอิ จฺจาทินาวา รเสฺส-อปจิสฺส ปจิสฺส อปจิสฺสา ปจิสฺสา, อปจิสฺสํสฺ ปจิสฺสํสฺ-เสฺสสฺส เอยฺยาถาทีนา วา อกาเร-อปจิสฺส ปจิสฺสอปจิเสฺส ปจิเสฺส,อปจิสฺสถ ปจิสฺสถ,อปจิสฺสํ ปจิสฺสํฯ อปจิสฺสมฺห, ปจิสฺสมฺห, อปจิสฺสมฺหา ปจิสฺสมฺหา, อปจิสฺสถ ปจิสฺสถ, อปจิสฺสึสฺ ปจิสฺสึสฺ, อปจิสฺสเส ปจิสฺสเส, อปจิสฺสเวฺห ปจิสฺสเวฺห, อปจิสฺสึปจิสฺสึ, อปจิสฺสามฺหเย ปจิสฺสามฺหเส-กเมฺม-อปจียิสฺส ปจิยิสฺสอปจียิสฺสา ปจิยิสฺสา-กฺยสฺส วา โลเป-อปจิสฺส ปจิสฺส อปจิสฺสา ปจิสฺสา อปจฺจิสฺส ปจฺจิสฺส อปจฺจิสฺสานปจฺจิสฺสา, อปจิยิสฺสํสฺ ปจียิสฺสํสฺอปจิสฺสํสฺ ปจิสฺสํสฺฯ อปจฺจิสฺสํสฺ ปจฺจิสฺสํสฺ, อิจฺจาทิภาเว-อภุยิสฺส ภุยิสฺส อภุยิสฺสา ภุยิสฺสา, อภุยิสฺสถ ภุยิสฺสถ-วาติ วกึ, ทกฺขิเณนน เจ คมิสฺสติ นายกฏฺมฺปริยา ภวิสฺสติฯ

เหตุผเลเสฺวยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยโวฺห เอยฺยํ เอยฺยาเมฺหฯ

เหตุภุตายํ ผลภูตายญฺจ กฺริยายํ วตฺตมานโต กฺริยตฺถ เอยฺยาทโย วา โหนฺติฯ

เอเยฺยยฺยาเสนฺตํ เฏฯ

เอยฺย เอยฺยาสิ เอยฺยมิเจฺจสํ เฏ วา โหติ-ปเจ ปเจยฺยฯ

เอยฺยุํสฺสุํฯ

เอยฺยุมิจฺจสฺส อุํ วา โหติ-ปจุํ ปเจยฺยุํ,ปเจ ปเจยฺยาสิ,-วา โอกาเร-ปเจยฺยาโถ ปเจยฺยาถ, ปเจยฺยามิฯ

เอยฺยามเสฺสมฺ จ

เอยฺยามสฺส เอมฺ วา โหติ อุ จ-ปเจมฺ ปเจยฺยามฺ ปเจยฺยามก, ปเจถ ปเจรํ ปเจโถ ปเจยฺยโวฺห, ปเจ ปเจยฺยํ ปเจยฺยาเมฺห-กเมฺม-ปจีเย ปจีเยฺย ปเจฺจ ปเจฺจยฺย, ปจิยุํ ปจีเยยฺยุํ ปจฺจุํ ปเจฺจยฺยุมิจฺจาทิ-ภาเว-ภุเย ภุเยยฺย, ภุเยถฯ

ปาโต ปเจยฺย เจ ภุเญฺช อิเจฺจตฺถ ปจนกฺริยา

เหตุภุตาติ วิเญฺญยฺยา ผลนตฺวนุภวกฺริยาฯ

สตฺตฺย รเหเสฺวยฺยาทิฯ

สตฺติยํ อรหเตฺถว กฺริยตฺถา เอยฺยาทโย โหนฺติ-ภวํ ขลุ ภตฺตํ ปเจยฺย, ภวํ สมโตฺถ, ภวํ อรโภฯ

สมฺภาวเน วาฯ

สมฺภาวเน คมฺยมาเน ธาตุนา วุจฺจมาเน จ เอยฺยาทโย โหนฺติ นวิภาสา-อปิ ภวํ คิลิตํ ปาสาณํ ปเจยฺย อุทรคฺคินา-สมฺหาเวมิ สทฺทหามิ ภวํ ปเจยฺย,ภวํ ปจิสฺสติฯ ภวํ อปจิฯ

ปญฺหปตฺถนาวิธิสุฯ

ปญฺหาทิสุ กฺริยตฺตโต เอยฺยาทโย โหนฺติฯ

ปโญฺห สมฺปุจฺฉนํ อิฏฺฐา สึสนํ ยาจนํ ทฺเว
ปตฺถนา ภตฺติยา วาถ น นวา วฺยาปารณ วิธิ;

ปเญฺห, กึ โส ภตฺตํ ปเจยฺย อุทาหุ พฺยญฺชนํ วา-ปตฺถนายํ, อโห วต โส ปเจยฺย เม-วิธิมฺหิ, ภวํ ภตฺตํ ปเจยฺยฯ

ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม ตํ อนฺตํ สฺสุ โวฺห เอ อามเสฯ

ปญฺหปตฺตนาวิธิเสฺวเต โหนฺติ กฺริยตฺถโต-ปจตุ ปจนฺตุฯ

หิสฺส’โต โลโปฯ

อโต ปรสฺส หิสฺส วา โลโป โหติ-ปจ ปจาหิ-ถสฺส วา เวหาก-ปจโวฺห ปจถ,ปจามิ ปจาม, ปจตํ ปจนฺตํ, ปจสฺสุ ปจโวฺห, ปเจ ปจามเส-กเมฺม-ปจียตุ ปจฺจตุ ปจียนฺตุ ปจฺจนฺตุ อิจฺจาทิ-ภาเว, ภุยตุ ภุยตํ-ปจิตุํ ปยุตฺตีติ ปจนิจฺฉายํฯ

ปโยชกวฺยาปาเร ณปิ จฯ

กตฺตารํ โย ปโยเชติ ตสฺส วฺยาปาเร กฺริยตฺถา ณิ ณฺปิ โหนฺติ พหุลํ-‘‘อสฺสาณนฺพเนฺธ’’ติ อา-ปโยชกวฺยาปาเร ณิณปีนํ วิธานา ตทนฺตสฺส กฺริยตฺถตาติ ปาจิสทฺทโต ตฺยาทโยฯ

ณิณปฺยาปิหิ วาฯ

ณฺยาทฺยเนฺตหิ กฺริยเตฺถหิ อปโรเกฺกสฺกตฺตุวิหิต กมานนฺตตฺยาทิสุ โล โหติ วิภาสา-‘‘ยุวณฺณานเม โอปฺปจฺจเย’’ติ เอกาเร ‘‘โญฺนมยวา สเร’’ติ อยาเทเส จ-ปาจยติ-อญฺญตฺร-ปาเจติ-ปาจยเร ปาจยนฺติ ปาเจนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-

ทีโฆ สรสฺสฯ

สรนฺตสฺส กฺริยตฺถสฺส ทีโฆ หาติ เกฺย-ปาจียติ ปาจียเร ปาจียนฺติจฺจาทิ-วุตฺตนเยน เญยฺยํ-ปโยชกวฺยาปาเร ณิณปฺยนฺตานํ สกมฺมกตฺตา น นภาเว รูปนโยฯ

อกมฺมกาปิ โหเนฺตว ณิณปฺยนฺตา สกมฺมกา,

สกมฺมกา ทฺวีกมฺมาสุสุ ทฺวิกมฺมา จ ติกมฺมกา;

ภวิสฺสติ-ปาจยิสฺสติ ปาเจสฺสติ ปาจยิสฺสเร ปาจยิสฺสนฺติ ปาเจสฺสเร ปาเจสฺสนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-ปาจียิสฺสติ-กฺยโลโป-ปาจิสฺสตีจฺจาทิ-ภูเต-อปาจยิโตฺถ ปาจยโตฺต อปาจยโตฺถ ปาจยโตฺถ อปาเจโตฺถ ปาเจโตฺถ อปาจยิ ปาจยิฯ อปาจยี ปาจยี อปาจยึสุ ปาจยึสุ อปาจยํสุ ปาจยํสุฯ

โญตฺตา สุํฯ

ญาเทสโต โออาเทสโต จ ปรสฺส อุมิจฺจสฺส สุํ วา โหติ-อปาจยสุํ ปาจยสุํ อปาเจสุํ ปาเจสุํ อปาจยุํ ปาจยุมิจฺจาทิ-อุสฺส สุเมว วิเสโส-กเมฺม-อปาจียิโตฺถ ปาจียิโตฺถ อปาจียโตฺถ ปาจียโตฺถ อปาจิยิ ปาจียิ อปาจิยี ปาจียิ อิจฺจาทิ-อนชฺชตเน-อปาจยตฺถ ปาจยตฺถ อปาเจตฺถ กปาเจตฺถ อปาจย ปาจย อปาจยา ปาจยา อปาจยุ ปาจยุ อปาจยู ปาจยู อิจฺจาทิ-กเมฺม-อปาจียตฺถ ปาจียตฺถ อปาจีย ปาจีย อปาจียา ปาจียา อิจฺจาทิ-ปโรเกฺข-

รโสฺส ปุพฺพสฺสฯ

ทฺวิเตฺต ปุพฺพสฺส สโร รโสฺส โหติ-ปปาจย ปปาจยุ ปปาจเย ปปาจยิตฺถ ปปาเจตฺถ อิจฺจาทิ-กเมฺม-สพฺพํ กตฺตุสมํ-อตปตฺติยํอปาจยิสฺส ปาจยิสฺส อปาจยิสฺสา ปาจยิสฺสา อปาจยิสฺสํสุ ปาจยิสฺสํสุ อิจฺจาทิ-กเมฺม-อปาจิยิสฺส ปาจิยิสฺส อปาจียิสฺสา ปาจิยิสฺส อปาจิสฺส ปาจิสฺส อปาจิสฺสา ปาจิสฺสา อิจฺจาทิ-เหตุผเลสุ-ปาจเย ปาจเยยฺย ปาจยุํ ปาจเยยฺยุมิจฺจาทิ-กเมฺม-ปาจีเย ปาจีเยยฺยุมิจฺจาทิ-ตฺวาทิสุ-ปาจยตุ ปาเจตุ ปาจยนฺตุ ปาเจนฺตุ อิจฺจาทิ-กเมฺม-ปาจียตุ ปาจียนฺตุ อิจฺจาทิ-ณปิมฺหิ-ปาจาปยติ ปาจาเปติจฺจาทิ นฺยนฺตสมํ-ปาจยิตุมฺปยุตฺติติ ณฺยนฺตโตปิ ณิฯ

ณิณปินํ เตสุฯ

ณี ณปินํ โลโป นโหติ เตสุ ณี ณปิสุ’ติก ปุพฺพณิโลเป-ปาจยติ ปาเจติจฺจาทิ สพฺพตฺถเญยฺยํ-ณปิเจวํฯ

ภฺวาทิ นโยฯ

อธุนา วิกรณปฺปเภทปฺปกาสนตฺถํ รุธาทีนํ อฏฺฐารฐคณนมาทิภูตเสฺสเกกสฺส กฺริยตฺถสฺส กานิ จิ รูปานิ อุทาหริยเนฺต-รุธ อาวรเณ-ตฺยาทิฯ

มญฺจ รุธาทีนํฯ

รุธาทิโต อปโรเกฺขสุกตฺตุวิหิตมานนฺตตฺยาทิสุ โลโหติ มญฺจานฺตสรา ปโร-รุนฺธติ รุนฺธเร รุนฺธนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-‘‘มํ วา รุธาทีน’’นฺติ วา มํ-รุนฺธิยติ รุชฺฌตีจจาทิ-ปจิวิย สพฺพตฺถ เญยฺยํฯ

รุธาทิ นโยฯ

ทิว กีฬา วิชิคึสา โวหารชฺชุติ ถุติ คตีสุฯ

ทิวาทีหิ ยกฯ

ทิวาทีหิ ลวิสเย ยก โหติ-กกาโร กานฺพนฺธการิยโตฺถ-เอวมุปริจ-ทิพฺพติ ทิพฺพเร ทิพฺพนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-กิวียติ ทิพฺพติ ทิวียเร ทิวิยนฺติ ทิพฺพเร ทิพฺพนฺติจฺจาทิฯ

ทิวาทิ นโยฯ

ตุท วฺยถเนฯ

ตุทาทีหิ โกฯ

ตุทาทีหิ ลวิสเย โก โหติ-ตุทติ ตุทนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-ตุทียติ ตุชฺชติ ตุทียเรตุทิยนฺติ ตุชฺชเร ตุทฺยนฺติจฺจาทิฯ

ตุทาทิ นโยฯ

ชิ ชเยฯ

ชฺยาทีหิ กฺตาฯ

ชิอาทีหิ กลวิสเย กฺนา โหติ-ชินาติ ชินนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-ชิยติ ชิยเร ชิยนฺติจฺจาทิฯ

ชฺยาทิ นโยฯ

กี ทพฺพวินิมเยฯ

กฺยาทีหิ กฺณาฯ

กีอาทีหี ลวิสเย กณา โหติฯ

นาณสฺ รโสฺสฯ

นาณสฺ กฺริยตฺถสฺส รโสฺส โหติ-กิณติ กิณนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-กียติ กียเร กียนฺติจฺจาทีฯ

กฺยาทิ นโยฯ

สฺ สวเณฯ

สฺวาทีหิ เกณาฯ

สฺวาทีหิ ลวิสเย เกณา โหติ-สฺเณติ สฺณนฺติจฺจาทิฯ กเมฺม-สูยติ สูยเร สูยนฺติจฺจาทิฯ

สฺวาทิ นโยฯ

ตน วิตฺถาเรฯ

ตนาทิโตฺวฯ

ตนาทีหิ ลวิสเย โอ โหติ-ตโนติ ตโนนฺติจฺจาทิฯ ปรจฺฉเกฺกฯ

โอวิกรณสฺสุ ปรจฺฉเกฺกฯ

โอวิกรณสฺส อุ โหติ ปรจฺฉกฺกวิสเย-ตนฺเต ตตฺวเนฺต อิจฺจาทิ-กเมฺม-

ตนสฺสา วาฯ

ตนสฺส อา โหติ วา เกฺย-ตายติ ตญฺญาติ ตายเร ตายนฺติ ตญฺญเร ตญฺญนฺติจฺจานฺทิฯ

ตนาทิ นโยฯ

วฺร เณเยฺยฯ

จุราทิโต ณิฯ

จุราทีหิ กฺริยเตฺตหิ สกเตฺถ ณิ ปโร โหติ พหุลํ-โจรยติ โจรติ โจรยเร โจรยนฺติโจเรนฺติจฺจาทิ-กเมฺม-โจริยติ โจรียเร โจรียนฺติจฺจาทิฯ

จุราทิ นโย-ตฺยาทโยฯ

ปรตฺถาย มยา ลทฺธํ กตฺวาน ปทสาธนํ
ปุเญฺญน เตน โลโก'ยํ สาเธตุ ปทมจฺจุนํ;

สุทฺธาสเยน ปริสุทฺธคุเณทิเตน
สาเรน สารยติสงฺฆนิเสวิเตน
รเมฺม'นุราธนคเร วสตมฺพุเชน
วิทฺวาลิตํ นิชวิสุทฺธ กุลทฺธเชน;

มาเนเนฺตน ตถาคตํ ปฏิปทาโยเคน สทฺธาลุนา
นิจฺจาขณฺฑตโป'นเลหิ นิขิลปฺปาปาริสนฺตาปิตา
สทฺธมฺมวฺหยสีหเตลฐฺติยา จามีกรตฺถาลินา
นานาวาทิกุทิฏฺฐิเภทปฏุนา นวาณิ กนวธู สามินา;

สตฺถานํ กรุณวตา คตวตา กปารมฺปรํ ธีมตา
เถเรนาตุมปาทปญฺชรคโต โย สทฺทสตฺตาทิสุ
โมคฺคลฺลายนวิสฺสุเตติห สุวจฺฉาโป วินีโต กยถา
โส'กาสี ปิยทสฺสิ นาม ยติทํ พฺยตฺตํ สุขปฺปตฺติยา;

วุโตฺตว วุตฺตมฺปโภคินิยา สกาย
ปินปฺปโยธรวนาปคเสวิกาย
รมฺหาวิหารวธุยา ติลกาตุเลน
สเนฺตน กปฺปิณสมวฺหยมาตุเลน;

ปทสาธนํ นิฏฺฐิตํฯ